

**Н. Б. Анненкова,
В. І. Бідаш**

**МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ
ТОВАРОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН
У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Державний заклад
„Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”**

**Н. Б. Анненкова,
В. І. Бідаш**

**МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ
ТОВАРОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН
У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

*Навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів*

**Луганськ
ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”
2012**

УДК 378.016:620.2(075.8)
ББК 30.609р3
М54

Рецензенти:

- Меняйленко О. С.* – доктор технічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.
- Заблюдська І. В.* – доктор економічних наук, професор директор, Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень НАН України.
- Свосволіна Г. В.* – кандидат технічних наук, доцент кафедри технології харчування ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Аннєнкова Н. Б.

М54 Методика викладання товарознавчих дисциплін у вищій школі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. Н. Б. Аннєнкової, В. І Бідаша ; Держ.закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2012. – 160 с.

У навчальному посібнику на основі аналізу літературних джерел та узагальнення передового досвіду провідних фахівців у галузі педагогіки та товарознавства наведено сучасні методики викладання товарознавчих дисциплін. Представлено основні завдання вищої освіти в умовах глобалізації економіки України, методику викладання товарознавчих дисциплін за модульної системи навчання, критерії оцінювання та порядок відпрацювання модулю трудових навичок.

Призначений для студентів навчального рівня „магістр” напряму підготовки „Товарознавство, і торговельне підприємництво” спеціальності „Товарознавство і комерційна діяльність”.

УДК 378.016:620.2 (075.8)
ББК 30.609р3

*Рекомендовано до друку навчально-методичною радою
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 8 від 14 березня 2012 року)*

© Аннєнкова Н. Б., Бідаш В. І., 2012
© ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2012

ЗМІСТ

ВСТУП	5
МОДУЛЬ А. РОЛЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ТОВАРОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН ЗА ТРАДИЦІЙНИМИ ФОРМАМИ (ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА)	7
Тема 1.1. Нова роль вищої освіти в сучасному світі.....	7
Тема 1.2. Методика викладання товарознавчих дисциплін за традиційними формами.....	22
Тема 1.3. Теорія навчання.....	27
Тема 1.4. Сучасні методи навчання	33
Тема 1.5. Пряме навчання. Лекція.....	39
Тема 1.6. Дослідження і моделювання у навчальному процесі.....	46
Тема 1.7. Кооперативне навчання у вищій школі.....	49
Тема 1.8. Пасивні, активні інтерактивні методи навчання..	53
Тема 1.9. Семінарське заняття та його призначення.....	64
Тема 1.10. Наочність у викладанні товарознавчих дисциплін.....	69
ПРАКТИКУМ ДО МОДУЛЮ А	74
Практичні роботи № 1	74
Практичні роботи № 2.....	74
Практичні роботи № 3.....	76
Практичні роботи № 4.....	77
Практичні роботи № 5.....	79
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ДО МОДУЛЮ А	82
МОДУЛЬ Б. ОСНОВИ МОДУЛЬНОГО НАВЧАННЯ (ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА)	89
Тема 2.1. Теоретичні основи модульного навчання у вищих навчальних закладах.....	89
Тема 2.2. Організація навчального процесу за модульною системою навчання.....	99
Тема 2.3. Організація контролю знань студентів.....	119

ПРАКТИКУМ ДО МОДУЛЮ Б	133
Практичні роботи № 1	133
Практичні роботи № 2.....	133
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ДО МОДУЛЮ Б	134
Термінологічний словник	138
ЛІТЕРАТУРА	141
ДОДАТКИ.....	144
ДОДАТОК А. Зразок оформлення пакету навчальної документації до МБ “Товарознавство харчових продуктів”.....	144
ДОДАТОК Б. Зразок форми реєстрації навчальних досягнень.....	153
ДОДАТОК В. Зразок комплексних кваліфікаційних тестів.....	154

ВСТУП

Розвиток в економіці України ринкових відносин, перехід у торговельних процесах від ринку виробника до ринку споживача, зумовлює у роботодавців потребу в кваліфікованих фахівцях в галузі товарознавства і торговельного підприємництва. Реалізація підходів та створення умов до підготовки таких фахівців, які відповідають сучасному соціальному замовленню є головним завданням вищої освіти.

Сучасний фахівець повинен бути активною, творчою особистістю, з широким світоглядом, з альтернативним, інноваційним мисленням, бути мобільним, здатним до конкурентної діяльності у підприємстві, митній справі, у сфері товарно-грошового обігу, технічного регулювання якості товарів, захисту прав споживачів, науково-педагогічній діяльності. Мати сформовані базові компетенції, уміння і навички для засвоєння мобільних принципів самостійної освіти у продовж всього життя, для постійного самовдосконалення свого творчого рівня, здатності творити матеріальне і духовне буття приймати ціннісні рішення і брати відповідальність на себе за їх якість.

Сучасні форми і методи навчального процесу у ВНЗ постійно удосконалюються з метою активізації студентів до самостійної творчої роботи, розвитку їх фахового інноваційного мислення, творчого використання наданих знань, умінь і практичних навичок. Розробляються положення організації навчального процесу, освітньо-професійні програми, навчально-методичне забезпечення, матеріально технічна база, нові методи викладання навчальних дисциплін з використанням сучасних засобів ІТ-технологій, методи залучення студентів до НДР і її стимулювання, до написання наукових статей, виступів на семінарах, науково – практичних конференціях, круглих столах, до участі в олімпіадах, конкурсах НДРС та ін. Створюються положення з методів діагностування якості освіти та критерії оцінювання знань студентів.

Товарознавча і торговельно-підприємницька наука складна і різноманітна, у змінних ринкових умовах вона постійно розвивається, набуває нових фахових знань, умінь і практичних навичок. Для викладання фахових товарознавчих дисциплін

потрібно використання сучасних, творчих, цілеспрямованих інтерактивних індивідуалізованих методик навчання: при проведенні практичних і лабораторних робіт, виконанні завдань виробничих практик, індивідуальних тематик і самостійного виконання курсових, дипломних робіт, магістерських досліджень і магістерських робіт; при відпрацюванні навичок та вмій товарознавця, експерта товарів, комерсанта; проведенні ідентифікації, експертизи, виявленні фальсифікації товарів, проведенні досліджень споживних та утилітарних властивостей товарів; при відпрацюванні навичок та вмій з комерційної і підприємницької діяльності.

Метою навчальної дисципліни „Методика викладання товарознавчих дисциплін” є формування у студентів знань і навичок щодо основних психолого-педагогічних концепцій систем технології сучасного навчання товарознавчим та торговельно-підприємницьким дисциплінам, особливостей організації навчального процесу.

Навчальний курс представлений як навчально-методичний посібник. У ньому міститься 13 частин, в яких системно відображено роль вищої освіти у сучасному світі, дидактичні аспекти педагогічного процесу, надано аналіз традиційних, нових та модульної форм навчального процесу, до кожної частини запропоновані практичні роботи та Питання для самоконтролю набутих знань.

Автори розглянули нові методики у викладанні товарознавчих дисциплін, надали орієнтири до творчого пошуку в педагогічній діяльності фахівцям, що обрали професію педагога-товарознавця.

МОДУЛЬ А

РОЛЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ТОВАРОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН ЗА ТРАДИЦІЙНИМИ ФОРМАМИ (ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА)

Тема 1.1. Нова роль вищої освіти в сучасному світі

План:

1. Вища освіта в умовах глобалізації світової економіки.
2. Стан вищої освіти в Україні. Рівень відповідності вищих навчальних закладів вимогам сучасного ринку праці.
3. Зміст і головні складові Болонського процесу.

1. Поняття „глобалізація” увійшло в наш лексикон порівняно недавно. Тенденція, яку охоплює це поняття, багато в чому визначає вигляд невідворотного майбутнього. Глобалізація формує нову еру взаємодії між націями, економічними і політичними системами та між людьми. Вона значно розширює культурно-інформаційні контакти між народами і державами, впливає на управління, виробництво, торгівлю, ринок праці, політичні утворення, інші суспільні інституції і процеси.

Глобалізація, на думку П. Скотта, прямо стосується університетів, адже робить особливо актуальним завданням поширення національних культур, сприяє стандартизації навчання (під впливом сучасних інформаційних технологій і появи глобальних дослідницьких мереж), а також обмежує бюджетні можливості розвинених країн, від яких залежить більша частина фінансування університетської освіти. На університети, зауважує вчений, чекає робота з адаптування до вимог епохи глобалізації [1].

Подібну до цієї точку зору висловлює Д. Деланті. Він підкреслює, що з огляду на зміни в суспільстві, культурі й знаннях сучасний університет повинен так само змінитися, знайти себе в нових реаліях, щоб гарантувати свою „конвертованість” [2]. Однак на відміну від П. Скотта стверджує, що на рубежі ХХ–ХХІ ст. університет уже став глобальною установою, зайнятою в тристоронніх відносинах із урядовими й багатонаціональними

корпораціями. П. Скотт і Д. Деланті розглядають глобалізацію як чинник упровадження в університети елементів ринкової економіки, що сьогодні змінює і національні, і світову системи вищої освіти.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття світ став зовсім інакшим, ніж був 10, 15, 20 років тому. Інакшою стає й система підготовки особистості до життя, змінюється роль освіти і виховання.

В епоху глобалізації найвпливовішими факторами соціальної динаміки стають інформація, наука і освіта. Конкурентоспроможною в майбутньому буде людина, яка опанувала основи наук, володіє новітніми способами сприйняття й передачі інформації, освічена і практично підготовлена, насамперед у професійному, мовному та світоглядному контексті. Саме в такому ключі розгортаються світові трансформаційні процеси в системі освіти, науки й інформаційних технологій. Частково вони реалізуються і в Україні. Особливо гостро сьогодні постають проблеми розвитку вищої освіти. В Україні є вузи, рівень яких не поступається провідним зарубіжним університетам, а рівень деяких – значно переважає їхні показники. Однак, незважаючи на певні зрушення, ситуація у сфері вищої освіти України залишається складною.

Розробка, всебічне обговорення і ухвала Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті – перший крок на шляху приведення нашої системи освіти у відповідність до викликів глобалізації. Другим кроком має стати поетапна імплементація доктрини, третім – визнання європейською і світовою спільнотою вітчизняної освіти як самодостатньої і конкурентоспроможної. Вирішення цих завдань потребує приблизно чверть століття.

Екс-міністр освіти і науки України, академік НАНУ В. Кремень пов'язує глобалізацію вищої освіти зі „вступом людства на перетині тисячоліть до нового типу цивілізації, опануванням нового способу мислення й різновидом прогресу” [3].

Глобалізація — процес прагматичний. Вона стимулює зміни в економіці, політиці, культурі, „поглинаючи” серйозні капіталовкладення. Якщо суспільство ставить перед собою

завдання адаптації освіти до сучасних вимог, воно насамперед мусить подбати про фінансове забезпечення нововведень [4].

Найвища вимога глобалізації до людини – це вимога високого професіоналізму. Його зрощують університети й інші вищі школи. А для цього вони повинні бути забезпечені сучасним обладнанням, лабораторіями, комп'ютерною технікою, мультимедійними аудиторіями та ін. Разом з цим, в умовах глобалізації, високі вимоги ставляться до професорсько-викладацького складу, який повинен уміти працювати по-новому: володіти не менше ніж трьома зарубіжними мовами, бути обізнаним у всіх сучасних розробках, досконало володіти сучасною комп'ютерною технікою, уміти працювати на сучасному лабораторному обладнанні, а за рахунок інноваційних наукових розробок та втілення їх у виробництво, залучати не бюджетні кошти.

Глобалізація – річ жорстока і невідворотна. Зупинити її неможливо. Досить важливим завданням, в умовах глобалізації є „збереження цивілізованого обличчя” – людського, культурного, людяного. Найважливіший інструмент для цього – освіта. Вона мусить бути орієнтована на особистість [5].

Завдання вищої освіти в умовах глобалізації економіки в нашій країні [4,5]:

1). Головним показником ефективності навчання мають стати не просто сума знань, які студент засвоїв у процесі перебування у вузі, а здатність до їх самостійного здобуття, до самонавчання, вміння користуватися джерелами і засобами інформації, постійно підвищувати рівень своєї освіти.

2). Обдаровані студенти повинні підтримуватись, для них, в умовах глобалізації, створюються особливі умови для розвитку інтелектуальних здібностей у вузі, підвищується їх суспільний статус, вони краще забезпечуються матеріально.

3). Освіта має навчитись формувати людину, конкурентоспроможну не лише у вітчизняному, а й у світовому виробничому та соціокультурному середовищі. Фахівці повинні вміти подати себе на ринку праці, показати (і продати!) свої потенційні можливості, мати необхідний для конкурентного середовища здоровий прагматизм, настирливість, „розумний егоїзм”.

4). Необхідне формування і впровадження єдиної, цілісної, комплексної державної програми комп'ютеризації освіти. Без такої програми кошти (і немалі!) будуть „викинуті на вітер”, а вузи, як і раніше, наповнюватимуться застарілою технікою, яка не взаємоузгоджується і не має належного програмного забезпечення.

5). Формування інформаційно-комп'ютерної культури вчителя. Без такої культури техніка залишиться лише іграшкою в руках підлітка, а не інструментом розвитку його пізнавальних здібностей, освіти й виховання.

6). У зв'язку з посиленням психологічних навантажень на студента, необхідно перебудовувати процес освіти таким чином, щоб якомога більше розвантажити його.

7). Організувати психологічні служби, які надаватимуть реальну і серйозну допомогу у підготовці майбутніх фахівців, та запроваджувати нові методики організації навчально-виховного процесу.

8). Необхідно створити умови для реалізації творчого потенціалу найбільш талановитих фахівців, щоб вони залишились в Україні, а не виїхали за її межі.

9). Важливим фактором, в умовах глобалізації є стосунки між викладачами та студентами (вони розгортаються як партнерські); організація навчально-виховної діяльності (право вибору курсу, форми навчання, мобільність викладачів і студентів) тощо.

2. „Освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства” [6].

У людей зростає інтерес до отримання вищої освіти. Ринок освітніх послуг в Україні характеризується високим рівнем попиту як серед українських, так й іноземних абітурієнтів. В цілому, рівень попиту досить стабільний і не залежить від економічних циклів (скорочення попиту протягом останніх років, в основному, пов'язано з демографічною ситуацією в країні). Так, за даними Державного комітету статистики України, до вищих навчальних закладів (ВНЗ) у 2009/2010 навчальному році на перший курс вступили 463,9тис.осіб, що на 14% менше, порівняно з попереднім

періодом. У минулому навчальному році цей показник склав 14,8%. У 2009/2010 навчальному році за кошти державного бюджету у ВНЗ I-II рівнів акредитації навчаються 37% студентів, за кошти місцевих бюджетів – 18%, за кошти фізичних і юридичних осіб – 45%. У закладах III-IV рівнів акредитації ці показники відповідно становлять 35%; 1%; 64% (табл. 1.1) [7].

Таблиця 1.1.

Динаміка кількості студентів в Україні, тис. осіб

Показники	Навчальний рік									
	2005/2006		2006/2007		2007/2008		2008/2009		2009/2010	
	I-II рів	III-IV рів	I-II рів	III-IV рів	I-II рів	III-IV рів	I-II рів	III-IV рів	I-II рів	III-IV рів
К-ть студ. у закладах	505,3	2203,8	468,0	2318,6	441,3	2372,5	399,3	2364,5	354,2	2245,2
Прийнято студентів	169,2	503,0	151,2	507,7	142,5	491,2	114,4	425,2	93,4	370,5
Випущено фахівців	142,7	372,4	137,9	413,6	134,3	468,4	118,1	505,2	114,8	527,3

Джерело: Державний комітет статистики України. Інформацію наведено станом на початок навчального року

Кількість студентів у ВНЗ безпосередньо пов'язана з демографічною ситуацією в Україні. Так, у зв'язку з демографічним спадом 90-х років минулого сторіччя у найближчі роки кількість випускників шкіл буде поступово зменшуватися. Наведена інформація дає змогу зробити припущення, що в наступні роки на покращення ситуації очікувати не слід. Переломним роком для народжуваності в Україні був 2002, тобто лише через 10 років кількість потенційних абітурієнтів буде зростати. Як висновок, демографічна ситуація в Україні буде мати вагомий вплив на кількість вищих навчальних закладів у наступних роках (рис. 1.1).

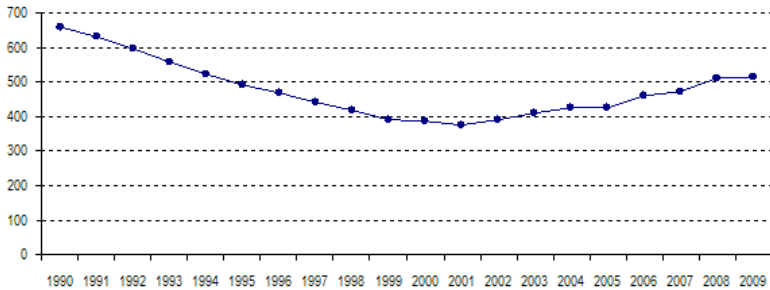
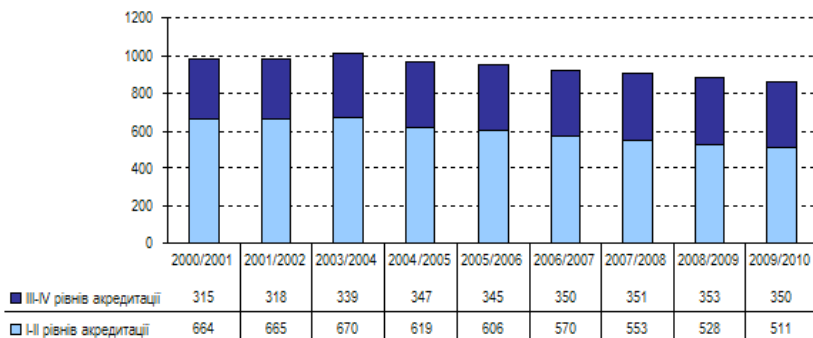

Рис. 1.1. Динаміка народжуваності в Україні протягом 1990-2009рр., тис. осіб

Ринок освітніх послуг в Україні характеризується високим рівнем конкуренції. Так, за даними Державного комітету статистики України, кількість вищих навчальних закладів на початок 2010/2011 навчального року складає 861 заклад, з них 350 вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації (університети, академії, інститути) та 511 закладів I-II рівнів акредитації (коледжі, технікуми, училища). Окрім вищих навчальних закладів державної та комунальної форм власності у країні надають освітні послуги приватні ВНЗ, які складають близько 22% загальної кількості ВНЗ.

Протягом останніх років спостерігалася тенденція до поступового скорочення кількості ВНЗ, переважно через реорганізацію ВНЗ I-II рівнів акредитації у структурні підрозділи ВНЗ III-IV рівнів акредитації. Так, протягом останніх 10 років кількість ВНЗ в Україні скоротилася на 12% (з 979 у 2000/2001 – до 861 у 2010/2011 навчальних роках) [7].

Проте, незважаючи на зменшення кількості ВНЗ, в Україні, порівняно з відповідними за кількістю населення європейськими країнами, вищих навчальних закладів значно більше. Зазначена ситуація дає змогу зробити припущення, про неминуче подальше скорочення кількості ВНЗ у наступні роки (рис. 1.2) [7].

(Джерело: Державний комітет статистики України Інформацію наведено за станом на початок навчального року)

Рис. 1.2. Динаміка кількості навчальних закладів I-IV рівнів акредитації в Україні

Лише з 2013 року ситуація почне змінюватись на краще. Найпопулярнішими серед абітурієнтів є державні навчальні установи: тут здобуває освіту майже 80% студентів, у приватних – 15%, а в комунальних – 5%. Варто відмітити низький рівень якості освіти у більшості приватних ВНЗ, що робить їх менш привабливими для абітурієнтів. Вони поступаються державним в академічній діяльності, однак активно працюють із практичними темами, накопичуючи власний потенціал. Крім того, платна освіта посилює конкуренцію і стимулює ефективне керування фінансами. Приватні вищі навчальні заклади проводять постійний моніторинг ринку, у більшості з них є маркетингові відділи, що відстежують наявні і перспективні ринкові тенденції та відповідно реагують на них.

Для вищих навчальних закладів характерною є значна залежність від державного регулювання (акредитація, ліцензування за спеціальностями, державне замовлення тощо), що створює ризики, пов'язані з можливою зміною умов ведення їх діяльності [7].

Потенціали вищої освіти у розрізі областей суттєво нерівномірні і формуються під впливом соціально економічної ситуації та інфраструктури виробничої і невиробничої сфери регіону.

Водночас країни переймаються проблемами, які важко розв'язуються в межах реформ. Учені і державні діячі констатують факт всесвітньої кризи освіти. Здійснюючи аналіз невирішених проблем освіти, американський учений і діяч просвіти Ф. Кумбс ще у 1968 р. зазначав: „Залежно від умов, що склалися у різних країнах, криза проявляється в різній формі, сильніше або слабше. Проте її внутрішні пружини проступають у всіх країнах – розвинених і тих, які розвиваються, багатих і бідних, з давніх часів відомих своїми навчальними закладами і тими, що створюють їх тепер”. Через два десятиліття Кумбс у своїй новій книзі „Погляд із 80-х років” зробив висновок, що криза освіти загострилася.

Суть світової кризи вчені вбачають у тому, що стан освіти не задовольняє вимог суспільства, а відтак вона не стає провідником прогресу. Система освіти, що існує сьогодні, здебільшого зорієнтована на минулий досвід. Водночас вона недостатньо використовує набутий досвід, слабо орієнтується на майбутнє, не вичерпує свого потенціалу щодо формування у майбутніх фахівців проектної детермінації майбутнього, відповідальності за нього, віри в себе, впевненості в своїх професійних здібностях щодо впливу на розвиток суспільства [5].

В Україні криза системи освіти має подвійну природу: з одного боку, вона є проявом кризи освіти, якої зазнає світ; з другого – на стан освіти впливає криза суспільно-політичної і соціально-економічної систем нашої країни. Труднощі, на думку В. Андрущенка, Т. Левченко та інших учених, зумовлені недостатнім рівнем соціальної уваги до освіти; її низьким фінансуванням; слабким соціальним захистом учасників навчально-виховного процесу; незадоволенням базових потреб молоді в нормальних матеріальних умовах життя, в освіті, самоствердженні; повільним розвитком соціально-професійної орієнтації; орієнтацією на вузькопрофесійні знання [8].

Сьогоднішня ситуація на європейському ринку праці характеризується наступними тенденціями:

- Все менше стає місць праці, які можна займати протягом цілого життя. Зростає відсоток тимчасових посад, робіт в рамках окресленої тривалості проектів тощо.

- Знижується ступінь захищеності займаного місця праці, наслідком чого стає не тільки постійна зміна місця праці, але й пошуки його на „чужих територіях”, поза основною кваліфікацією.

- Все частішими є випадки, коли працюючий займає одночасно декілька місць праці.

- Постійні зміни середовища праці призводять до швидкого застаріння наявних у працівника умінь та навичок праці.

Все це ускладнюється динамікою змін в технологіях та організації праці, бізнес моделей. В сучасних умовах звичний підхід до аналізу тенденцій та ризиків стає малоефективним, а його результати мають короткотерміновий характер. Гострими стають проблеми вибору: стабільність чи ефективність, спеціальні знання чи широкі навички. Практично неможливо передбачити, навіть в середньотерміновому контексті, майбутні вимоги до кваліфікації працівника. Частішають випадки, коли життєвий цикл спеціальності стає меншим від часу, необхідного для її засвоєння в університеті.

В європейському словнику все популярнішим стає термін *Employability* (придатність до працевлаштування), який характеризує сукупність знань, умінь, навичок, володіння підходами для вирішення виробничої ситуації, а також здатність і бажання до неперервного удосконалення та професійного розвитку. Придатність до працевлаштування охоплює наступні компетенції: рівень самоорганізації, здатність до роботи в групах, уміння вирішувати конкретні задачі, навички комунікації та грамотність, володіння інформаційними технологіями тощо (відзначимо, що все це – так звані загальні компетенції, які не залежать від основного профілю обраної професії). Опитування, проведені серед європейських працедавців (в основному – представників промисловості та бізнесу), показали, що шанси отримати належне місце на ринку праці залежать, у першу чергу від навичок, які характеризують придатність до працевлаштування та позитивного ставлення до роботи і в останню – від рівня оцінок та престижності навчального закладу.

До речі, отримані результати наочно ілюструють „дивні” випадки, коли „трійочник” в університеті чомусь робить чудову професійну кар’єру у своїй області [8].

Що ж стосується фахівців з товарознавства, то на сьогодні у них ще й стоїть проблема визнання ролі товарознавства у розвитку торгівлі та промисловості, в цілому.

Товарознавство – наука фундаментальна і разом з цим – наука тонка, це особливий світ, і особливий спосіб його бачення, це здатність відчувати і прогнозувати якість нашого життя.

За радянських часів товарознавець – це і організатор торгівлі, і експерт, і менеджер, і маркетолог, і логіст, і інспектор з якості та безпечності товарів, і торговий агент, і комерсант і т. і. Вимоги до підготовки товарознавця майже не змінилися, тобто він може виконувати будь-яку роботу у сфері торгівлі. Але за часи перебудови багато чого змінилось: появились «рафіновані» фахівці вузької спеціалізації – менеджери, маркетологи, логісти, які володіють технологією управління, знають предмет управління, знають товарні потоки, товаропросування, правила виведення товару на ринок, але не мають знати про самий товар. Це спричиняє низку труднощів у їхній професійній діяльності, що підтверджується попитом ринку праці. Сучасні підприємці найчастіше не мають спеціальної торговельної освіти і їх знання з приводу важливості товарознавства у торгівлі досить прозорі, тому вони приймають на роботу маркетологів, логістів, менеджерів, а чим повинен займатись товарознавець їм не відомо і їх це мало цікавить. На думку сучасного підприємця досконалі знання споживних властивостей товару для підприємства торгівлі не обов'язкові, достатньо і поверхневих, які можна вивчити на місці. Разом з цим сучасні торговельні та промислові підприємства не охоче співпрацюють з вищими і не зацікавлені у набутті глибоких професійних навичок майбутніх фахівців. Має місце і такий фактор як низький рівень обізнаності сучасних педагогів з товарознавства у сучасному асортименті товарів, у сучасних вимогах до організації торгівлі та методах визначення якості, ідентифікації та фальсифікації товарів. Недосконалість сучасних фахівців з товарознавства ще й в низькому рівні оснащення лабораторій сучасним обладнанням, без якого підготовка висококваліфікованого фахівця неможлива. Але проблема не тільки у підготовці товарознавця, а і в його працевлаштуванні. У сучасній торговельній мережі, як уже було сказано вище працюють випускники економічних факультетів, визначенням якості товарів у

лабораторіях займаються біологи, хіміки, фахівці з сільського господарства і досить рідко товаровознавці. Тому нелегко сучасному випускнику за товаровознавчим фахом працевлаштуватись за спеціальністю. В Україні ведеться велика робота провідними фахівцями з товаровознавства по визначенню ролі цієї спеціальності у сфері торгівлі, промисловості і народного господарства в цілому. Ці питання підіймають і шукають шляхи вирішення науковці Мазаракі А.А., Притульська Н.В., Пугачевський Г.Ф., Сидоренко О.В., Самойленко А.А., Рудавська Г.Б. та ін. Сумісно з провідними центрами Стандартизації та сертифікації, на базі акредитованих лабораторій, науковці разом із студентами та аспірантами Київського національного торговельно-економічного університету під керівництвом професора Н.В. Притульської організували випуск спеціального журналу (без реклами) „Справочник потребителя” та програми „Знак якості”, готується до видання енциклопедія харчових продуктів та книга „Товарознавчі факультети”. Основною метою таких кроків є не тільки підвищення ролі товаровознавства і фахівців з цього фаху, а й створення цивілізованого товарного ринку, який поки що характеризується наявністю проблем щодо якості товарів. І цю проблему сьогодні має вирішувати товаровознавець.

3. Інтеграційний процес у науці й освіті має дві складові: формування співдружності провідних європейських університетів під егідою документа, названого Великою хартією університетів (*Magna Charta Universitatum*), та об'єднання національних систем освіти і науки в європейський простір з єдиними вимогами, критеріями і стандартами. Головна мета цього процесу – консолідація зусиль наукової та освітньої громадськості й урядів країн Європи для істотного підвищення конкурентоспроможності європейської системи науки і вищої освіти у світовому вимірі (наприклад, протягом останніх 15–20 років вона значно поступається американській системі), а також для підвищення ролі цієї системи в суспільних перетвореннях. Болонський процес мав свою передісторію, що полягає в розробленні та підписанні представниками країн Європи Лісабонської конвенції (1997р.) про визнання кваліфікацій для системи вищої освіти європейського регіону та Сорбоннської декларації (Париж, Сорбонна, 1998 р.) щодо узгодження структури

системи вищої освіти в Європі. Сам же Болонський процес на рівні держав було започатковано 19 червня 1999 року в Болоньї (Італія) підписанням 29 міністрами освіти від імені своїх урядів документа, який назвали „Болонська декларація”. Цим актом країни-учасниці узгодили спільні вимоги, критерії та стандарти національних систем вищої освіти і домовилися про створення єдиного європейського освітнього та наукового простору до 2010 року. У межах цього простору мають діяти єдині вимоги до визнання дипломів про освіту, працевлаштування та мобільності громадян, що істотно підвищить конкурентоспроможність європейського ринку праці й освітніх послуг. Власне, цим документом було задекларовано прийняття загальної системи порівняльних освітньо-кваліфікаційних рівнів, зокрема через затвердження додатка до диплома; запровадження в усіх країнах двох циклів навчання за формулою 3+2, при цьому перший, бакалаврський цикл має тривати не менше трьох років, а другий, магістерський – не менше двох років, і вони мають сприйматися на європейському ринку праці якраз як освітні і кваліфікаційні рівні; створення систем кредитів відповідно до європейської системи трансферу оцінок, включно з постійним навчанням; сприяння європейській співпраці щодо забезпечення якості освіти, розробка порівняльних критеріїв і методів оцінки якості; усунення перешкод на шляху мобільності студентів і викладачів у межах визначеного простору [6].

Наступний етап Болонського процесу відбувся у Празі 19 травня 2001 року, де представники 33 країн Європи підписали Празьке комюніке. Головні рішення цього саміту такі: країни знову підтвердили свою позицію щодо цілей, визначених Болонською декларацією; учасники високо оцінили активну участь у процесі Європейської асоціації університетів (EUA) та національних студентських спілок Європи (ESIB); вони відзначили конструктивну допомогу з боку Європейської комісії та висловили свої зауваження щодо подальшого процесу, беручи до уваги різні цілі Болонської декларації.

На саміті було виділено важливі елементи Європейського простору вищої освіти, а саме: постійне навчання протягом усього життя; мотивоване залучення студентів до навчання; сприяння підвищенню привабливості та конкурентоспроможності

європейського простору вищої освіти для інших регіонів світу (зокрема, аспекти транснаціональної освіти) [6].

Третій етап Болонського процесу відбувся в Берліні 18–19 вересня 2003 року, де було підписано відповідне комюніке. Принципово нове рішення Берлінського саміту – поширення загальноєвропейських вимог і стандартів уже й на докторські ступені. Установлено, що в країнах – учасницях Болонського процесу – має бути один докторський ступінь – „доктор філософії” у відповідних сферах знань (природничі науки, соціогуманітарні, економічні та ін.). Була запропонована формула триступеневої освіти (3-5-8), згідно з якою не менше трьох років відводиться для отримання рівня „бакалавр”, не менше 5 років – для отримання рівня „магістр” і не менше 8 років для отримання вченого ступеня „доктор філософії”. Важливо, що освітньо-кваліфікаційні рівні і вчений ступінь розглядаються як складові цілісної системи освіти людини. Акцентовано увагу на потребі сприяти європейському простору вищої освіти. Було приділено особливу увагу важливості контролю і дотримання європейських стандартів якості освіти на усьому просторі. Ці стандарти в Європі розробляє і підтримує відома міжнародна організація, що має назву „Європейська мережа з гарантування якості (European Network Quality Assurance – ENQA)”. Розроблено додаткові модулі, курси та навчальні плани з європейським змістом, відповідною орієнтацією й організацією. Наголошено на важливій ролі, яку мають відігравати вищі навчальні заклади, щоб зробити реальністю навчання протягом усього життя. Зазначено, що європейський простір вищої освіти та європейський простір дослідницької діяльності – дві взаємопов'язані частини спільноти знань [6].

Процеси європейської інтеграції дедалі сильніше впливають на таку важливу сферу життя українського суспільства, як освіта. Болонський процес в Україні офіційно розпочався 19 травня 2005 року із підписанням декларації на Бергенській конференції. Тепер справа стоїть за національним та інституційним рівнем його впровадження.

На сьогодні 45 європейських країн включно з Україною підписали Болонську декларацію, яка наголошує на необхідності європейської співпраці у забезпеченні якості вищої освіти, підвищенні якості підготовки фахівців, зміцненні довіри між

суб'єктами освіти, мобільності, сумісності систем кваліфікацій, посиленні конкурентоспроможності Європейської системи освіти.

Цілі варті досягнення, проте, на думку сучасних науковців існує значна кількість проблем української вищої освіти у контексті Болонського процесу [6]:

- Надлишкова кількість навчальних напрямів і спеціальностей, відповідно 76 та 584. Кращі ж світові системи вищої освіти мають у 5 разів менше.

- Недостатнє визнання у суспільстві рівня „бакалавр” як кваліфікаційного рівня, його незатребуваність вітчизняною економікою. Як правило, прийом до вузу ми здійснюємо не на бакалаврат, а на спеціальність.

- Загрозлива у масовому вимірі тенденція до погіршення якості вищої освіти, що наростає з часом.

- Збільшення розриву зв'язків між освітянами і працедавцями, між сферою освіти і ринком праці.

- Невиправдана плутанина у розумінні рівнів спеціаліста і магістра. З одного боку, має місце близькість програм підготовки спеціаліста і магістра, їхня еквівалентність за освітньо-кваліфікаційним статусом, а з іншого – вони акредитуються за різними рівнями, відповідно за III і IV.

- Ми змирилися з нехтуванням передовими науковими дослідженнями у закладах освіти, які є основою університетської підготовки. Наша система наукових ступенів складна у порівнянні з загальноєвропейською, що ускладнює мобільність викладачів і науковців в Європі.

- Неадекватно до потреб суспільства і ринку праці вирішується доля такої розповсюдженішої ланки освіти, як технікуми і коледжі, це при тому, що їхня чисельність в державі у чотири рази більша, ніж ВНЗ III та IV рівнів акредитації разом узятих.

- Відійшла в минуле колись добре організована для централізованої економіки система підвищення кваліфікації та перепідготовки. Нової системи, що задовольняла б потреби ринкової економіки, в Україні не створено. Тому дуже важливий загальноєвропейський принцип „освіта через усе життя” поки що в умовах нашої держави не може бути в повній мірі реалізований.

- Університети України не беруть на себе роль методологічних центрів, новаторів, піонерів суспільних

перетворень, за якими має йти країна. Рівень автономії ВНЗ у цих питаннях значно нижчий від середньоевропейського. Не виконують роль методологічних керманічів заклади освіти, що мають статус національних, у той час, коли їхня кількість досягла близько 40% від загальної кількості ВНЗ III та IV рівнів акредитації.

Питання для самоконтролю:

1. Як ви розумієте термін „глобалізація” у сфері освіти?
2. Назвіть найвпливовіші фактори соціальної динаміки в епоху глобалізації.
3. Назвіть основні завдання вищої освіти в умовах глобалізації економіки в нашій країні.
4. Охарактеризуйте рівень попиту та динаміку кількості студентів в Україні за останні десять років.
5. Назвіть основні складові Болонського процесу.

Рекомендована література:

1. Деланти Д. Новые модели университетов [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://socio.tamp.ru/1.htm>.
2. Дикий Ігор. Аналіз ринку вищої освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.credit-rating.ua/ua/analytics/analytical-articles/12833/?print>.
3. Згуровський М.З. Болонський процес – структурна реформа вищої освіти на європейському просторі // Наукова бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/391/>
4. Кремень В. Філософія освіти XXI ст. / В. Кремень // Персонал. – 2003. – № 1. – С. 8.
5. Рашкевич Ю.М. Сучасні тенденції на Європейському ринку праці / Юрій Михайлович Рашкевич // Кампус, 2011. – № 2. С. 31-38.
6. Розумний А. Вища освіта в контексті глобалізації / Андрій Розумний // Дзеркало тижня / людина, № 3 (378) 26 січня — 1 лютого 2002.
7. Скотт П. Глобализация и университет / П. Скотт // ВВШ «Alma Mater». – 2000. – № 4. – С. 3–8.

8. Тітарчук В. Соціокультурна глобалізація вищої освіти: тенденції та наслідки / Ванда Тітарчук // Наукова бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/391/>

Тема 1.2. Методика викладання товарознавчих дисциплін за традиційними формами

План:

1. Сутність методики викладання товарознавчих дисциплін.
2. Методика викладання товарознавчих категорій

До товарознавчих дисциплін відносять: теоретичні основи товарознавства, товарознавство харчових продуктів, товарознавство непродовольчих товарів, товарознавство пакувальних матеріалів і тари, товарознавство сировини, матеріалів та засобів виробництва, експертиза товарів, товарознавство товарів спеціального призначення, методи визначення фальсифікації товарів, управління якістю, стандартизація та сертифікація товарів та ін.

Професійно-орієнтована технологія навчання в системі вищої освіти – це система психологічних, загально педагогічних, дидактичних процедур взаємодії педагогів і студентів з урахуванням їх здібностей і нахилів. Ця технологія направлена на реалізацію змісту методів, форм і засобів навчання, які адекватні цілям освіти і професійно важливим якостям майбутніх фахівців.

Методом навчання називають спосіб впорядкованої взаємопов'язаної діяльності викладачів, студентів, спрямованої на вирішення завдань освіти, виховання і розвитку в процесі навчання [9,10].

Методика викладання товарознавчих дисциплін досліджує сукупність взаємозв'язаних засобів, методів, форм навчання товарознавчим дисциплінам.

Що відрізняє цю методику? Це те, що навчання тісно пов'язане з торгівлею, з асортиментом товарів, який щодня розширюється і оновлюється. Знання з товарознавчих дисциплін – це знання законів торгівлі, організації торговельних процесів,

питань товарного виробництва, знання споживних властивостей товарів, методів ідентифікації, експертизи, визначення фальсифікації товарів, тощо. Прикладний аспект дозволяє нарощувати теорію, розширювати понятійний апарат, виявляти нові принципи і закони. Проте надмірне захоплення конкретикою може привести до поверхневих, спрощених знань і висновків. Тут важлива „золота середина”, поєднання теорії і практики розвитку товарознавства.

Найважливішою характеристикою методики виступає широке заохочення даних, які характеризують товар – споживних властивостей. Органолептичні, ергономічні, естетичні, експлуатаційні, фізико-хімічні, мікробіологічні та ін. властивості, розширення і оновлення асортименту, виявлення фактів фальсифікації дозволяють розкрити не лише споживні властивості окремих товарів, а і характеризувати в цілому громадське господарство. На сьогодні якість товарів народного споживання досить сумнівна, проте слід пам'ятати, що не можна дезінформувати студентів з цього приводу. І слід надавати тільки об'єктивну інформацію, яка не викликає сумніву і підтверджена, наприклад, лабораторними дослідженнями, з використанням сучасного обладнання. Будь-які факти не повинні „вириватися” з контакту, представлятися ізольовано від усєї сукупності явищ господарського життя, не мають бути випадковими.

Усі вищеназвані особливості взаємозв'язані, оскільки для цієї методики характерна особлива роль аргументованості і довідності. Товарознавство як сфера людської діяльності призначене забезпечити людей усім необхідним для підтримки життя. Без знань властивостей продовольчих і непродовольчих товарів неможливо забезпечити процес їх руху, збуту, оцінити прибутковість торговельної діяльності. Провідним фахівцем торгівлі – товарознавцем – глибокі знання у сфері формування споживних властивостей товарів потрібні для того, щоб з успіхом прогнозувати і формувати попит населення на ці товари, проводити вдалі маркетингові дослідження для пошуку якісних, конкурентоздатних товарів.

Найважливіша риса методики – взаємозв'язок освітніх технологій з роллю знань у розвитку товарознавства. Під технологією навчання розуміються методи, засоби, за допомогою

яких педагог впливає на тих хто навчається. Освітні технології виникли на певному етапі економічного розвитку суспільства і еволюціонували разом з ним. Якщо класифікувати методи навчання залежно від участі тих хто навчається в педагогічному процесі, то в XIX ст. разом з академічним став використовуватися активний метод.

Академічний метод припускає тиражування інформації шляхом передачі знань від викладача до студентів. Активний метод означає отримання знань завдяки самостійній роботі студентів [11].

Швидкий розвиток засобів виробництва вимагав професіонала-дослідника, що уміє застосовувати принципи або процеси, які раніше вивчалися, до нової ситуації, використовувати наукові узагальнення для вирішення окремих проблем або сполучати частини, елементи в нове ціле.

Поява у XX ст. інтерактивного методу викликана необхідністю ефективної взаємодії в команді з метою швидкого отримання нових знань і створення атмосфери співпраці. Інтерактивний метод припускає спільну роботу учасників освітнього процесу [12].

Збалансоване використання методів важливе в реалізації освітніх цілей. Бенджамін Блюм, американський учений, виділив 6 рівнів освітніх цілей [11,12]:

1). знання: здатність відтворювати спеціальну інформацію, включаючи факти, поняття, принципи, закони;

2). розуміння: здатність адекватно відбивати отриману інформацію (переносити в іншу форму, перебудовувати ідеї в нову конфігурацію, прогнозувати результат);

3). застосування: уміння використовувати раніше вивчені принципи, методи, процеси до нової ситуації;

4). аналіз: розподіл матеріалу на окремі складові частини і вивчення кожної з цих частин, встановлюючи їх стосунки і організацію;

5). синтез: з'єднання окремих, дискретних елементів, процесів в нове ціле;

6). оцінювання: процес вироблення ціннісних суджень про ідеї, теорії, методи. Оцінки можуть носити кількісний або якісний характер, оснований на використанні певних критеріїв.

Оптимізація освітнього процесу припускає використання технологій стосовно певних дисциплін. Вибір останніх залежить не лише від освітніх цілей навчального курсу, але і від індивідуального стилю викладання, досвіду студента. У товарознавчих дисциплінах виділяється різний рівень складності матеріалу, що дозволяє використовувати різні способи навчальної пізнавальної діяльності.

2. Будь-яка навчальна дисципліна має свій понятійний апарат, який включає набір категорій, принципів і законів. З їх допомогою розкривається методологія дослідження, предметний зміст дисципліни, виносяться ціннісні судження про ідеї, теорії шкіль у цій сфері людської діяльності.

Особливості вивчення товарознавчих категорій.

1). Передусім слід звернути увагу на використання прийому „нарошування” поняття, поглиблення його змістовного компонента. Такий підхід відбиває таксономія освітніх цілей Б. Блюма, коли думка рухається від простого до складнішого. У К. Маркса в „Капіталі” виділяються логічні сходинки при розгляданні основних понять. Наприклад, перш ніж ввести у своє дослідження категорію „капітал”, автор визначає товар, його властивості, дві сторони праці, що міститься в товарі, гроші. У неокласичному синтезі використовується така категорія, як „рівноважна ціна”. Дослідження останньою проводиться на основі теорії поведінки споживача з включенням попиту, величини попиту, закону попиту, нецінових чинників попиту і споживчих властивостей товарів, де розглядається пропозиція, об’єм пропозиції, закон пропозиції і нецінові чинники пропозиції.

2). Методика викладання товарознавчих категорій припускає „відштовхування” від відомих понять і пройденого матеріалу.

Наприклад, у розділі „Теоретичні основи товарознавства”, слід повторити органічну і неорганічну хімію (мікро-, макро-, ультрамікро-елементи, білки, вуглеводи, жири – їх будову, склад і т. і.); фізику – процеси адсорбції, гігроскопічність, випарювання, густина, методи їх визначення і т.і.); біологію (процеси, які відбуваються в організмі при травленні, роль ферментів, вітамінів, білків, вуглеводів в харчуванні людини і т. і.).

3). При викладанні тієї або іншої проблеми в конкретній товарознавчій дисципліні можна запропонувати різні визначення

категорій. Пояснюється це метою педагога, методологією дослідження, позицією суб'єкта пізнавальної діяльності. Наприклад: в товарознавчій літературі представлені різні підходи до критеріїв оцінювання якості товарів: деякі учені вважають, що їх необхідно переглянути і створити ДСТУ відповідно до вимог світових стандартів ISO, деякі ж стверджують, що вимоги старих стандартів Гостів правильніші і ближчі до істини. Але на жаль з'явилося дуже багато нових товарів, з використанням сучасних добавок, які раніше не використовувалися, і технічно нових непродовольчих товарів, для яких просто потрібні нові ДСТУ.

Безумовно, будь-яке визначення завжди недостатнє, тому що дійсність багатогранна, і якісні зміни, які відбуваються у реальному житті, призводять до перегляду переконань і теоретичних положень.

4). Важливий в методиці викладання категорій прийом зіставлення, коли одне і те ж явище аналізується в різних громадських умовах, на різних етапах розвитку суспільства. Наприклад, за радянських часів яйця, залежно від ваги поділяли на 1 і 2 категорії, а зараз – на великі, 1, 2 категорії і дрібні; чи за радянських часів була значно менше широта та глибина асортименту товарів, зате вони були вищої якості.

Питання для самоконтролю:

1. Які дисципліни відносять до товарознавчих?
2. Що відрізняє методику викладання товарознавчих дисциплін?
3. Назвіть 6 рівнів освітніх цілей, які виділив американський учений Бенджамін Блюм.
4. У чому особливості вивчення товарознавчих категорій?

Рекомендована література:

1. Григальчик Е.Г. Обучаем иначе: Стратегия активного обучения в школе / Е.Г. Григальчик, Д.И. Губаревич и др. – Мн. : ООО «Красико-Принт», 2001. – 165 с.
2. Инновационные методы обучения в гражданском образовании. Мн. : Медисонт, 2001.
3. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: учебн. пособие [для студ.

высш. учебн. завед.] / С. Д. Смирнов. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 304 с.

Тема 1.3. Теорія навчання

План:

1. Порівняльний аналіз парадигм вищої освіти.
2. Властивості особистості студента.

1. Відповідно до громадських інтересів визначаються цілі освітньої системи, а вони, у свою чергу, впливають на вибір концептуальної схеми або моделі постановки і рішення освітніх проблем. Така парадигма панує протягом певного періоду часу в суспільстві.

У сучасній дидактиці використовуються в основному два підходи до процесу навчання. Основний критерій оцінки відмінностей – роль викладача і студента в освітньому процесі. Перший підхід припускає авторитарну, жорстко задану освітню систему, де переважають соціальні, зовнішні рамки. Основна увага приділяється ролі викладача в передачі знань, навичок, а студенту залишається лише сприйняти викладену інформацію і її застосувати.

Другий підхід припускає постійну активність студента, розвиток його пізнавального інтересу. Чим більшу міру його впливу на освітній процес допускає дидактична система, тим більшою мірою вона особово-орієнтована і природовідповідна. Природовідповідність припускає вільний розвиток природних здібностей індивіда, конструювання теорії, технології навчання на підставі індивідуальних здібностей і особливостей розвитку студента. Звідси збереження самобутності і гармонії з навколишнім світом. Наприклад, Л.Н. Толстой заперечував заздалегідь встановлену навчальну програму, твердий навчальний розклад. Він припускав, що зміст занять повинен визначатися інтересами і потребами дітей. Це пояснює наявність факультативних навчальних курсів в освітній системі, побудованій за такою методикою.

Особова орієнтація в навчальному процесі припускає спільну діяльність студента і педагога в створюваному освітньому

продукті. Цілі, зміст, технології, контроль при вивченні дисципліни розглядаються з урахуванням інтересів студента. Створюється індивідуальна траєкторія розвитку.

Широко відома серед педагогів і психологів України методика розвиваючого навчання. Вона розроблялась з кінця 1950-х рр. в двох науково-практичних колективах, створених Л. В. Занковим і Д. В. Ельконіним. Звертається увага на внесення в навчальний процес особового діяльного початку. Для цього засвоєння знань припускає спеціально організовану „різнобічну” (Л. В. Занков) або „теоретичну” (В. В. Давидов) діяльність [12].

Значущим явищем в дидактиці вищої школи Заходу стала стаття Роберта Бара і Джона Тага „Від навчання до вивчення – нова парадигма вищої освіти” (From Teaching to Learning - A New Paradigm for Undergraduate Education). Представляється, що точніший переклад „teaching” – „навчання, викладання”.

Перш ніж розглянути зміст позначених парадигм, визначимося з термінами „навчання”, „вивчення”, „викладання”. Навчання більш широке поняття, що означає нормативно узгоджену діяльність суспільства. Викладання визначається як діяльність викладача по передачі знань, навичок, умінь, життєвого досвіду, вивчення – особиста індивідуальна діяльність студента під керівництвом викладача. Детально, з виділенням шести критеріїв, Бар і Таг описують існуючу парадигму (парадигму викладання) і бажану парадигму (парадигму навчання, вивчення) у вищій освіті [12].

У домінуючій парадигмі викладання ставиться мета передати зміст дисципліни студенту. Трансляція предметного змісту розставляє акценти навчального закладу на розробці навчальних курсів, програм, підвищенні кваліфікації викладачів. Завданням вишів є забезпечення викладання на високому рівні головним чином за рахунок використання новизни, інновацій у відповідній області знання. Поява нової області знання спричиняє за собою появу відповідного курсу.

У парадигмі «вивчення», мета – засвоєння студентом знань, які викладаються. Таким чином, зміщується відповідальність навчальних закладів з якості викладання на вивчення студентом матеріалу, який викладається. Критерієм успішної роботи викладача виступає результат – знання, уміння і навички студента.

Відповідальність навчальні заклади несуть на двох рівнях: перший рівень припускає відповідальність за відповідність знань, навичок студентів громадським потребам – і динаміку змін цих показників по роках. Другий рівень відповідальності – це успіх самих студентів з дисциплін за роки навчання в навчальному закладі. Придбання знань і навичок допоможуть реалізувати студентам свої професійні цілі.

Успіх навчального процесу в парадигмі викладання визначається оцінкою кваліфікації викладача, кількістю навчальних годин і матеріально-технічним забезпеченням. Багато університетів організують навчальний процес виключно на основі лекцій. У парадигмі навчання успіх ув'язується з результатами роботи студентів. Продуктами освітньої діяльності є: обсяг тексту, який надано для вивчення студентам; час, проведений за комп'ютерами; кількість виконаних завдань, тестів, вправ, лабораторних робіт [12].

У рамках парадигми викладання продуктивність визначається вартістю однієї години навчання на кожного студента. Результати навчання можуть бути виміряні тими знаннями і навичками, які допоможуть студентам реалізувати свої професійні цілі.

Система стимулів повинна працювати на результат, а не на витрати. Оцінка результату повинна проходити незалежно від розробника навчального середовища. Причому знання, навички студентів важливо вимірювати при вступі в навчальний заклад, на проміжних стадіях (початок і закінчення курсу) і після закінчення його. Програма вишів повинна визначати „додаткову вартість” за час навчання студента.

У парадигмі викладання темпи навчання студентів визначаються розкладом. Головуюча роль часу і пріоритет частин чинять дію на кожен вид діяльності. „Аудиторний архетип” визначає структуру навчального процесу.

У парадигмі навчання темпи освіти студентів визначаються стандартами. Підтримується будь-який метод, що забезпечує успішне навчання студентів. Стандарти можуть удосконалюватись залежно від того, як все потужніше ставатиме середовище. Головним агентом освітнього процесу в парадигмі викладання є викладач, що транслює знання студентам. Диплом видається

студентові, коли той „поглинув” необхідну кількість знань. У парадигмі навчання головний агент – студент. Він відкриває і створює навчальний продукт. Хоча викладач і розробляє навчальне середовище, він не обов'язково має бути присутній і брати участь в кожній навчальній активності.

У парадигмі викладання переважає дух індивідуалізму. Успіх є індивідуальним досягненням.

У парадигмі навчання навчальне середовище сприяє успіху усіх учасників освітнього процесу. Взаємодія здійснюється у душі співпраці, підтримки один одного, кооперації. Досягнення і успіх – результат спільних зусиль. Викладач подібний до тренера, що взаємодіє з командою. Йому важливо розробити і реалізувати командну гру. Він, швидше за все, дизайнер, організатор пошуку знань, ніж „транслятор” [12].

Отже, порівнюються освітні парадигми за наступними критеріями: цілі, показники успіху, структура навчального процесу, продуктивність і природа ролей.

Проте розділення теорії навчання на дві вищеописані парадигми представляється дещо штучним. Вивчення і викладання – дві сторони одного і того ж процесу освіти. Різниця полягає в способі отримання освітнього продукту, залежно від залученості студента в педагогічний процес. Розвиток інтелектуальних навичок і соціального спілкування стає загальним завданням навчальних закладів. Тому потрібні нові форми і методи роботи з метою оптимізації освітнього процесу.

2. Навчання є педагогічною взаємодією студента і викладача, за час якого розвиваються особові властивості того, хто навчається. У процесі освіти студент отримує знання про об'єкти і предмети навколишнього світу, створює суб'єктивно новий або об'єктивно новий продукт. Його діяльність здійснюється на репродуктивному і продуктивному рівнях. При здійсненні студентами цих видів освітньої діяльності проявляються відповідні властивості особистості. Виділяють когнітивні (пізнавальні), креативні (творчі) і оргдіяльнісні якості того хто навчається. Розкриємо ці властивості.

Когнітивні властивості включають [13]:

1) фізіологічні: уміння бачити, чути, відчувати, нюхати, відчувати смак; розвинена працездатність;

II) Інтелектуальні

1) ерудованість, логічність, прозорливість, уміння бачити і вирішувати протиріччя, аналізувати і синтезувати матеріал, встановлювати стосунки між елементами і частками цілого;

2) здатність висловити ціннісне судження про ідеї, рішення, методи, уміння самовизначитися в ситуації вибору, оперативно приймати рішення;

3) застосування принципів, методів, процесів, раніше засвоєних, до рішення нової ситуації, втілення знань в духовні і матеріальні форми.

III) Креативні властивості забезпечують створення суб'єктивно або об'єктивно нового освітнього продукту. Креативні якості – це:

1) емоційно-образні властивості: натхнення, уява, фантазія, асоціативність, мрійливість;

2) ініціативність, неординарність, нестандартність, здатність до генерації ідей;

3) застосування до вирішення проблеми різних засобів, методів, пошук їх найкращої комбінації і прогноз змін об'єкту, його динаміки розвитку;

4) формулювання гіпотез, конструювання закономірностей, формул, теорій.

Оргдіяльнісні якості проявляються при організації пізнання і творчості, включають:

1) уміння ставити і досягати мети, планувати діяльність, коригувати етапи діяльності, проводити самоаналіз і самооцінку;

2) здатність взаємодіяти з іншими суб'єктами освіти і навколишнім світом, уміння вести суперечку;

3) здатність організовувати творчість інших, спільне пізнання і генерація ідей.

У освітньому процесі слід виявляти і розвивати усі групи властивостей, як креативні, так і когнітивні.

Особові властивості виступають орієнтиром при формулюванні освітніх цілей як в глобальному масштабі, так і в частці, стосовно дисциплін, що вивчаються, спецкурсів, окремих розділів, тем.

При навчанні методиці викладання товарознавчих дисциплін розвиваються когнітивні, креативні і оргдіяльнісні властивості, що

сприяє подальшому інтелектуальному розвитку, індивідуальному сприйняттю навчального процесу і творчому використанню студентами сучасних способів проведення навчальних занять.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте субстанціональні основи парадигм «навчання», «вивчення», «викладання».

2. Назвіть авторів розвиваючого навчання.

3. Розкрийте сутність когнітивних властивостей того, хто навчається.

4. Охарактеризуйте креативні властивості того, хто навчається.

5. За яких обставин розвиваються оргдіяльнісні якості того, хто навчається та які уміння вони включають?

Рекомендована література:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи : курс лекцій [модульне навчання] / А.М. Алексюк. – К. : ІСДО, 1993. – 156 с.

2. Смирнов С. Д. Педагогіка и психология высшего образования: от деятельности к личности: учебн. пособие [для студ. высш. учебн. завед.] / С. Д. Смирнов. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 304 с.

Тема 1.4. Сучасні методи навчання

План:

1. Методи навчання: суть, класифікація.
2. Методи навчання в ретроспективі освітнього процесу Європи і України.

1. Цілі навчання успішно і раціонально досягаються, якщо застосовуються відповідні методи навчання.

Метод навчання – це спосіб спільної діяльності викладача і того хто навчається, спрямованого на досягнення освітніх цілей. Складова частина методу – прийом. Окремі прийоми можуть входити до складу різних методів навчання [14].

Систематизація методів навчання відбувається за різними ознаками. Наприклад, по джерелу передачі знань розрізняють:

- 1) словесні методи (розповідь, пояснення, бесіда, дискусія);
- 2) наочні методи (ілюстрація матеріалу за допомогою плакатів, таблиць, картин, макетів, карт, демонстрація досвіду, телепередач, комп'ютерних програм);
- 3) практичні методи: вправи, лабораторні роботи, дидактичні ігри.

Залежно від ступеню участі суб'єктів освітнього процесу в створенні навчального матеріалу виділяють наступні методи:

- 1) академічний, за якого знання, навички передаються від викладача до студентів в готовому виді, тиражуються;
- 2) активний означає „добування” знань за допомогою самостійної роботи студентів;
- 3) інтерактивний, коли отримання нового знання відбувається за допомогою спільної роботи учасників пізнавального процесу [14,15,16].

За способом передачі інформації в навчальному процесі розрізняють:

- 1) пряме навчання – викладач в доступній формі послідовно викладає основні поняття, закони і принципи дисципліни;
- 2) дослідження припускає залучення учасників пізнавального процесу в проблемну ситуацію і самостійний пошук відповідей;
- 3) моделювання є участю в схематичному представленні реальних життєвих ситуацій;

4) сумісне навчання припускає роботу учасників пізнавального процесу в групах над певною частиною навчального матеріалу. Дві останні класифікації відображено на рис. 1.3.

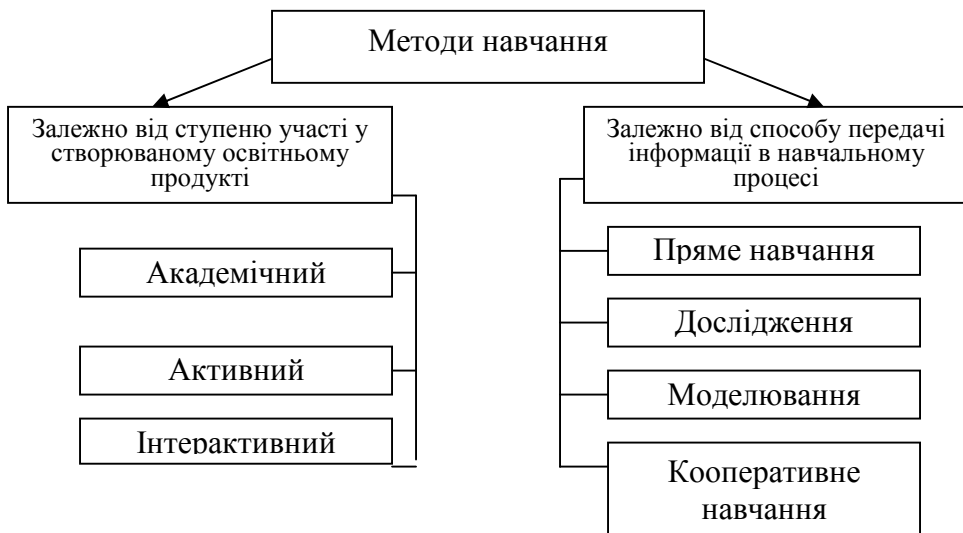

Рис. 1.3. Класифікація методів навчання

Досліджуємо класифікацію методів навчання за способом передачі інформації в навчальному процесі стосовно розвитку знань з товарознавства і використання останніх в практиці господарювання країн Європи і України.

2. Методи навчання виникли на певному етапі розвитку людства і еволюціонували разом з ним. Особливий вплив на їх появу і використання зробили явища і процеси господарської практики.

До XVIII ст. уміння і навички отримувалися у майстра того або іншого ремесла. Професійні секрети не пояснювалися в письмовій або усній мові, а лише демонструвалися, охоплюючи досить малу кількість людей. Поясненням тому служила „таємниця” ремесла і тривалий період освоєння дій майстра.

З появою „Енциклопедії” (1751-1772) Дені Дідро і Жана Д'Аламбера можна було отримати спеціальні знання про ремесла, не навчаючись в учні до майстра. Завдяки „Енциклопедії” практичний досвід був перетворений в знання, практичне навчання – в підручники, конкретні дії – в прикладну науку [16].

На початок XVIII ст. в економічних і технічних галузях знання виділилися емпіричний рівень, тому що узагальнення фактів, результатів спостережень реалізувалося в систематизацію понять і формулювання емпіричних законів. XVIII ст. знаменує собою новий етап, перемогу теорії, перехід до розкриття субстанціональних зв'язків і залежностей.

На цьому етапі товарознавство як галузь знань про товари мало практичну спрямованість і носило емпіричний характер. Відбувалося накопичення фактичних відомостей на основі практичних описів і спостережень. Оскільки на першому етапі розвитку науки ще не диференціювалися по областях, товарознавство також не існувало як окрема наука. Тому інформація про товари з'являлася в роботах, присвячених сільському господарству.

Так, у 1575 році вперше в Росії вийшла „Торговая книга. Книжка описательная, как молодым людям торг вести и знать всему цену и отчасти в ней описаны всяких земель товары различные, их же привозят на Русь немцы и иных земель люди торговые”

Важливим етапом в розвитку товарознавства стала публікація в 1756 р. книги І.Г. Людовіци „Основи повної торговельної системи”. У ній уперше були викладені основи товарознавства як галузі наукових знань. Людовіци один з перших наголосив на необхідності створення комерційних (торговельних) навчальних закладів (академії, училищ).

Професора Московського і Казанського університетів, інспектора Московської академії комерційних наук М. Я. Кіттари по праву слід вважати одним з основоположників товарознавства. За його ініціативою у 1860 році в Московській академії було введено самостійний навчальний курс „Товарознавство”.

Перша кафедра товарознавства була організована у 1549 р. в Італії при Падуанському університеті. Розвиток міжнародної торгівлі вимагав класифікації продукції за якісними категоріями, а

для цього потрібно було вимірювати не лише окремі властивості продукції, але кількісно оцінювати її якості по сукупності усіх основних споживчих властивостей.

У Росії викладання товарознавства почалося в Московському комерційному училищі, яке було відкрито у Москві в 1772 р., а в 1799 р. переведено в С.-Петербург. У 1804 р. в Москві з'явилося нове комерційне училище. У цих училищах товарознавство спочатку викладалося як частина фізики і хімії. Лише з 1842 р. в комерційних навчальних закладах товарознавство почали вивчати як самостійну навчальну дисципліну [17].

Один з перших торговельних навчальних закладів Росії – Московська практична академія комерційних наук, створена у 1810 р., передбачила цю спрямованість, включивши в навчальні плани товарознавство як самостійну навчальну дисципліну.

До кінця XIX ст. – початку XX ст. в Росії налічувалося вже близько 400 комерційних навчальних закладів. У Москві, Петербурзі і Києві були відкриті торговельні інститути з економічним і товарознавчим факультетами, товарознавчі лабораторії, які мали, обладнані сучасними на ті часи приладами для випробувань і оцінки споживчих властивостей товарів.

У комерційних навчальних закладах США, Франції, Німеччини та ін. держав Європи відсутня навчальна дисципліна під назвою „товарознавство”. Дійсно, в цих країнах товарознавство або не виділено в особливу навчальну дисципліну і знання товару студенти отримують в курсах технології виробництва, або ця дисципліна носить іншу назву. Наприклад, в деяких американських навчальних закладах в навчальних планах є дисципліни: „Політика в області асортименту”, „Політика в області якості”.

Суперечка між товарознавцями і економістами про корисність дисципліни „Товарознавство” триває з 1970 року по сьогодні. Одним з аргументів в цих спорах є твердження, що за якість товару відповідає тільки виробник, тому продавець в умовах ринку отримуватиме товари з гарантованою якістю і може не утрудняти себе їх кваліфікованим приймальним контролем. Проте перехід на ринкові стосунки виявив пріоритет знань з товарознавства в комерційній діяльності [17].

Послаблення контролю за якістю товарів на державному і внутрішньо фірмовому рівні на початку 90-х років призвело до

насичення ринку неякісними, фальсифікованими, а іноді небезпечними товарами вітчизняного і імпортного виробництва.

У зв'язку з цим посилювався інтерес практичних торговельних працівників до товарознавства, а в середніх і вищих професійних навчальних закладах збільшився конкурс на товарознавчі спеціальності. Усе це зобов'язало на сучасному етапі розвитку товарознавства гармонізувати обидва напрями – практичний і науковий, оскільки вони доповнюють і збагачують один одного, а також виявляти нові проблеми і шляхи розвитку товарознавства.

У XVIII – XIX ст. у Європі і Росії сформувалася вища технічна і економічна освіта.

У той період часу в навчальних закладах використовувалося пряме навчання, коли послідовно, логічно, доступно пояснювалися основні поняття, принципи і закони дисциплін. Цей підхід виявився ефективний при викладанні нового складного матеріалу товарознавчих дисциплін. Формою прямого навчання стала лекція. Текст прочитувався з книги або зошита. Пізніше стали приділяти увагу методичному аспекту викладання матеріалу. М. В. Ломоносов звернув увагу на виразність і інтонацію мови, уміння триматися перед слухачами. Вважав необхідним вчитися „красномовству”, користуватися прикладами. Він з'єднав лекцію з навчальними дослідженнями. У завершенні курсу виконувалася дослідницька робота.

Отримала розвиток практика, коли лекція у формі бесіди йшла за самостійною роботою студентів. Вони вивчали теми дисципліни і приходили в певний час до лектора з питаннями. Після цього проводилася лекція.

З розвитком науки у XVIII ст. стали потрібні практичні і лабораторні заняття. Критика прямого навчання була обґрунтована: по-перше, некритичним і пасивним сприйняттям матеріалу; по-друге, відсутністю стимулів до самостійної роботи; по-третє, різною реакцією сприйняття матеріалу студентами. Вважалося обґрунтованим проведення лекцій в тих випадках, коли лектор має видатний дар слова, володіє новим неопублікованим матеріалом або має місце теоретичний вступний курс по якійсь дисципліні. Викладачі, учені стали створювати школи для практичного навчання студентів. За практичними заняттями в гуманітарних дисциплінах закріпилася назва „семінари”. На семінарах творчо

обговорювалися проблеми. Студенти проявляли самостійність суджень, здатність аналізувати, узагальнювати матеріал, давати оціночні судження.

У цей період в навчальному процесі технічних дисциплін отримує розвиток метод дослідження. Дослідження припускало залучення питань, які вивчаються в процесі постановки, і самостійний пошук відповідей на них.

Метод дослідження під час навчання товарознавчим дисциплінам сприяв розвитку дедуктивного мислення. Студенти усвідомлювали, що знання є гіпотезою, яка може змінюватися з появою нових фактів.

До середини 50-х рр. ХХ ст. в освітньому процесі використовувалися методи, які допомагали ефективному засвоєнню знань, навичок по створенню машин і механізмів, проектуванню і організації трудових процесів. Поступово знання стали застосовувати для систематичних нововведень і новаторства, і наука перетворилася на безпосередню продуктивну силу. Якщо в епоху промислової революції керівник, управлінець відповідав за застосування і ефективне використання засобів виробництва, то зараз основною функцією керівника є ефективне використання знання в колективі. Тому в навчальному процесі все більше уваги приділяється роботі в команді, розвитку навичок міжособового спілкування.

Цінність цих методів полягає в досягненні групових цілей і в той же час культивуванні індивідуальної відповідальності тих хто навчається.

Моделювання і сумісне навчання актуальні при зміні освітніх парадигм, коли метою стає не трансляція знань, а створення навчального середовища для відкриттів і формування досвіду самими студентами. Проте ці методи не заперечують прямого навчання і дослідження, а, навпаки, збалансоване їх використання стосовно певних дисциплін, курсів дозволяє оптимізувати освітній процес. Детальніший опис методів навчання міститься в наступних темах.

Питання для самоконтролю:

1. Як розрізняють методи навчання залежно від джерела передачі знань?
2. Які методи виділяють залежно від ступеню участі суб'єктів освітнього процесу?
3. Які види навчання розрізняють у навчальному процесі залежно від способу передачі інформації?
4. Назвіть основоположників товарознавства в Україні, Росії?
5. Як розвивалась наука під назвою «товарознавство» в Україні, Росії?

Рекомендована література:

1. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В.П. Беспалько – М. : Педагогика, 1995. – 260 с.
2. Зинченко В.П. Психологические основы построения системы развивающего обучения : учеб. пособие. [для студ. высш. учебн. завед.] / Д.В. Эльконина, В.В. Давыдова. – Мн. : Медисонт, 2001. – 365 с.
3. Григальчик Е.Г. Обучаем иначе: Стратегия активного обучения в школе / Е.Г. Григальчик, Д.И. Губаревич и др. – Мн. : ООО «Красико-Принт», 2001. – 165 с.
4. Инновационные методы обучения в гражданском образовании. Мн. : Медисонт, 2001.

Тема 1.5. Пряме навчання. Лекція

План:

1. Характеристика методу прямого навчання
2. Лекція: суть, функції, види.
3. Структура лекції. Підготовка лекції.

1. Пряме навчання – це структурований, послідовний, ясний виклад основних понять, законів і принципів дисципліни. Новий матеріал пропонується невеликими „порціями”, періодично перевіряється його засвоєння, повторно пояснюються складні моменти. Матеріал супроводжується статистичними даними,

наочними посібниками. Метод прямого навчання широко використовується у викладанні товарознавчих дисциплін [16].

Пряме навчання носить в основному пасивний характер. Студенти „заковтують” знання, щоб відтворити їх через певний проміжок часу. Проте студенти можуть бути залучені в освітній процес за допомогою питань, прикладів, вправ.

Форми прямого навчання : лекція, дискусія, ролева гра.

Переваги методу прямого навчання :

- по-перше, послідовно і ясно викладається основний зміст дисципліни, упорядковуються і пояснюються складні поняття;

- по-друге, високий ступінь управління процесом навчання з боку викладача дозволяє ефективно використовувати час;

- по-третє, аналізуються зв'язки між різними ідеями, ставляться під сумнів існуючі переконання.

Недоліки методу :

- по-перше, студенти є пасивними учасниками навчального процесу;

- по-друге, високий рівень контролю слабо стимулює творчість студентів.

2. Слово „лекція” походить від латинського „lectio” – читання. Спершу це були публічні читання тексту книг або зошитів, в які дослівно переписувалися книги. В середні століття лекції разом з диспутами грали основну роль в передачі знань слухачам, оскільки книги були рідкістю.

Лекція – це логічно системний, глибокий і ясний виклад навчального матеріалу. Призначення лекції в навчальному процесі не в тому, щоб надати усю інформацію за темою, а щоб допомогти освоїти фундаментальні проблеми курсу, опанувати методами наукового пізнання, запропонувати новітні досягнення наукової думки. У навчальному процесі лекція виконує методологічну, організаційну і інформаційну функції [9,16].

Усі інші форми навчальних занять – семінари, лабораторні заняття, курсове і дипломне проектування, навчальна практика, консультації, заліки і іспити – пов'язані з лекцією, опираються на фундаментальні положення і висновки.

У цілому лекція є основним джерелом інформації, наприклад, за відсутності підручників, навчальних посібників з нових курсів. Лекція розкриває понятійний апарат конкретної області знання, її

проблеми, дає цілісне уявлення з дисципліни, показує взаємозв'язок з іншими дисциплінами.

Розрізняють: вступні (настановні), тематичні, підсумкові, оглядові лекції.

Особлива роль належить вступній лекції, оскільки саме вона готує студента до сприйняття методології і предмета конкретної дисципліни.

Методично вступна лекція повинна будуватися так, щоб збуджувати інтерес до цієї сфери знання і давати про неї цілісне уявлення. Слід описати актуальність, практичну значущість, мету, завдання курсу, запропонувати список інформаційних джерел.

Тематичні лекції призначені для послідовного, систематичного викладання змісту курсу. Педагог пропонує глибоко осмислений і методично освоєний матеріал упродовж тривалого періоду часу. Він зобов'язаний побудувати логічну концепцію знань з тез і доказів, повідомлень і аргументів, причин і наслідків. У підсумкових лекціях міститься огляд ключових ідей і навчальних цілей. Завершальна лекція дозволяє зробити висновок про досягнення поставлених цілей.

Оглядові лекції присвячені якій-небудь проблемі, темі і дають систематизований виклад питань в певному логічному зв'язку. Найчастіше лектор зупиняється на найбільш складних проблемах, теоріях, методах. Як правило, розглядає типові помилки студентів. Усі види лекцій логічно взаємопов'язані, представляють частини єдиного, цілісного курсу. Вони орієнтовані на різну ступінь проникнення в свідомість, на послідовність в реалізації освітніх цілей.

3. У структурі лекції виділяють три частини: вступ, основний зміст і заключна частина.

У вступі встановлюється зв'язок теми з пройденим матеріалом, визначається мета, завдання лекції, складається план лекції. Список інформаційних джерел можна запропонувати у вступі, а можна представити у кінці лекції. Лектор має викладати коротко і виразно. На вступ відводиться 5-8 хвилин [15].

У основному змісті відтворюються ключові ідеї, теорія питання. По можливості викладаються різні точки зору. Представляються оціночні судження лектора. Підводяться висновки після кожної логічної частини.

У третій частині лекції – заключній частині – обґрунтовуються висновки в цілому по темі. Йде презентація майбутнього лекційного матеріалу. Викладач визначає напрями самостійної роботи студентів.

Щоб добре виступити, потрібно добре підготуватися. Східна мудрість свідчить, що з глечика може витекти тільки те, що в нім було. Рекомендуємо дотримувати наступну процедуру при підготовці до лекції.

Перший крок полягає у визначенні того, що потрібно викласти і в якій послідовності. Для цього з'ясовується зміст теми, відокремлюються провідні ідеї, структурується матеріал. Лектор продумує, в якому співвідношенні запропонувати теоретичний і фактологічний матеріал. У двогодинній лекції з товарознавчих дисциплін бажано розглянути не більше трьох-чотирьох питань [15].

Другий крок припускає пошук засобів, які дозволяють без втрат донести зміст матеріалу до слухачів, відокремити і провести через усю лекцію ключові, провідні ідеї, положення. Йдеться про використання таких методичних прийомів, за допомогою яких активізується мислення, аудиторія залучається до діалогу, дискусії.

Третій крок – запис лекції у вигляді повного тексту або тез. Повний текст розташовується на 16-17 сторінках машинописного тексту для двогодинної лекції.

Останній, четвертий крок – це перевірка результату роботи. Підготовлений текст слід промовити вголос, встановити час на кожне питання.

Підготовка лекції включає такий важливий компонент, як повноцінне лекційне спілкування. Лектор повинен враховувати низку вимог, щоб отримати ефективний результат. Перерахуємо ці вимоги [15]:

- судження повинно висловлюватись чітко, ясно, недвозначно, не змінюючись упродовж доказу;

- використання наочності полегшує сприйняття і розуміння положень (детальніше ця теза розгорнута в темі „Наочність у викладанні товарознавчих дисциплін”), які вивчаються; проте не слід перевантажувати аудиторію ілюстративним матеріалом, він повинен грати підлеглу роль (його вимагається стільки, скільки необхідно для освітлення питання і забезпечення уваги слухачів);

- швидке і вірне орієнтування в обстановці виступу, уміння реагувати на репліки, не піддаватися страху, зайвому хвилюванню;
- контакт із слухачами. Контакт логічний – це активність думки студента у відповідь на розумову діяльність викладача. Психологічний контакт забезпечує співдружність викладача і студента.

Високий професіоналізм майстерності лектора складається з багатьох чинників [9,15,16]:

1). У мові слід уникати монотонності, яка стомлює людину і усиплює його увагу і зацікавленість. Тому потрібно варіювати інтонацією, силою голосу, темпом викладу. Мова лектора має бути не лише переконлива, доказова, але і емоційна.

2). Матеріал слід викладати в доступній формі, причому уникати двох крайнощів: книжкового стилю викладу і розмовнопобутового. Лекторові необхідно бути самим собою, говорити своїми словами, а не складати мову з чужих оборотів і книжкових фраз. Можна одне і те ж сказати по-різному.

3). Виразність мови, образність мови, вдалі вирази, порівняння, афоризми, гумор сприяють натхненню, інтелектуальному підйому. Невиразна вимова, сухість, безбарвність лекції ведуть до збоїв в лекційному спілкуванні.

4). Неприпустимо, щоб текст володів лектором, механічне читання заздалегідь підготовленого матеріалу. Живе спілкування з аудиторією, діалог з аудиторією сприяють повноцінному спілкуванню.

Частіше використовується питально-відповідна форма подачі матеріалу. Існують прийоми прихованого і відкритого діалогу. Прихований діалог існує, коли сам же лектор відповідає на поставлені питання. Відкритий діалог існує, коли висловлюються самі студенти: „А як ви думаете,. Як пояснити.? Які аргументи приведете в захист”? Можна використовувати прийом персоналізації : „Уявіть собі, що Ви ...”.

5). Лекцію слід читати, спостерігаючи, як засвоюється матеріал слухачами, реагуючи на їх репліки, рух очей.

6). Мова повинна уриватися паузами. Роль пауз в лекційному спілкуванні полягає в наступному:

а) пауза потрібна для ефективного засвоєння матеріалу, тому що максимальна тривалість уваги слухача – 20 хвилин;

б) паузи – це засіб мобілізації уваги для повідомлення висновку, важливого факту.

Паузи заповнюються наступною інформацією:

- а) біографією учених-товарознавців, людей науки, культури, політики;
- б) яскравими фактами з різних областей знання;
- в) засобами наочності;
- г) включенням розрахунків;
- д) гумором.

Отже, процедура підготовки до лекції складна і трудомістка, вимагає великої напруги, зусиль. Проте якщо лекція прочитана на відповідному теоретичному і методичному рівні, вона має величезну пізнавальну цінність.

Варіанти читання лекції [15]:

1). Усне есе припускає професійний в теоретичному і методичному плані виклад конкретного питання. Але це спектакль одного актора, аудиторія у кращому разі залучена у „внутрішній діалог” з викладачем. Така лекція є продуктом, створеним одним тільки викладачем, а студентам залишається роль пасивних слухачів.

2). Усне есе-діалог дає можливість взаємодіяти викладачеві із студентами, які притягуються до роботи за допомогою використання прийомів прихованого і відкритого діалогу.

3). Лекція за участю студентів полягає в тому, що основні ідеї студентів записуються на дошці. Вони систематизуються певним чином, структуруються. Кожен студент може скласти план і прокоментувати останній. Остаточний план, розроблений з численних ідей студентів, записується на дошці.

Умови успішного лекційного спілкування :

- самостійна підготовка учасників освітнього процесу;
- вільне і відкрите обговорення матеріалу;
- довіра до викладача.

4). Лекція з використанням постанови і вирішення проблеми. Така лекція починається з питання, парадоксу, загадки, збуджуючи інтерес студентів. Відповідь, як правило, до кінця заняття визначається. Студенти пропонують власні варіанти вирішення проблеми. Якщо консенсус не досягається, викладач дає більший об'єм інформації, навідну інформацію. Як правило, більшість

студентів здогадуються про кінцевий результат ще до проголошення його викладачем.

5). Лекція з процедурою пауз припускає чергування міні лекцій з обговореннями. Кожні 20 хвилин освітлюється важлива проблема, потім 5-10 хвилин вона обговорюється. Можна спочатку обговорити в малих групах, а потім запросити когось висловити свою думку від групи. Услід за обговоренням слідує ще одна мікролекція. В результаті такого обговорення кожен учасник педагогічної взаємодії отримує зворотний зв'язок. При такій організації навчального процесу студенти відповідальніше відносяться до навчання.

б). Лекція-диспут контролювана викладачем. Аудиторія ділиться на групи: прибічників цієї концепції, опозицію і арбітрів. Студенти роблять свій вибір і вчать відстоювати свою точку зору. Викладач організовує дебати і коригує обговорення, у кінці заняття пропонує своє бачення проблеми і підводить підсумки.

Вибір варіанту лекції визначається освітніми цілями, індивідуальним стилем викладача. Щоб отримати зворотний зв'язок, зрозуміти, що думають, відчувають студенти, викладачеві слід шукати спосіб активізації аудиторії, „запалити в їх серцях вогонь”, мотивувати до подальшого навчання.

Питання для самоконтролю:

1. У чому особливості методу прямого навчання?
2. Назвіть позитивні і негативні сторони прямого навчання.
3. Чим відрізняється лекція від публічного виступу на мітингу?
4. Яке призначення лекції в навчальному процесі?
5. Які основні структурні елементи виділяються в лекції?
6. Що слід робити лекторові, щоб добре виступити в аудиторії?
7. Назвіть умови повноцінного лекційного спілкування.
8. Яка роль пауз в лекційному спілкуванні?
9. Яким варіантам читання лекції Ви б віддали перевагу і чому?

Рекомендована література:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи : курс лекцій [модульне навчання] / А.М. Алексюк. – К. : ІСДО, 1993. – 156 с.
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько – М. : Педагогика, 1989. – 325 с.
3. Вакуленко В.М. Основи педагогіки вищої школи України : навч. посібник. [для студ. вищ. навч. закл.] / В.М. Вакуленко. – Луганськ: вид-во СНУ, 2001. – 247 с.

Тема 1.6. Дослідження і моделювання у навчальному процесі

План:

1. Характерні риси дослідження.
2. Метод моделювання : переваги і недоліки.

1. Добре підготовлена і організована лекція розкриває зв'язок між різними ідеями, відбиває альтернативні точки зору, розглядає усі пояснення фактів, сумніви в достовірності висновків. Така лекція мотивує подальше навчання. При рішенні товарознавчих завдань студенти самостійно формулюють, обґрунтовують і виражають ідеї та уявлення, а не отримують їх від викладача в готовому виді.

Незамінний метод при навчанні з товарознавства – лабораторні дослідження. Студент самостійно осягає провідні поняття і показники, за допомогою аналізу, синтезу, узагальнення товарознавчого матеріалу і результатів дослідження висловлює ціннісні судження про якість товару, про шляхи рішення проблем пов'язаних, наприклад, з фальсифікацією, з перевищенням норм вмісту шкідливих речовин і т.д. Частина дослідження припускає залучення питань, які вивчаються в процесі підготовки, пошук відповідей на них. Метод реалізується шляхом створення проблемних ситуацій.

Перерахуємо способи створення проблемних ситуацій:

1) ситуація несподіванки, коли факти, цифри, ідеї вражають своєю несподіваністю (Вміст недоброякісного ядра в гречаній

крупі перевищує допустимі норми в 10 разів! Чи – чай „Гринфілд” дає забарвлення при зануренні його у холодну воду, що свідчить про вміст барвників у його складі, а скрізь оголошують інформацію про його високу якість і ціна у нього не низька!);

2) ситуація конфлікту, який виникає при невідповідності нових фактів і досвіду встановленій в науці парадигмі (невідповідність отриманих даних, при лабораторному аналізі, вимогам стандарту);

3) ситуація спростування, коли доводиться неспроможність якої-небудь ідеї, факту, назви продукту (на упаковці – „Молоко натуральне коров'яче”, під час лабораторного аналізу з'ясовується, що це молоко „Відновлене”, тобто виготовлене із сухого молочного порошку);

4) ситуація невизначеності має місце при недостатній кількості даних для отримання однозначного рішення;

5) ситуація вибору вірного рішення з множини можливих і обґрунтування його.

Переваги методу дослідження [14].

По-перше, дозволяє притягати вищі рівні мислення – поглиблювати отримані знання, систематизувати, узагальнювати, оцінювати явища, факти.

По-друге, розвиває уміння і навички рішення проблем.

По-третє, формує відношення до знань як до припущення, повагу до фактів.

По-четверте, виховує студента здатного самостійно мислити.

Використання методу дослідження призводить до певних витрат – потрібне сучасне устаткування, матеріали, реактиви і т.д. Викладач повинен добре володіти методикою проведення навіть найскладніших досліджень і припускати які можуть бути результати, мати своє судження про це, мати розвинене творче мислення і уміти управляти навчальним процесом.

2. Моделювання – це спосіб пізнання, який дозволяє брати участь в схематичному уявленні реальних життєвих ситуацій. Моделювання навчає шляхом активного залучення студентів в ситуацію, яка вивчається. Цей метод цінується за його тісний зв'язок з реальністю, тому що відтворюється багато характеристик справжнього об'єкту [12,13].

Моделювання починається зі знайомства з новим матеріалом, з новими поняттями. Потім описується процедура проведення заняття, розподіляються ролі учасників. У товарознавчих дисциплінах моделюється поведінка продавця і покупців в різних ринкових структурах, поведінка законодавців при ухваленні комерційних рішень, визначаються конкретні цілі.

У кінці заняття узагальнюється діяльність учасників педагогічного процесу. Для цього викладач пропонує питання для обговорення. При підведенні підсумків результати практичного заняття порівнюються з процесами, які відбуваються у реальному світі, і пов'язуються із змістом курсу.

Моделювання розвиває інтерес до життєвих ситуацій і проблем. Воно може змінити відношення студента до навчання, „освіжає” навчальну обстановку, вносить різноманітність в навчання. Викладач виступає в ролі помічника, тренера, а студенти вчаться приймати рішення. Найважливішою перевагою є активність студента.

Проте моделююча вправа має недоліки. Надмірно спрощене уявлення реальності може ускладнити сприйняття заняття час буде згаяний неплідно. Під час такої вправи може виникнути спокуса учасників порушити правила гри, тому потрібний серйозний контроль за студентами [12,13].

Оскільки моделювання має свої переваги і недоліки, то у кожному конкретному випадку викладач сам визначається з проведенням такого заняття.

Отже, дослідження і моделювання в навчальному процесі розвивають самостійне мислення, аналітичні можливості. Стикаючись з протилежними точками зору і конфліктами концепцій різних шкіл, студенти шукають додаткову інформацію, обгрунтовують точніші і продумані висновки.

Питання для самоконтролю.

1. Назвіть характерні риси методу дослідження у навчальному процесі.
2. Які переваги має метод дослідження?
3. Назвіть переваги і недоліки методу моделювання.

Рекомендована література:

1. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В.П. Беспалько – М. : Педагогика, 1995. – 260 с.
2. Зинченко В.П. Психологические основы построения системы развивающего обучения : учеб. пособие. [для студ. высш. учебн. завед.] / Д.В. Эльконина, В.В. Давыдова. – Мн. : Медисонт, 2001. – 365 с.
3. Инновационные методы обучения в гражданском образовании. Мн. : Медисонт, 2001.

Тема 1.7. Кооперативне навчання у вищій школі

План:

1. Кооперативне навчання: теоретичні корені, ознаки
2. Моделі сумісного навчання. Мозаїка.

1. У попередніх темах були розглянуті такі методи навчання, як пряме навчання, дослідження і моделювання. Кожен з цих методів має переваги і недоліки. Дослідження робить навчання активним, моделювання – інтерактивним. Новий рівень інтерактивності властивий кооперативному навчанню. Влучну характеристику цьому методу дав Сандра Л. Ренегар, доктор філософських наук з Угорщини: „Разом ми знаємо більше, ніж кожен з нас” [11].

Кооперативне навчання – це спосіб роботи в малих групах, коли студенти самі несуть відповідальність за освітній процес. Суть цього методу : „Кожен досягає своїх навчальних цілей лише у тому випадку, якщо інші члени групи досягають своїх”.

Сумісне навчання формує колектив, позитивне відношення членів цього колективу один до одного.

Основу кооперативного навчання складають:

- 1) теорія соціальної взаємозалежності;
- 2) когнітивно-розвиваюча теорія;
- 3) біхевіоризм [11].

Теза про принципову неможливість зведення цілого до суми його додатків була висунута у кінці XIX ст. Х. Еренфельсом. Його послідовники розвинули цю думку. Представники

гештальтпсихології в Німеччині В.Келер, К. Коффка і М. Вертгеймер розглядали ціле як щось інше, ніж сума частин, які виділяються з нього за допомогою відособлення. Частини цілого – функції, або „ролі в ньому”. Структура має динамічність, кожен елемент під впливом внутрішніх сил прагне перейти в стан максимально можливої рівноваги. Цей стан характеризується простотою, завершеністю, виразністю, свідомістю. Курт Коффка запропонував розглядати групу як динамічне ціле, в якому взаємозалежність між членами може варіюватися. Стан окремого члена або підгрупи впливає на стан інших членів або груп.

Мортон Дойтш першим сформулював теорію соціальної взаємозалежності в 40-х рр. ХХ ст., відмітивши, що взаємозалежність може бути позитивною (кооперація), негативною (змагання) або не існуючою (індивідуальні зусилля). Результатом позитивної взаємозалежності є просунута взаємодія, оскільки кожен підтримує іншого в прагненні навчатися. Для змагання взаємодія, що типово чинить опір, оскільки індивіди протидіють один одному. У разі індивідуалізму взаємодія відсутня, кожен працює незалежно один від одного. Отже, теорія соціальної взаємозалежності розглядає кооперативність як результат позитивної взаємозалежності між членами групи, що має загальні цілі.

Когнітивно-розвиваюча теорія розглядає взаємодію як необхідний елемент розвитку пізнавальних якостей: уміння відчувати навколишній світ, ставити питання, відшукувати причини явищ, означати своє розуміння питання і т. д. Швейцарський психолог, філософ Жан Піаже учив, що при взаємодії суб'єктів пізнання відбуваються корисні соціокогнітивні конфлікти, які створюють дисбаланс, стимулюючий перспективне мислення і когнітивний розвиток.

Російський психолог Лев Виготський розробив культурно-історичну теорію розвитку психіки в процесі освоєння індивідом цінностей людської цивілізації. Психічні функції, дані природою, перетворюються у функції вищого рівня розвитку – культурні – логічну пам'ять, цілеспрямоване мислення, творчу уяву [18].

Американські учені Девід Д. Джонсон, Роджер Т. Джонсон і Карл А. Сміт створили теорію суперечки, яка припускає, якщо студенти стикаються з протилежними точками зору, конфліктами

концепцій, то це провокує їх на пошук додаткової інформації, на точнішу і обдуманішу відповідь [11]. Перерахуємо кроки конструювання знання при взаємодії:

- організація наявного знання в одну позицію;
- захист цієї позиції перед іншими, спроба відбиття атаки на власну позицію;
- осмислення позицій з метою уявлення явища з різних точок зору;
- створення синтезу, який усі приймають.

Біхевіористична теорія навчання трактує поведінку людини як сукупність рухових, вербальних і емоційних реакцій на дію зовнішнього середовища. Поведінка розуміється як сукупність зв'язків „стимул – реакція”. Звідси витікає, що студенти наполегливо працюватимуть над завданнями, виконання яких принесе їм нагороду.

Ці теорії пояснюють, що шляхом кооперативного навчання досягається кращий результат, чим шляхом конкурентного або індивідуального навчання.

Щоб взаємодія мала ефективний результат, необхідно включити п'ять елементів в освітній процес:

По-перше, позитивну взаємозалежність. Кожен досягає своїх навчальних цілей лише у тому випадку, якщо інші члени групи досягають своїх. Позитивної взаємозалежності домагаються члени групи, коли вони мають загальні цілі, отримують колективну винагороду, діляться інформацією або виконують взаємозалежні ролі (роблять доповідь, надають допомогу).

По-друге, кожен член групи повинен нести індивідуальну відповідальність за вивчення матеріалу. Індивідуальна відповідальність перевіряється в письмових роботах, вибіркового опитуванні при відповіді за увесь колектив.

По-третє, взаємодія „віч-на-віч” із заохочувальною направленістю припускає стимулювання студентами успіху один одного, схвалення, підтримку. Вербальні і невербальні реакції забезпечують зворотний зв'язок діяльності студента, можливість упізнати один одного на особовому і професійному рівні.

По-четверте, успіх кооперативних зусиль вимагає розвитку міжособових і групових навичок. Навичкам ухвалення рішень,

створенню довіри, комунікації, управління конфліктами потрібно навчати, як і академічним навичкам.

По-п'яте, членам групи потрібно надати можливість оцінити свої спільні зусилля залежно від ступеню вивчення матеріалу. Це дозволить надалі удосконалювати груповий процес. Отже, елементами сумісного навчання є: позитивна взаємозалежність і взаємодія „лицем до лица”, індивідуальна відповідальність, міжособові навички, аналіз роботи групи.

2. Сумісне навчання має безліч варіацій. Один з підходів – це „студентські команди-конкуренти”. Спочатку викладач пояснює матеріал, з яким потім студенти працюють в групах для закріплення. Контроль здійснюється за допомогою написання кожним контрольних робіт. Підраховується поточний бал по групах і порівнюється в динаміці. Переможець, що має найвищу суму індивідуальних балів, нагороджується [19].

Інший підхід – це „турнір”. Початковий етап такий самий, як в першому випадку. Проте контрольна робота замінюється турніром, коли учасники команд змагаються між собою, щоб заробити найбільшу кількість очок своїй групі.

Третій підхід – це „картинка-мозаїка”, коли з окремих шматочків складається цілісне полотно.

Питання для самоконтролю.

1. У чому суть і призначення методу кооперативного навчання?
2. Які теорії визначають основу кооперативного навчання?
3. Назвіть ключові етапи в теорії суперечки.
4. Чи можна виділити визначальний елемент з п'яти при ефективній взаємодії в малій групі?
5. Назвіть моделі сумісного навчання.

Рекомендована література:

1. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / С.И. Архангельский – М. : Педагогика, 1980. – 325 с.
2. Басова Н.В. Педагогика и практическая психология / Н.В. Басова. – Ростов н/Д: «Феникс», 1999. – 416 с.

3. Григальчик Е.Г. Обучаем иначе: Стратегия активного обучения в школе / Е.Г. Григальчик, Д.И. Губаревич и др. – Мн. : ООО «Красико-Принт», 2001. – 165 с.

Тема 1.8. Пасивні, активні інтерактивні методи навчання

План:

1. Загальні характеристики методів навчання.
2. Характеристика моделі активного навчання.
3. Континуум (нескінченна кількість) цілей.
4. Континуум взаємодії.
5. Континуум досвіду і континуум методів навчання.
6. Особливості інтерактивних методів навчання.

1. Як уже було сказано вище, серед основних методів навчання розрізняють пасивні, активні і інтерактивні методи.

Пасивний метод – це форма взаємодії студентів і викладача, в якій викладач є основною дійовою особою і ходом заняття, а студенти виступають в ролі пасивних слухачів, підлеглих директивам викладача. Зв'язок викладача з студентами в пасивних заняттях здійснюється за допомогою опитувань, самостійних, контрольних робіт, тестів і т. д. З точки зору сучасних педагогічних технологій і ефективності засвоєння студентами навчального матеріалу пасивний метод вважається самим неефективним, але, незважаючи на це, він має і деякі плюси. Це відносно легка підготовка до заняття з боку викладача і можливість надати порівняно більшу кількість навчального матеріалу в обмежених часових рамках заняття. З урахуванням цих плюсів, багато викладачів віддають перевагу пасивному методу над іншими методами. Слід сказати, що в деяких випадках цей підхід успішно працює в руках досвідченого педагога, особливо якщо студенти мають чіткі цілі, спрямовані на ґрунтовне вивчення дисципліни. Лекція – найпоширеніший вид пасивного заняття. Цей вид занять широко поширений у ВНЗ, де вчаться дорослі, люди, що цілком сформувалися, мають чіткі цілі глибоко вивчати дисципліну (рис. 1.4) [19].

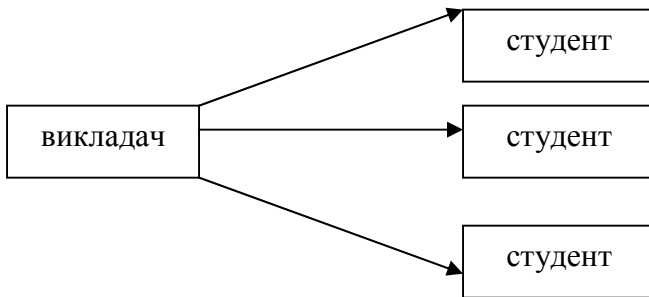

Рис. 1.4. Пасивний метод

Активний метод – це форма взаємодії студентів і викладача, при якій викладач і студенти взаємодіють один з одним в ході заняття. Якщо в пасивному занятті основною дійовою особою і менеджером був викладач, то тут викладач і студенти знаходяться на рівних правах. Якщо пасивні методи припускали авторитарний стиль взаємодії, то активні більше припускають демократичний стиль. Багато хто активні і інтерактивні методи ототожнює, проте, незважаючи на спільність, вони мають відмінності. Інтерактивні методи можна розглядати як найбільш сучасну форму активних методів (рис. 1.5) [19].

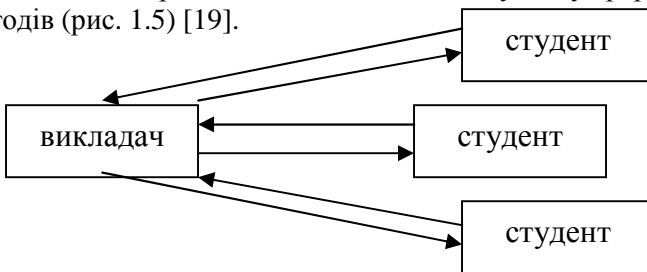

Рис. 1.5. Активний метод

Інтерактивний метод („Inter” – це взаємний, „act” – діяти) – означає взаємодіяти, знаходитися в режимі бесіди, діалогу з ким-небудь. Іншими словами, на відміну від активних методів, інтерактивні орієнтовані на ширшу взаємодію студентів не лише з викладачем, але і один з одним і на домінування активності

студентів в процесі навчання. Місце викладача в інтерактивних заняттях зводиться до напряму діяльності цілей на досягнення. Викладач також розробляє план заняття (зазвичай, це інтерактивні вправи і завдання, в ході виконання яких студент вивчає матеріал) (рис. 1.6) [19].

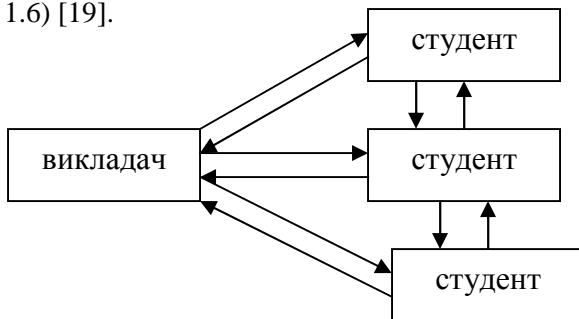

Рис. 1.6. Інтерактивний метод

2. Основне призначення викладача в освітньому процесі – управляти процесом засвоєння знань. З цією метою використовуються різновидні технології – як традиційна лекція, так і методи активного і інтерактивного навчання, які орієнтують на максимальне інтелектуальне залучення до процесу пізнання світу.

Концептуальна схема, яка дозволяє знаходити викладачам шлях до навчальних видів діяльності, була запропонована американськими ученими Бонуелл і Сазерленд [13]. Вони створили модель активного навчання, складовими елементами якої стали мета курсу, індивідуальний стиль викладання і досвід студентів. Охарактеризуємо складові елементи моделі активного навчання.

3. При розробці курсу викладач повинен чітко позначити стратегію і тактику педагогічної взаємодії. Вимоги до результатів навчання за фахом є базовими для визначення мети курсу.

Студент, який навчається за фахом „Товарознавство і комерційна діяльність” зобов’язаний:

- знати: основні поняття, класифікацію, асортимент товарів, основи їх виробництва; характеристику кожного товару залежно від складу, харчової цінності, способу упаковки, особливостей

зберігання; методи визначення якості; чинники формування ринкових цін;

- уміти: визначати конкретні види (різновиди) товарів відповідно до їх товарних груп і характеризувати їх за товарними ознаками; оцінювати якість, споживні властивості товарів, їх відповідність стандартам, нормам, вимогам законів, відрізнити товари-фальсифікати, товари-сурогати, нестандартні, несортові товари; надавати реальну допомогу споживачеві у виборі товару, завчасно формулювати і забезпечувати створення сучасних споживчих властивостей товарів;

- набути навичок: дослідження товарів за органолептичними, фізико-хімічними і мікробіологічними показниками; консультації споживачів; впливу на створення громадської думки, що стосується певних товарів на ринку, опираючись на знання про їх якість [13].

Відповідно вимог до результатів навчання викладач визначає, що саме потрібне студентіві. Зміст курсу буде різним для профілюючих і непрофілюючих дисциплін. Викладач вивчає структурну послідовність курсу, визначає, якими знаннями вже опанували студенти на інших курсах.

Педагог встановлює, яких навичок повинен набути студент. Це найважливіший компонент навчання, оскільки розвиток навичок рішення проблем і комунікації сприяють швидшій адаптації людини до професійного середовища.

Важливим компонентом при визначенні мети курсу є аттитюд – установка, готовність, схильність засвоювати матеріал курсу. Якщо студенти мотивовані, відчувають інтелектуальне і емоційне задоволення від педагогічної взаємодії, матеріал засвоюватиметься ефективно.

Для визначення відносної ваги знань, умінь і аттитюдів стосовно певного курсу, скористаємося нижче наведеною схемою (рис. 1.7).

Придбання знань	Придбання навичок, умінь
--------------------	-----------------------------

Рис. 1.7. Континуум цілей курсу

Викладач визначає, яку частину континууму покриватиме курс. Якщо курс початковий для профільників, його слід у більшому ступені зорієнтувати на понятійний апарат. Для

непрофільників курс зорієнтований на придбання навичок для орієнтації у повсякденному житті.

4. На вибір методів навчання впливає індивідуальний стиль викладання, що відбивається і на рівні взаємодії в аудиторії: між викладачем і студентом і між студентами. Представимо на схемі континуум взаємодії в аудиторії (рис. 1.8)

Обмежена взаємодія	Розширена взаємодія
-----------------------	------------------------

Рис. 1.8. Континуум взаємодії в аудиторії

Місце на континуумі залежить від особи викладача, способу контролю, бажання йти на ризик, сприйняття своєї ролі у навчанні.

Індивідуальні особливості. Існує безліч теорій і інструментів для опису індивідуальних характеристик в психології, бізнесі, політичних науках. Жоден з типів не можна назвати кращим або гіршим. Вони існують, і з цим доводиться рахуватися при виборі методів навчання. Це наступні типи: активісти, мислителі, теоретики, прагматики.

Активісти повністю присвячують себе новим переживанням. Вони задоволені „тут і зараз” і щасливі, коли знаходяться під владою безпосереднього переживання. Вони відверті, не скептичні і це робить їх оптимістами в усьому новому. Їх філософія: „Я спробую що-небудь ще”. Вони спочатку діють, а потім обмірковують наслідки. Їх дні заповнені діяльністю. Вони беруться за рішення задачі, маючи безліч ідей. Як тільки захоплення однією діяльністю проходить, вони шукають іншу. Вони прагнуть отримати новий складний досвід, але їх дратує сам процес виконання завдання, необхідність концентрації. Вони товариські люди, що постійно взаємодіють з іншими, але в процесі спілкування прагнуть бути в центрі подій [11].

Мислителі (спостереження рефлексії).

Мислителі віддають перевагу обдумуванню завдання над активною участю. Вони розглядають проблему з різних точок зору. Збирають різноманітні дані і вважають за краще усе ретельно обдумати, перш ніж дійти висновку. У ретельній підбірці і аналізі даних завдання проявляється їх тенденція відкладати так довго, як Теоретики (абстрактна концептуалізація).

Теоретики інтегрують і узагальнюють спостереження в складні але логічні теорії. Їх спосіб рішення завдань послідовний і логічний. Вони перетворюють непорівнянні факти в узгоджені теорії. Вони відносяться до тих людей, які не дозволяють собі відпочити до тих пір, поки усі речі не будуть впорядковані в раціональні схеми. Їм подобається аналіз і синтез. Їх прозорливість будується на основі припущень, правил, теоретичних моделей і розумових схем. Вони прибічники філософії, заснованої на раціональності і логіці. „Якщо це логічно, то це добре”. Вони часто запитують: чи „Має це сенс? Як це пов'язано з тим? Що тому сприяло”? Вони присвячують себе раціональній об'єктивності, а не чому-небудь суб'єктивному або інтуїтивному. Їх підхід до проблеми завжди логічний. Це їх „ментальна установка” і вони наполегливо заперечують усе, що цьому суперечить.

У таблиці 1.4. наведено переваги людей певного стилю навчання.

Таблиця 1.4.

Переваги людей певного стилю навчання

Активісти	
ЛЮБЛЯТЬ	НЕ ЛЮБЛЯТЬ
ділитися враженнями і досвідом	теоретичних доповідей
знайти відгук на свою діяльність дружніх учителів	
відгук інших людей	
застосовувати придбані уміння до реальних проблем	
самостійно мислити	
Мислителі	
ЛЮБЛЯТЬ	НЕ ЛЮБЛЯТЬ
роз'яснення експерта і невелику кількість дискусій	занять, спрямованих на реалізацію завдань
оцінювати ідеї і задуми за об'єктивними критеріями	занять, пов'язаних зі своєю професією
тривалий час для мислення	виконувати ролі (симуляції) коли їх оцінюють інші учасники

Теоретики	
ЛЮБЛЯТЬ	НЕ ЛЮБЛЯТЬ
творити теорію на основі дослідження окремих випадків	вправ в групах
теоретичні міркування "експертів"	симуляції
діаграми, таблиці	самостійності
добре систематизовані заняття	ділитися своїми враженнями
Прагматики	
ЛЮБЛЯТЬ	НЕ ЛЮБЛЯТЬ
дискусії в невеликих групах	доповідей
проекти	оцінювати їх роботу (добре-погано)
відгук інших людей	учителів у ролі майстра церемонії
завдання для виконання після занять	
практичні проблеми	
відпрацювання умінь	

Прагматики (активне експериментування)/

Прагматики прагнуть перевіряти усі ідеї, теорії і техніку, щоб переконатися, що вони працюють на практиці. Вони рішуче розшукують нові ідеї і при першій нагоді експериментують з їх застосуванням. Вони з тих людей, які, повертаючись з курсів менеджменту, переповнені новими ідеями, які вони хочуть здійснити на практиці. Вони прагнуть досягти успіху в справах і діють швидко і упевнено, якщо ідея їх притягає. Вони нетерпимі до роздумів і відкритих дискусій. Це дуже практичні, „приземлені” люди, які реагують на проблеми як на „виклик”. Їх філософія - „завжди є краще рішення” і „те добре, що працює”.

Індивідуальні особливості викладача впливають на рівень контролю в аудиторії.

Контроль в навчанні. Вибір методу взаємопов'язується з рівнем контролю. Для багатьох лекторів переважна суворості структуризація, послідовна діяльність в аудиторії. Вони не допускають спонтанності, розкиданості дискусій за темами. Інші, для кого контроль менш значущий, широко використовують інтерактивні заняття [11].

Ступінь ризику. Деякі викладачі бояться активних методик через страх провалу. Проте чітка логічна схема, оптимальна для викладання і засвоєння, може мінімізувати відчуття ризику. Слід контролювати час і ретельно планувати види діяльності.

Роль викладача. Яку роль викладач виконує в аудиторії, залежить від концептуального сприйняття теорії навчання. Викладачі-транслятори знань бачать себе як джерело інформації. Інші викладачі – конструктори педагогічного процесу – звертають більше уваги на створення самими студентами освітнього продукту. З цієї позиції ефективніше використання часу для розуміння матеріалу.

5. Наступний елемент моделі активного навчання – рівень досвіду студентів, тобто досвід в змісті курсу, методах навчання, формі проведення занять. Уявлення викладачем досвіду студентів можна відобразити на континуумі досвіду студентів (рис. 1.9):

Недосвідчені	Досвідчені
--------------	------------

Рис. 1.9. Континуум досвіду студентів

Як правило, на перших курсах студенти мало досвідчені в змісті, нетрадиційних підходах, методах викладання. Якщо вид діяльності новий для більшості студентів, то він обов'язково структурується і пояснюється декілька разів.

Використання трьох складових елементів моделі активного навчання, а саме: мета курсу, взаємодія в аудиторії і рівень студентського досвіду дозволяє викладачеві визначити свої переваги на континуумі методів навчання (рис. 1.10).

Прості завдання	Складні завдання
-----------------	------------------

Рис. 1.10. Континуум методів навчання

Якщо курс орієнтований на отримання знань, студенти мають мало досвіду в матеріалі і методах навчання, а викладач віддає перевагу меншій взаємодії в аудиторії, в цьому випадку завдання будуть розташовуватись ближче до точки „прості завдання” на континуумі активного навчання. У зворотному випадку завдання наближаються до точки „складні завдання”. Представлений метод

корисний для вибору методів навчання для конкретного курсу певного викладача.

6. Основою, фундаментом інтерактивних підходів є інтерактивні вправи і завдання, які виконуються студентами. Основна відмінність інтерактивних вправ і завдань від звичайних в тому, що вони спрямовані не лише і не стільки на закріплення вже вивченого матеріалу, скільки на вивчення нового. Сучасна педагогіка багата цілим арсеналом інтерактивних підходів, серед яких можна виділити наступні [19]: розминки, творчі завдання, робота в малих групах, навчальні ігри (ролеві ігри, імітації, ділові ігри і освітні ігри), використання громадських ресурсів (запрошення фахівця, екскурсії), соціальні проекти і інші позааудиторні методи навчання (соціальні проекти, змагання, радіо і газети, фільми, спектаклі, виставки, вистави, пісні і казки), науково-дослідна робота студентів.

Розминки

Вивчення і закріплення нового матеріалу (інтерактивна лекція, робота з наочними посібниками, відео- і аудіоматеріалами, „студент в ролі викладача”, „кожен учить кожного”, мозаїка (ажурна пилка), використання питань, Сократів діалог).

Обговорення складних і дискусійних питань і проблем („Займи позицію (шкала думок)”, ПОПС-формула, проектна техніка, „Один – удвох – всі разом”, „Зміни позицію”, „Карусель”, „Дискусія у стилі телевізійного ток-шоу”, дебати, симпозіум).

Дозвіл проблем („Дерево рішень”, „Мозковий штурм”, „Аналіз казусів”, „Сходи і змійки” та ін.).

Творчі завдання

Під творчими завданнями ми розумітимемо такі навчальні завдання, які вимагають від студентів не простого відтворення інформації, а творчості, оскільки завдання містять більший або менший елемент невідомості і мають, як правило, декілька підходів. Творче завдання складає зміст, основу будь-якого інтерактивного методу. Творче завдання (особливо практичне і близьке до життя того, хто навчається) надає сенс навчання, мотивує студентів. Невідомість відповіді і можливість знайти своє власне „правильне” рішення, основане на своєму персональному досвіді і досвіді свого колеги, друга, дозволяють створити фундамент для співпраці, спільного навчання, спілкування усіх

учасників освітнього процесу, включаючи педагога. Вибір творчого завдання саме по собі є творчим завданням для педагога, оскільки вимагається знайти таке завдання, яке відповідало б наступним критеріям:

- не має однозначної і односкладової відповіді або рішення є практичним корисним для студентів пов'язано з їх життям, викликає інтерес
- максимально служить цілям навчання

Якщо студенти не звикли працювати творчо, то слід поступово вводити спочатку прості вправи, а потім усе більш складні завдання [19].

Робота в малих групах

Робота в малих групах – це одна з найпопулярніших стратегій, оскільки вона надає усім студентам (у тому числі і сором'язливим) можливість брати участь в роботі, практикувати навички співпраці, міжособового спілкування (зокрема, уміння активно слухати, висловлювати загальну думку, вирішувати виникаючі розбіжності). Усе це часто буває неможливо у великому колективі. Праця в малому гурті – невід'ємна частина багатьох інтерактивних методів, наприклад таких, як мозаїка, дебати, громадські слухання, майже усі види імітацій та ін.

При організації групової роботи, слід звертати увагу на наступні її аспекти. Треба переконатися, що студенти мають знання і уміння, необхідні для виконання групового завдання. Нестача знань дуже скоро дасть про себе знати – студенти не стануть докладати зусиль для виконання завдання. Потрібно прагнути зробити свої інструкції максимально чіткими. Маловірогідно, що група зможе сприйняти більше однієї або двох, навіть дуже чітких, інструкцій за один раз, тому потрібно записувати інструкції на дошці і (чи) картках. Потрібно надавати групі досить часу на виконання завдання.

Науково-дослідна робота студентів. Добре організована і методично продумана науково-дослідна робота студентів, тісно пов'язана з навчальним процесом, а саме з інтерактивними методами навчання. Систематична науково-дослідна робота студентів виступає засобом, умовою формування творчої особистості майбутнього фахівця. Сьогодні процес підготовки висококваліфікованого, грамотного фахівця має включати не

тільки передачу певної суми знань з певної спеціальності, а й прищеплення студентам навичок самоосвіти, самовдосконалення, зацікавленості до науково-дослідної діяльності.

Для студентів, які систематично самостійно працюють над науковими проблемами, незалежно від того, чи є завдання чи немає його в даний момент, характерне чітке усвідомлення і розуміння тих проблем, над якими працюють вчені конкретних кафедр і факультетів вищого навчального закладу. Сучасна молодь розуміє і усвідомлює багатоплановість і можливість системного впливу науково-дослідної роботи на формування майбутнього фахівця.

Процес залучення студентів до науково-дослідної роботи, наприклад, до розробки нових видів товарів (спеціального призначення чи підвищеної біологічної цінності), дає можливість сучасним студентам (майбутнім фахівцям з товарознавства) здійснювати безперервне закріплення знань з теоретичних основ товарознавства, біологічного та хімічного складу товарів, фізико-хімічних та мікробіологічних процесів, які відбуваються під час зберігання товарів, фізіології харчування та ін. Разом з цим у студентів формуються спеціальні уміння (лабораторний аналіз якості товарів, визначення споживних властивостей та ін.), вони знайомляться з новими досягненнями у сфері товарознавства, розвивають творче мислення, здатність застосовувати отримані знання у практичній діяльності, поширюється світогляд, наукова ерудиція.

Отже, основними складовими інтерактивних занять є інтерактивні вправи і завдання, які виконуються студентами, конкурси, олімпіади, наукова робота. Важлива відмінність інтерактивних вправ і завдань від звичайних в тому, що виконуючи їх студенти не лише і не стільки закріплюють вже вивчений матеріал, скільки вивчають новий.

Питання для самоконтролю:

1. У чому сутність пасивних методів навчання?
2. У чому сутність активних методів навчання?
3. У чому сутність інтерактивних методів навчання?
4. Назвіть індивідуальні особливості викладача.
5. Назвіть сучасні підходи до інтерактивних методів навчання.

Рекомендована література:

1. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / С.И. Архангельский – М. : Педагогика, 1980. – 325 с.

2. Григальчик Е.Г. Обучаем иначе: Стратегия активного обучения в школе / Е.Г. Григальчик, Д.И. Губаревич и др. – Мн. : ООО «Красико-Принт», 2001. – 165 с.

3. Зинченко В.П. Психологические основы построения системы развивающего обучения : учеб. пособие. [для студ. высш. учебн. завед.] / Д.В. Эльконина, В.В. Давыдова. – Мн. : Медисонт, 2001. – 365 с.

Тема 1.9. Семінарське заняття та його призначення

План:

1. Семінар. Роль викладача на семінарському занятті.
2. Підготовка і поетапне проведення семінару. Форми семінару.
3. Критерії оцінки якості семінарського заняття.

1.У навчальній практиці ВНЗ склалися різноманітні аудиторні і позааудиторні форми навчального процесу: лекції, семінари, консультації, заліки, іспити, курсове і дипломне проектування, практика, екскурсії, конкурси студентських робіт. Жодна з форм не може бути визнана універсальною, здатною замінити інші. Форми знаходяться у взаємозв'язку і логічній послідовності. Наприклад, якість лекції визначається рівнем підготовки і проведення семінарського заняття. Кількісне співвідношення форм навчання залежить від освітніх цілей. На старших курсах зростає роль семінарів і самостійної роботи студентів [16].

Семінар – це групове практичне заняття під керівництвом викладача, яке забезпечує створення особистих освітніх продуктів. В ході практичного заняття студент закріплює знання, навчається стандартним процедурам і пошуковій діяльності при рішенні завдань і вправ, навчається точно і доказово висловлювати свої думки, вести дискусію на мові конкретної науки.

Семинар дістав свою назву від латинського слова *seminarium* – розсадник. Семінари проводилися в старогрецьких і римських школах, де поєднувалися диспути, повідомлення викладачів, які навчаються з коментарями і обґрунтуваннями. Згодом на кафедрах учені організували своєрідні школи для практичного навчання студентів.

Як співвідноситься лекція і семінар?

Лекція – це логічний „скелет” теми а семінар – його „плоть”. У лекції викладач самовиражається, а на семінарському занятті проявляє собі через студента. Роль викладача на практичному занятті - це роль диригента. Функції викладача на семінарі [9]:

1) надання допомоги студентам при підготовці семінару – складання плану, підбір літератури, визначення індивідуальних завдань;

2) аналіз і оцінка відповідей студентів;

3) розвиток навичок роботи з текстом, рішення стандартних і нестандартних завдань;

4) використання різних методів навчання відповідно до освітніх цілей і досвіду студентів;

5) створення доброзичливої, творчої атмосфери.

У навчальному процесі семінар виконує певні функції, передусім – пізнавальну. Він орієнтований на отримання знань, на основі яких здійснюється самопізнання людини, діяльнісне відношення до природного і соціального світу, його перетворення. На семінарі студент отримує додаткову інформацію, поглиблює, систематизує, узагальнює матеріал, навчається відпрацьовувати ціннісні судження про ідеї, рішення. Викладач повинен навчити студентів думати, міркувати, логічно мислити, а не просто переказувати текст.

Ще одна функція семінару – контрольна. За допомогою педагогічного контролю перевіряються результати навчання. Під час практичного заняття визначається ступінь засвоєння матеріалу студентами. Семінар – це засіб встановлення зворотного зв'язку між викладачем і студентом.

До основних функцій семінару відноситься діяльнісна. В процесі навчання студент дістає навички ведення наукової дискусії, публічного виступу, особової взаємодії, що сприяє ефективній

роботі групи. На семінарі студенти залучаються до рішення навчально-практичних завдань, проводять дослідження.

2. Викладач готує групу до семінару і сам готується. Чим вищі освітні цілі ставить викладач, тим інтенсивніше йому доводиться працювати. Активне і інтерактивне навчання вимагає багато часу для підготовки заняття. Поширеною формою занять при вивченні товарознавчих дисциплін є форма „запитання-відповідь”.

У чому сенс підготовчої роботи до семінару? Для двогодинного заняття визначається декілька питань, як правило, не більше чотирьох. Семінар може розвивати питання лекції або включати додаткові. Студентові пропонується основна і додаткова література. Об'єм для вивчення і конспектування встановлюється викладачем, він продумує увесь хід заняття, питання, варіанти відповідей, спрямованість дискусії. Йому слід мати свої варіанти відповідей у разі незгоди з аудиторією. Перший етап складається зі вступного слова викладача, де визначається мета, завдання, значущість теми, форма проведення заняття [9].

Другий етап – основний час семінарського заняття – припускає обговорення проблем теми. У арсеналі викладача мають бути різноманітні питання, які збуджують інтерес до семінару. Це і інформаційні, і дискусійні, і питання-підказки. Педагог організовує логічні переходи від одного питання до іншого.

Третій етап припускає підведення підсумків, узагальнення результатів, виправлення помилок, оцінку роботи студентів. Форму проведення семінарського заняття визначає викладач. Вибір форми проведення залежить від освітніх цілей, завдань конкретної теми, індивідуального стилю викладання, досвіду студентів [16].

1). Поширеною формою семінарського заняття є форма „запитання-відповідь” у вигляді бесіди.

2). Семінар-диспут орієнтується на обговорення проблемних питань товарознавства, питань, що мають багатоваріантні рішення. Один вид дискусії орієнтується на навчальне знання, інший – на наукове, коли існують різні точки зору, підходи до вирішення проблеми. Для організації дискусії доречно використовувати теорію суперечки.

3). У практиці викладання товарознавчих дисциплін використовується реферативна форма проведення семінару.

Реферати корисні з вузьких проблем. Керівник пропонує тему, літературу, заздалегідь знайомиться із змістом реферату, який потім представляється в усній формі. Вимога до студента – вільно володіти матеріалом. Викладач може перервати доповідача для обговорення тієї або іншої деталі або ідеї.

4). Семінарське заняття може пройти у формі письмового завдання. Це може бути тестування, питання з розгорнутими відповідями, твір. Питання з розгорнутими відповідями у порівнянні з тестом дають студентам свободу при відповіді, розвивають логічну і мовну культуру, пропонують глибший розгляд тієї або іншої проблеми. Проте письмові завдання такого роду важко оцінювати. Для кожного з них заздалегідь розробляється модель підрахунку балів.

5). У освітньому процесі практикується рішення завдань і вправ. Слід давати повну самостійність студентам при рішенні завдань. Якщо виникають загальні для усієї аудиторії труднощі, завдання вирішують спільно. При поясненні нових завдань викладачеві необхідно показати алгоритм їх рішення на дошці.

6). Останніми роками при навчанні товарознавчим дисциплінам все частіше використовується ділова гра. Моделюється діяльність якого-небудь приватного підприємства для вирішення реальної проблеми. На основі набутого досвіду і розвитку особових якостей формуються професійні навички.

7). Деякі викладачі використовують колоквиум для перевірки самостійної роботи студентів. Студентові задається алгоритм, робота шляхом постановки питань з певної теми. Питання орієнтуються не лише на репродуктивну діяльність (Хто? Що? Скільки? Де? Коли?), але і на продуктивну (Чому? Чим пояснити? Як довести?). На колоквиумі перевіряються і закріплюються знання – в діалозі, дискусії і вільному обміні думками.

3. Цілеспрямованість – уміння сформулювати проблему, запропонувати для обговорення вузлові питання, точне знання мети семінарського заняття. Планування семінару тісно взаємозв'язане з його метою. Викладач передбачає логічні східці в розвитку питання, поступово підвищує складність матеріалу, продумує взаємозв'язок теоретичного матеріалу з практикою. Слід пам'ятати, що одноманітність прикладів, завдань стомлює аудиторію, знижує розумову активність студентів.

На практичному занятті повинні дотримуватися ключові принципи навчання: це індивідуальність, наочність, доступність, свідомість і активність, систематичність, міцність, науковість, зв'язок теорії з практикою. Усі ці нормативні вимоги до процесу навчання взаємозв'язані. Важливий критерій оцінки семінару – рівень взаємодії в аудиторії. Під взаємодією розуміються стосунки між викладачем і студентом і між самими студентами. Якщо викладач вибирає роль транслятора знань, то спостерігатиметься обмежена взаємодія, а якщо розробника навчального середовища, тренера, тоді заняття буде жвавішим, допускаючим розширену взаємодію.

Важлива характеристика заняття – моральна сторона – шанобливе і небайдуже відношення викладача до студентів і студентів до викладача. Якщо педагог – висококласний фахівець, хороший методист і партнер в навчанні, уміє погоджувати інтереси, знімати напругу, вчасно включатися в обговорення, то такого викладача студенти шанують і цінують [16].

Одне з призначень семінару – отримання зворотного зв'язку. Тому переконливий, кваліфікований аналіз виступів студентів – важлива складова семінарського заняття. Кожному студентові приємно бути поміченим і відміченим. Це стимул до систематичної і активної роботи. Тому потрібно хвалити конкретно і адресно, а якщо критикувати, то співпереживаючи, підбадьорюючи. Ніколи не слід принижувати людську гідність.

У кінці заняття обов'язкове узагальнення знань, умінь і навичок, оцінювання ідей, рішень, методів. Висновки мають бути кваліфікованими, переконливими, збагачуючими знання студентів.

Питання для самоконтролю:

1. Що означає метод навчання?
2. Чим відрізняється метод від прийому навчання?
3. Проведіть систематизацію методів навчання за різними критеріями.
4. Як співвідносяться: академічний метод і метод прямого навчання.
5. Назвіть основні форми проведення семінарського заняття.
6. Поясніть появу різних методів навчання в педагогічній практиці.
7. Визначіть критерії оцінки семінарського заняття.

Рекомендована література.

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи : курс лекцій [модульне навчання] / А.М. Алексюк. – К. : ІСДО, 1993. – 156 с.
2. Вакуленко В.М. Основи педагогіки вищої школи України : навч. посібник. [для студ. вищ. навч. закл.] / В.М. Вакуленко. – Луганськ: вид-во СНУ, 2001. – 247 с.

Тема 1.10. Наочність у викладанні товарознавчих дисциплін

План:

1. Використання наочних посібників. Форми наочності.
2. Методичні рекомендації по використанню засобів наочного навчання.

1. Одна з важливих проблем в методиці викладання товарознавчих дисциплін – проблема використання наочних посібників. Для сприйняття інформації і запам'ятовування матеріалу слід включати в пізнавальний процес декілька органів чуття. Дослідження показують, що за допомогою зору людина сприймає 83 % інформації, слуху – 11 %, запаху – 3,5 %, дотику – 1,5 %.

Необхідність активного застосування наочних засобів викликано наступними обставинами [14]:

- по-перше, на підставі живого споглядання формуються чуттєві образи і поняття;
- по-друге, забезпечується зв'язок абстрактних положень з життям. Вивчення економічного матеріалу здійснюється шляхом сходження від конкретних образів до абстрактного мислення, і поступовим рухом думки від абстрактного до конкретного;
- по-третє, активізуються розумові процеси. Поєднання живого слова з образами емоційно впливає на студентів, залучає до обговорюваного питання, що сприяє ґрунтовному запам'ятовуванню.

Наочне навчання – це навчання на конкретних образах. При вивченні товарознавства використовуються різні засоби наочності. Крамаренко В. І. та ін. класифікують наочність: на внутрішню і зовнішню [20].

Внутрішня наочність припускає використання образів, що склалися у свідомості, асоціацій, логічних зв'язків для створення нових образів.

Зовнішня наочність – це комплекс природних і спеціально створених засобів навчання. У свою чергу засоби зовнішньої наочності діляться на натуральні, словесно-образні і образотворчі.

Натуральні засоби є предметами, виробами, які використовуються в природному виді, тобто проведення лабораторних робіт з натуральними зразками товарів сприяє не лише придбанню умінь і навичок проводити аналіз якості товарів, а і сприяє детальнішому знайомству з асортиментом, і споживними властивостями товарів, які вивчаються.

При вивченні товарознавчих дисциплін широко використовується словесно-образна і образотворча наочність.

Словеснообразна наочність – це використання художніх образів, порівнянь. Вона допомагає яскравіше розкрити споживні властивості товарів, особливості асортименту, полегшивши тим самим процес сприйняття і засвоєння теоретичного матеріалу: емоційність дії на аудиторію слухачів. Так: *«Великий пост. В передній стоять миски с желтыми солеными огурцами, с воткнутыми в них зонтичками укропа, и с рубленой капустой, кислой, густо посыпанной анисом, - такая прелесть. Я хватаю щепотками, - как хрустит! И даю себе слово не скоромиться весь пост. Зачем скоромное, которое губит душу, если и без того все вкусно! Мороженная клюква с сахаром, засахаренный миндаль, горох моченый, бублики и сайки, изюм, пастила рябиновая, халва, гречневая каша заправленная жареным луком, пирожки с гурдями, миндальное молоко, с белым киселем, кулебяка с осетриной, моченые яблоки! Неужели и там, куда все уходит из этой жизни, будет такое постное! И почему все такие грустные? Ведь все другое и много радостного»*. Після прочитання цього фрагмента зі знаменитого „Літо Господне” І.С. Шмельова, можна запитати у студентів, а які групи товарів тут приводяться? Які їх споживні властивості? Чому солоні огірки – жовті? Що таке аніс? Чи повинна капуста квашена бути хрусткою? А яка користь цього продукту? Чи правильно буде харчуватися деякий час тільки такими продуктами з точки зору фізіології харчування? Які речовини містять ці продукти? І так далі.

Художня ілюстрація допомагає не лише розумінню, але і запам'ятовуванню. Одна і та ж ідея, але в різній формі, запам'ятається надовго [21].

Образотворча наочність означає застосування штучно створених засобів навчання. По техніці виконання і способу відтворення образотворчі засоби класифікують:

- 1) образні (фотографії, картини);
- 2) умовні (схеми, малюнки, діаграми, графіки);
- 3) технічні засоби навчання (кінопроектор, графопроектор, електронний проектор, магнітофон, телевізор).

Використання засобів наочності в курсі товарознавчих дисциплін сприяє втілюванню в практику навчання таких принципів дидактики як науковість, доступність і міцність засвоєння знань.

Засоби наочності впливають на психіку студентів. Знання набувають особливого характеру, оснований на використанні органів чуття і, раніше усього зору. Не даремно говорять: „Краще один раз побачити, чим сто разів почути”.

Засоби наочності виконують певні функції в навчальному процесі і, передусім, пізнавальному. Наочність може виступати як джерело навчальної проблеми, спосіб уявлення результату, засіб систематизації знання. При вивченні товарознавства відбувається з'єднання абстрактного мислення з конкретними образами. Наприклад: ось вівця, уявіть собі. Це дуже цінна тварина! Її шерсть використовують для виробництва вовняних і трикотажних полотен, шкуру – як смушково-шубну сировину, шлунковий сік – для виготовлення сичужного ферменту, бараняче черево – для виготовлення сосисок, ковбас, м'ясо – в кулінарії і ковбасному виробництві, роги і копита – для виготовлення сувенірів, гребінців, щіток. Ілюстративне представлення живої вівці (на відео), оброблення її туші з використанням плакату або сучасної відеоапаратури дозволяє конкретизувати це явище і включити зір в процес засвоєння.

Наступною функцією є мотиваційна. Знання включають власні переживання і емоції студентів. За допомогою емоційної дії притягується увага аудиторії до питання яке розглядається.

Переживання життєвого сенсу явищ і ситуацій інтенсифікує навчальний процес, підвищує якість запам'ятовування.

2. Для забезпечення ефективності педагогічної діяльності необхідно дотримувати наступних методичних правил.

1). Наочність ефективна при обов'язковому поясненні викладача. Коли об'єкти вивчення абстрактні або для них не можна створити засобів наочності, то мова використовується для уточнення спостережень слухачів, аналізу результатів спостереження, пояснення призначення і функції наочних посібників [19].

У педагогічному процесі нерідко використовуються плакати і таблиці. Проте існують певні незручності в їх використанні:

По-перше, розміри дозволяють сприймати інформацію на граничній відстані;

По-друге, розміщення і заміна таблиць під час лекції відволікають від сприйняття матеріалу;

По-третє, якість з часом погіршується;

По-четверте, на одній таблиці, плакаті розміщується більше інформації, чим вимагається на момент засвоєння матеріалу.

Використання сучасної відеотехніки (проекторів, медіаплеєрів) дозволяє зняти вищеописані недоліки. Переваги використання :

а) не потрібно турбуватися про почерк;

б) зображення з'являється тоді, коли це необхідно; має місце відповідність між словом і наочним зображенням;

в) великий розмір екрану дозволяє побачити і сприйняти навіть дрібні деталі

г) інформація не займає багато місця при зберіганні, не тьмяніє з часом.

2). Не можна перевантажувати студентів різноманітним використанням засобів. Зайва наочність шкідливіша, ніж недостатня. Використання в 2-х годинній лекції з товарознавчої дисципліни більше 30 елементів наочності позбавляє її навчальної націленості, перетворюючи її на публічну. Якщо в 2-х годинній лекції технічні засоби використовувалися більше 20 хвилин, пояснення викладача йдуть з пам'яті студентів, залишаються лише сюжети, кадри, звуки, а не знання.

3). Будь-який використовуваний засіб наочності вимагає часу для осмислення, засвоєння. Дослідження призвели до такого

розрахунку застосування відеоапаратури з технічних наук: до 3-х включень при разовому включенні 3-6 хвилин.

4). При використанні технічних засобів потрібні особисті знання і уміння ними користуватися.

Отже, засоби наочності корисні, тому що забезпечують точність сприйняття, образність і глибину розуміння дисципліни.

Питання для самоконтролю:

1. Яка роль наочних посібників в навчальному процесі?
2. Назвіть форми і види наочності, які можливо використовувати при вивченні товарознавчих дисциплін.
3. Які наслідки дії засобів наочності на психіку навчаних?
4. Призначення технічних засобів навчання в учбовому процесі?
5. Яких методичних рекомендацій слід дотримуватися викладачеві при використанні засобів наочності?

Рекомендована література:

1. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / С.И. Архангельский – М. : Педагогика, 1980. – 325 с.
2. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В.П. Беспалько – М. : Педагогика, 1995. – 260 с.
3. Крамаренко В.И. Методика преподавания экономических дисциплин: учеб. пособие [для студ. высш. учебн. завед.] / В.И. Крамаренко и др. Симферополь: «Таврида». 1999. – 170 с.
4. Трофимова З.П. Технология обучения (Методические материалы для преподавателей) / З.П. Трофимова. – Мн. : РИВШ БГУ, 1995.

ПРАКТИКУМ ДО МОДУЛЮ А

Практичні роботи № 1

Тема: Методика викладання товарознавчих дисциплін за традиційними формами. Теорія навчання.

Завдання до практичних робіт.

1. Сформулюйте завдання з товарознавства і продумайте, які властивості особистості студента розвиваються при його виконанні (у лекції – підрозділ „Властивості особистості студента”).

2. Проведіть порівняльний аналіз парадигм освіти за критеріями, наданими в таблиці. Результати зіставлення внесіть в таблицю.

Критерії розрізнення освітніх парадигм	Парадигма викладання	Парадигма навчання	Парадигма вивчення
1. Цілі			
2. Показники успіху			
3. Структура навчального процесу			
4. Продуктивність			
5. Природа ролей			

3. Розгляньте особливості розвиваючого навчання в різних концепціях його засновників: дидактичні принципи концепції

Практичні роботи № 2

Тема: Дослідження і моделювання у навчальному процесі

Завдання до практичних робіт.

Завдання 1

Розробка і використання товарознавчих загадок на семінарському занятті.

Щоб розробити товарознавчу загадку, потрібно виявити проблему і представити її в різних варіантах. Наприклад, після

експертизи хліба торговельних марок „Агротон”, „Добродія”, „Коровай” і хліба виготовленого в супермаркеті „Росія” виявилось, що хліб ТМ „Коровай” заражений картопляною паличкою, ТМ „Агротон” і супермаркету „Росія” містить велику кількість синтетичних розпушувачів, консервантів і целюлози. Найбільш високі органолептичні і фізико-хімічні властивості мав хліб ТМ „Добродія” і вартість у цього хліба найнижча. Відомо, що цей хліб на ринку з'явився нещодавно. Чому споживач при явних перевагах цього хліба продовжує купувати інші види хліба і особливо „Успенський” ТМ „Коровай”, який заражений картопляною паличкою і має низькі органолептичні показники?

Для дослідження цієї проблеми скористаємося принципами психології покупця. Перерахуємо їх:

1. Звичка.
2. Сталі традиції.
3. Невміння аналізувати і вибирати.
4. Реклама торговельної марки і її сталий авторитет.
5. Необдумані покупки.
6. Широта і глибина асортименту в найближчому до покупця магазині і т. д.

На семінарському занятті пропонується в малих групах розробити по одній товарознавчій загадці і запропонувати для дослідження іншим групам. У кінці заняття провести конкурс на кращу товарознавчу загадку.

Завдання 2

Організовується і проводиться заняття з використанням методики „Метаплан”. Призначення – організувати індивідуальну і групову розумову діяльність для обговорення наступних питань :

Питання 1. На якому рівні, сьогодні якість і безпечність продовольчих товарів? Наведіть приклади.

Питання 2. Яку негативну дію на організм людини чинять деякі сучасні непродовольчі і продовольчі товари? Наведіть приклади. Які існують сьогодні можливості визначення якості товарів, виявлення їх безпечності.

Питання 3. Які шляхи поліпшення якості продовольчих товарів?

Етапи проведення заняття :

1. Студенти записують питання на окремих листах. Краще використовувати кольорові листи паперу. Кожному питанню відповідає свій колір.

2. Індивідуальний підхід. Кожен студент відповідає на три поставлених питання письмово, на окремому аркуші паперу.

3. Надання своєї відповіді. Кожен учасник знайомить аудиторію зі своїми відповідями без детальних коментарів (відразу заслуховують 3 відповіді, або по одному по черзі). Листи сортуються по проблемах.

4. Аналіз і узагальнення усіх відповідей. Формуються три групи, і кожній групі надається окреме питання з відповідями учасників з цієї проблеми. Матеріал аналізується, узагальнюється, створюється універсальний варіант. Форма надання результатів не задається.

5. Надання результатів роботи групи. Виступ кожної групи коментує викладач.

6. Рефлексія взаємодії, що відбулася. Визначається відношення до використаної методики.

Практичні роботи № 3

Тема: Кооперативне навчання.

Завдання до практичних робіт

Нижче наведено матеріал для роботи в малих групах.

Текст для такого заняття готується заздалегідь і розбивається викладачем на декілька смислових частин.

Залежно від кількості смислових частин визначається кількість студентів в малій групі. Варіювання може бути до 5 частин. Припустимо, що текст розбитий на 4 частини. Представимо етапи проведення заняття за допомогою мозаїки.

1. Спочатку учасники розподіляються на малі групи по 4 учасника. Студентська група з 16 чоловік включає 4 малих групи. Кожному студенту малої групи привласнювався порядковий номер (від одного до чотирьох).

2. Студенти, отримавши свою частину тексту, працюють з ним 15 хв.

3. Після індивідуальної роботи в малих групах утворюються нові колективи. Принцип об'єднання – по номерах (перші номери з

кожної групи, потім другі і т. д.). Виходить 4 малих групи по 4 людини.

4. Обговорюється нова теорія в предметно специфічних групах з метою добитися розуміння тексту настільки, щоб можна було викласти його своїм колегам. У разі потреби на допомогу приходить викладач. Цей етап триває 20 хв.

5. Студенти повертаються у свої первинні групи для викладу вивченого матеріалу. Викладання проходить протягом 15 хв.

6. Викладач дає у кінці заняття контрольне завдання.

Практичні роботи № 4

Тема: Пасивні, активні та інтерактивні методи навчання

Завдання до практичних робіт

Кожен студент повинен провести мікрозаняття порядок проведення якого викладено нижче:

1. Організаційний момент (вітання, перевірка присутніх, відсутніх, з'ясування підготовки до заняття).

2. Початок заняття :

- Чітко сформулювати тему, мету заняття

- Записати

- Коротко повторити попередню тему, розібрати незрозумілі питання, якщо є необхідність

3. Основна частина:

- Залежно від обраної форми заняття приступити до проведення основної частини (форми проведення : пряма – лекція, лекція-бесіда або семінар – питання-відповідь; дослідження і моделювання – лабораторна робота, органолептична оцінка, фізико-хімічні дослідження, експертна оцінка якості; ігрова форма – КВН; інтерактивна – за типом „Що? Де? Коли“?).

- Використані методики: розповідь, пояснення, бесіда, дискусія; застосування ілюстративного матеріалу, натуральних зразків, відео, кіно, художніх образів.

4. Підведення підсумків, оцінка роботи студентів на занятті, виставлення оцінок.

Оцінку мікрозаняття проведіть відповідно до критеріїв, наведених у табл.1 :

Таблиця 1

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ МІКРОЗАНЯТТЯ

П.І.Б. студента, який проводить заняття _____

Оцінка проведеного заняття (к-ть балів обведіть кружечком)

<i>Методична площина</i>					
1. Пояснення матеріалу	Нечітке - 1	2	3	4	5 – виключно чітке, ясне
2. Використання прикладів	Слабке - 1	2	3	4	5 – Достатнє
3. Темп пояснення	Невідповідний - 1	2	3	4	5 – Відповідний
4. Використання наочних засобів	Неадекватне - 1	2	3	4	5 – Адекватне
6. Використання питань, що залучають студентів до дискусії	Слабка активізація - 1	2	3	4	5 - Сильна активізація
8. Тон викладання	Монотонний - 1	2	3	4	5 – Енергійний
<i>Предметна площина</i>					
9. Подання ідей/тем	Безладне - 1	2	3	4	5 - добре організоване
11. Обсяг матеріалу за відведений час	Неоптимальний - 1	2	3	4	5 – Оптимальний
12. Знання теми	Слабке - 1	2	3	4	5 - Сильне
<i>Міжособові стосунки</i>					
Захопленість викладача	Байдужість - 1	2	3	4	5 - Дуже захоплений(а)
Захопленість студентів	Байдужість - 1	2	3	4	5 - Дуже захоплені
Безпосередній контакт з аудиторією	Недостатній - 1	2	3	4	5 - Хороший
Загальна кількість балів					

Підсумовування балів за визначеними параметрами в списку критеріїв оцінки мікрозаняття дозволяє визначити переможця, який повинен набрати найбільшу кількість балів. Не слід обмежуватися виставленням балів за мікролекцію, а обговорити хоч би один виступ студентів в малій групі. При такому підході заняття аналізується глибоко і докладно.

Практичні роботи № 5

Тема: Семінарське заняття та його призначення

Завдання для практичних робіт

Проводиться семінарське заняття з використанням інтерактивної методики „5 з 25”. До роботи притягується матеріал з дисципліни Теоретичні основи товарознавства за темою: „Споживчі властивості товарів” Складається анкета – список з 25 тверджень, що розкривають суть теми, яка вивчається. Причому, твердження мають бути однаково значущими, щоб складно було вибрати декілька основних з пропонованого переліку для освітлення позначеної ідеї. Одна з версій анкети запропонована нижче.

Анкета

З пропонованого переліку тверджень (25) слід вибрати п'ять найбільш значущих і розставити їх залежно від ступеню важливості. Системоутворюючу ідею може запропонувати викладач, а можуть це зробити і студенти. Наприклад, пропонується здійснити такий вибір, орієнтуючись на предмет товарознавства.

Представимо процедуру роботи з анкетною:

1. Індивідуальний вибір. Кожен студент визначає свою позицію з цього питання – вибирає п'ять найбільш значущих тверджень.

2. Ділення на групи. Викладач утворює малі групи.

3. Робота в малих групах. Кожна група працює над створенням загальної позиції – вибором п'яти найбільш значущих тверджень. Спільний вибір повинні розділяти усі члени підгрупи. Тут важливо чути один одного і вибрати вагомі аргументи.

4. Ієрархізація. Ранжирування п'яти найбільш важливих тверджень необов'язкове. Викладач сам визначає, вводити цей етап або ні.

5. Надання результатів. Представники підгруп (за бажанням або за вибором викладача) презентують результати своєї роботи. Дається короткий коментар із записом на дошці.

6. Коментарі ведучого. Педагог підводить підсумки роботи, коментує результати роботи малих груп. Він мотивує свій вибір як один з поглядів на проблему, а не як на рішення суперечки.

Внаслідок того, що заняття проводиться за методикою викладання товарознавчих дисциплін, важливо відповісти на наступні питання: 1. Коли використовується ця методика? 2. Які "плюси" і "мінуси" виду діяльності, що відбувся?

Основні твердження терміну «споживчі властивості товарів»:

1. споживча властивість— це функціональна властивість, що обумовлює використання товару за його призначенням.

2. споживча властивість — це здатність товару зберігати в часі в установлених межах значення показників функціональних властивостей відповідно до заданих режимів і умов технічного обслуговування, ремонту транспортування.

3. споживча властивість — це здатність виконувати потрібні функції до переходу в граничний стан при встановленні в системі технічного обслуговування.

4. споживча властивість – це здатність товарів відновлювати свої властивості шляхом профілактичного огляду і ремонту та технічного обслуговування.

5. споживча властивість — це властивість виробів зберігати певний час кількісні і якісні показники, що забезпечують їх використання за призначенням.

6. споживча властивість – це властивості товару, які забезпечують зручність і комфорт споживання чи експлуатації товару.

7. споживча властивість – це властивості, які характеризують умови що впливають на організм і працездатність людини, при експлуатації виробів.

8. споживча властивість – це властивості, які характеризують відповідність конструкції виробу і його елементів формі і масі тіла людини, що забезпечує комфорт.

9. споживча властивість — це здатність товарів забезпечувати при споживанні відповідність виробів, прийняттю мислення та навичків людини.

10. споживча властивість — це властивості товарів, що комплексно задовольняють як психологічні, так і фізіологічні потреби, створюючи відчуття комфорту.

11. споживча властивість — це властивості, які виявляються у чуттєво-сприятливих ознаках форми, задовольняє естетичні потреби людини.

12. споживча властивість — здатність виробу через особливості форми відображати соціально-естетичні уявлення.

13. споживча властивість — це форми, які полягають в єдності форми і змісту виявлення її відповідності умовам виробництва та експлуатації відбиття функціонально-конструкторських особливостей.

14. споживча властивість – це досконалість виробничого виконання та товарного вигляду характеризує чистоту виконання контурів окремих елементів виробу.

15. споживча властивість – це рівень шкідливості, який здійснюють товари на оточуюче середовище при її експлуатації чи споживанні.

16. споживча властивість — це відсутність недопустимого ризику здоров'ю, життю людини, та її майну, що може бути нанесено токсичними речовинами.

17. споживча властивість – це пожежна безпечність, яка має важливе значення при оцінюванні якості виробів використанні, що пов'язане із застосуванням легкозапальних матеріалів.

18. споживча властивість — це відсутність неприпустимого ризику, який може бути завданий життю чи здоров'ю людини, радіоактивними елементами або іонами які випромінюються з цих елементів.

19. споживча властивість – це механічна безпечність, яка характеризує захист людини, її майна від різних механічних дій, ударів, тертя, проколів у процесі експлуатації.

20. споживча властивість визначається енергетичною цінністю і наявністю в раціоні необхідних харчових речовин для нормальної життєдіяльності.

21. споживча властивість товару визначається вмістом у ньому незамінних амінокислоті незамінних поліненасичених жирних кислот, вітамінів, мінеральних речовин.

22. споживча властивість товару зумовлена дією деяких речовин, що в ньому містяться, на нервову, серцево-судинну, травну системи.

23. споживча властивість товару полягає у властивості його речовин лікувати хвороби та запобігати їм.

24. споживча властивість товару характеризується відповідністю органолептичних і фізико-хімічних показників його

якості нормам, які передбачені стандартами та технічними умовами.

25. споживча властивість товару – це відсутність у ньому шкідливих для організму людини речовин.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ДО МОДУЛЮ А:

I. Написати твір на тему: „Використання моделі активного навчання для розробки навчального курсу”.

II. Написати реферат на тему: „Облік сучасного викладача”.

III. Визначити власний стиль навчання, згідно з опитувачем, представленим у таблиці 1, який запропонувала Джейн Льюїс, співробітниця університету Північного Лондона [11]. У опитувачі 40 тверджень, і потрібно відмітити ті, які відповідають Вашому стилю навчання.

Таблиця 1

ОПИТУВАЧ СТИЛІВ НАВЧАННЯ

Позначте ті твердження, які характеризують Ваш стиль навчання	
1	Я абсолютно коректний(на) в усьому
2	Мені подобається ризикувати
3	Я вважаю за краще вирішувати проблеми, використовуючи підхід «крок за кроком», а не шляхом припущень
4	Я віддаю перевагу простим, прямим рішенням
5	Я часто роблю деякі речі „тільки тому, що я відчуваю, що так потрібно”, а не тому, що я прийняв(ла) таке рішення на основі логічних міркувань
6	Я не часто сприймаю речі „на віру”. Я люблю сам (а) перевіряти усе
7	Важливо, ЩО ми вчимо, ніж те, як це працює на практиці
8	Я активно шукаю нові підходи в роботі
9	Коли я чую про нову ідею, то відразу ж починаю розробляти план, як перевірити її, випробувати
10	Я взагалі схильний(на) дотримуватися встановлених порядків, правил суворого розкладу

продовження табл. 1	
11	Я ретельно доробляю почате до кінця. Я не люблю робити передчасних висновків
12	Я приймаю рішення дуже обережно, ретельно зважаючи все
13	Я не люблю розкиданість, вважаю за краще бачити речі в деякій цілісності
14	У дискусіях я висловлююся тільки по суті
15	Я люблю пробувати нове і відмінне від колишнього
16	Я люблю усе обдумати, перш ніж приходити до якогонебудь висновку
17	Мені важко спонтанно презентувати нестандартні ідеї
18	Я вважаю за краще отримувати якомога більше різної інформації про предмет: чим більше я маю „для посіву”, тим краще
19	Я вважаю за краще вирішувати проблеми залежно від ступеню їх появи, а не планувати їх заздалегідь
20	Я схильний(на) оцінювати ідеї інших за практичними результатами
21	Я не думаю, що можна приймати рішення, ґрунтуючись тільки на почуттях. Треба враховувати усі факти
22	Я „не заморочуюсь” відносно того, ЯК я виконую роботу, я дещо перфекціоніст(ка), (тобто стараюсь будь-яким шляхом отримати найкращий результат)
23	У дискусіях я зазвичай виступаю з великою кількістю нестандартних ідей
24	У дискусіях я висуваю ідеї, які працюватимуть, і я точно про це знаю
25	Я вважаю за краще, якщо можна, подивитися на проблему з різних сторін, перш ніж почати працювати
26	Зазвичай я говорю більше, ніж слухаю
27	У більшості випадків я можу розробляти багато практичних способів виконання роботи
28	Я упевнений(а) в тому, що ключовим в успішній роботі є ретельне логічне мислення
29	Якщо мені треба написати офіційний лист, я вважаю за краще написати декілька проектних варіантів, перш ніж приступити до фінальної версії

продовження табл. 1	
30	Я розглядаю усі альтернативи, перш ніж приймати рішення
31	Я не люблю нестандартні ідеї. Вони не дуже практичні
32	Перш ніж стрибнути, треба оглядітись
33	Зазвичай я більше слухаю, чим говорю
34	Не важливо, ЯК речі робляться: головне, щоб вони працювали
35	Мене дратують правила і плани : вони позбавляють проблему її суті
36	Зазвичай я на вечірці – душа компанії
37	Я роблю усе можливе, щоб виконати роботу
38	Я люблю докопуватися до суті речей і дізнаватися, як вони працюють
39	Я люблю такі зустрічі і дискусії, які проходять за строгою схемою, згідно з порядком денним
40	Я не проти, якщо іноді ситуація виходить з-під контролю

Потім визначається стиль навчання (табл. 1.3).

Таблиця 1.3.

Визначення стилю навчання

Підрахунок балів в опитувачі стилів навчання			
Якщо в попередньому листі опитувача Ви віднесли твердження до себе, то поставте поряд з номером твердження у відповідному стовпці „галочку”. Потім підрахуйте їх кількість в кожному стовпці			
2	11	1	4
5	12	3	7
8	16	6	9
15	18	10	14
19	21	13	20
23	25	17	24
26	29	22	27
35	30	28	31
36	32	38	34
40	33	39	37
Активіст	Мислитель	Теоретик	Прагматик

Зробіть висновки, згідно визначеного Вами стилю навчання, опишіть свій тип та внесіть пропозиції, з приводу того над чим Вам необхідно працювати, для того щоб краще оволодівати знаннями.

IV. Відпрацювати тестові завдання для підготовки до модульного контролю:

1. Методика вивчення товарознавчих дисциплін припускає відштовхування від наступних понять і пройденого матеріалу:

а) макро-, мікро-, ультрамікроелементи, жири, білки, вуглеводи (теоретичні основи товарознавства)

б) процеси адсорбції, випарювання, гігроскопічність, щільність (фізика)

в) роль ферментів, білків, вуглеводів в харчуванні людини, (біологія)

г) усі відповіді вірні

2. Широке поняття, що означає нормативно згідну діяльність суспільства :

а) навчання

б) вивчення

в) викладання

г) усі відповіді вірні

3. Діяльність деякого індивіда з передачі знань, навичок, умінь, життєвого досвіду:

а) навчання

б) вивчення

в) викладання

г) усі відповіді вірні

4. Особиста індивідуальна діяльність студента, при організуючій ролі викладача :

а) навчання

б) вивчення

в) викладання

г) усі відповіді вірні

5. Знання і навички студентів необхідно вимірювати:

а) при вступі до навчального закладу

б) на проміжних стадіях (початок і закінчення курсу)

в) після закінчення курсу навчання

г) усі відповіді правильні

6. У парадигмі викладання темпи навчання студентів визначаються:

а) стандартом

б) розкладом

в) індивідуалізмом

г) усі відповіді вірні

7. У парадигмі навчання темпи освіти студентів визначаються:

а) стандартом

б) розкладом

в) індивідуалізмом

г) усі відповіді вірні

8. У парадигмі викладання темпи визначаються:

а) стандартом

б) розкладом

в) індивідуалізмом

г) усі відповіді вірні

9. Когнітивні якості включають:

а) уміння бачити, чути, відчувати, нюхати, відчувати смак; розвинену працездатність

б) ерудованість, логічність, прозорливість, уміння бачити і вирішувати протиріччя, аналізувати і синтезувати

в) здатність виробити ціннісне судження про ідеї, рішення, методи, уміння самовизначитися в ситуації вибору, оперативно прийняти рішення

г) усі відповіді вірні

10. Креативні якості - це:

а) натхнення, уява, фантазія, асоціативність, мрійливість

б) ініціативність, неординарність, нестандартність, здатність до генерації ідей; формулювання гіпотез, конструювання закономірностей, формул, теорій

в) застосування до рішення проблеми різних засобів, методів, пошук їх найкращої комбінації та прогноз змін об'єкта, його динаміки розвитку;

г) усі відповіді вірні

11. Зовнішні натуральні наочні засоби, які застосовуються під час викладання товарознавчих дисциплін, це:

а) натуральні зразки товарів

б) художні образи, порівняння

в) фотографії, картини

г) усі відповіді вірні

12. Процес залучення студентів до науково-дослідної роботи відносять до:

а) активних методів навчання

- б) інтерактивних методів навчання
- в) прямих методів навчання
- г) усі відповіді вірні

13. Процес залучення студентів до розробки нових видів товарів дає можливість сучасним студентам (майбутнім фахівцям з товарознавства):

- а) здійснювати безперервне закріплення знань з теоретичних основ товарознавства
- б) формувати спеціальні уміння (лабораторний аналіз якості товарів, визначення споживних властивостей та ін.),
- в) розвивають творче мислення, здатність застосовувати отримані знання у практичній діяльності
- г) усі відповіді вірні

14. Коли на заняттях доводиться неспроможність якої-небудь ідеї, факту, назви продукту, наприклад: „На упаковці – „Молоко натуральне коров'яче”, під час лабораторного аналізу з'ясується, що це молоко „Відновлене”, тобто виготовлене із сухого молочного порошку – це створення:

- а) проблемної ситуації - несподіванки
- б) проблемної ситуації - конфлікту
- в) проблемної ситуації спростування
- г) проблемної ситуації невизначеності

Рекомендована література:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи : курс лекцій [модульне навчання] / А.М. Алексюк. – К. : ІСДО, 1993. – 156 с.
2. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / С.И. Архангельский – М. : Педагогика, 1980. – 325 с.
3. Басова Н.В. Педагогика и практическая психология / Н.В. Басова. – Ростов н/Д: «Феникс», 1999. – 416 с.
4. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько – М. : Педагогика, 1989. – 325 с.
5. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В.П. Беспалько – М. : Педагогика, 1995. – 260 с.
6. Вакуленко В.М. Основи педагогіки вищої школи України : навч. посібник. [для студ. вищ. навч. закл.] / В.М. Вакуленко. – Луганськ: вид-во СНУ, 2001. – 247 с.

7. Григальчик Е.Г. Обучаем иначе: Стратегия активного обучения в школе / Е.Г. Григальчик, Д.И. Губаревич и др. – Мн. : ООО «Красико-Принт», 2001. – 165 с.

8. Зинченко В.П. Психологические основы построения системы развивающего обучения : учеб. пособие. [для студ. высш. учебн. завед.] / Д.В. Эльконина, В.В. Давыдова. – Мн. : Медисонт, 2001. – 365 с.

9. Инновационные методы обучения в гражданском образовании. Мн. : Медисонт, 2001.

10. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: учебн. пособие [для студ. высш. учебн. завед.] / С. Д. Смирнов. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 304 с.

МОДУЛЬ Б

ОСНОВИ МОДУЛЬНОГО НАВЧАННЯ (ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА)

Тема 2.1. Теоретичні основи модульного навчання у вищих навчальних закладах

План:

1. Становлення поняття „модуль” у науці та сфері освіти.
2. Терміни і поняття у модульній системі навчання.
3. Принципові відміни та переваги модульної системи професійного навчання від традиційної

1. Викладання товарознавчих дисциплін, з урахуванням сучасних реформ, має свої особливості.

Реформована освіта спроможна звільнити суспільство від консерватизму і тим самим допомогти йому подолати розрив між старим і новим. Досвідченість і дослідження показують, що найбільш продуктивними являються такі освітні технології, котрі дозволяють організувати процес з урахуванням професійної направленості навчання, а також з орієнтацією на особистість студента, його інтереси, нахили, здібності.

Для підвищення ефективності навчання на сьогодні застосовують прогресивні інноваційні методи навчання, які спроможні активізувати діяльність студентів та, позитивно впливати на розвиток їх здібностей і нахилів. Сучасна модульна система навчання відноситься одночасно до інтерактивних методів навчання та інноваційних. Вона в змозі в рівному ступені вмішувати різні методики для підвищення ефективності навчання студентів.

Термін „модуль” (від латинської *modulus* – міра) в науці та техніці використовується давно. Зміст поняття „модуль” в математиці – це невід’ємна величина, норма або довжина вектора, тощо. Існують терміни „модуль дійсного числа”, „модуль переходу” між логарифмами, „модуль комплексної змінної”, „модуль матриці” тощо. Введення подібних термінів почалося з кінця 18 століття. Терміни „модуль вектора”, „модуль

комплексного числа” ввів швейцарський математик Ж. Арган 1806 р. Отже, поняття „модуль” у математиці має роль інваріантну, тобто незмінну за тих чи інших перетворень характеристики ідеальних математичних об’єктів [22].

У фізиці термін „модуль” має назву деяких коефіцієнтів, зокрема: „модуль Юнга”, „модуль здвигу”, „модуль об’ємного тиску”, „модуль крутіння”. Згодом поняття „модуль” з’явилося і в прикладних науках, зокрема опорі матеріалів і деталях машин („модуль пружності”, „модуль опору”, „модуль зубчатого зачеплення”) [22].

Інтегративні процеси, які почалися в науці з середини 19 століття перейшли на початку 20 століття на техніку і технологію. Етимологічне тлумачення терміну „модуль” починає використовуватись в архітектурі та будівництві. За проектний модуль приймають стандартизовану міру довжини міжнародної системи одиниць (метр), а також кратні та часткові одиниці (км, см, мм, мкм, нм), які відповідно визначають певні міри площі та об’єму [22].

Поняття „модуль” значно ширше ніж умовний вимірник. Модульність (розчленованість) означає досягнення оптимального (найкращого) ступеню впорядкованості технічних об’єктів (систем). Ця вимога реалізується на етапі проектування систем. Системне проектування базується на двох методологічних підходах, а саме структурно-функціональному і функціонально-структурному [23]. Перший використовує декомпозицію. Декомпозиція – розчленування опису системи на множину підсистем і елементів, яким відводяться певні функції. Інший підхід проектування базується на функціональній декомпозиції – розчленування мети або призначення об’єкту на складові функції різних рівнів. Як результат, структурують проектно-конструкторську документацію на функціональні модулі.

У 50-х роках 20 століття з’явилися функціональні модулі – технічні об’єкти, які мають функціональну завершеність і призначені для виконання скінченного числа функцій певного рівня. Прикладами функціональних модулів є модуль рядкової розгортки телевізора, мікропроцесор. Гнучкий виробничий модуль, тощо [24].

У сучасній техніці та технології широко використовуються конструктивні та функціональні модулі, а також їх сукупність, яка

підлягає будь-якій закономірності – *модульна система*. Очевидно, що модулі, які входять до модульної системи, можна назвати терміном „модуль-елементи”.

Застосування модулів у техніці забезпечує технічний об’єкт високою надійністю, живучістю, простотою обслуговування, ремонтоздатністю, багатоцільовим застосуванням, адаптивністю, гнучкістю. Сучасне автоматизоване модульне проектування дозволяє розв’язувати проблему морального старіння техніки, долати велику інертність, притаманну розитковій складних систем, прискорювати заміність об’єктів техніки.

Головну роль у розвитку техніки і технології на початку 21 століття відіграватимуть активні модульні елементи і їх системи: мікропроцесори, традиційні комп’ютери, нейрокомп’ютери та системи штучного інтелекту, гнучкі виробничі модулі, промислові роботи, інтегровані гнучкі виробничі системи [22].

Розвиток технічних систем неможливий без удосконалення програмного забезпечення, яке, починаючи з 70-х років 20 століття базується на модульному програмуванні. Модульний підхід є єдиним способом боротьби зі складністю створюваного програмного забезпечення комп’ютерів [25].

Ідея модульного підходу в освіті, як найбільш інерційній ланці, з’явилась лише в кінці 60-х років у США і одержала швидке розповсюдження у вищих навчальних закладах та інститутах підвищення кваліфікації США, Англії, ФРН та інших розвинених країнах [22]. Сутність його була в тому, що той хто навчався майже самостійно, або повністю самостійно міг працювати із запропонованою індивідуальною навчальною програмою, до якої входив цільовий план занять, банк інформації і методичне керівництво для досягнення поставленої дидактичної мети. Функції педагога вар’їрували від інформаційно-контролюючих до консультативно-координуючих.

Наприкінці 80-х основи модульного навчання були розроблені П. Юцявичене (Каунас), і застосовані в деяких навчальних закладах Прибалтійського регіону. Суть навчання полягала в тому, що учень чи студент цілком самостійно, або з певною дозою допомоги, досягає конкретної мети навчально-пізнавальної діяльності в процесі роботи з модулем.

За дорученням Міністерства вищої і середньої освіти Росії на початку 90-х три вузи: Московський енергетичний, Івановський текстильний, Таганрозький радіотехнічний інститут досить успішно перейшли повністю на модульно-рейтингову систему навчання.

Українські вищі професійні навчальні заклади з кінця XX століття і на початку XXI, почали поступово здійснювати перехід на модульну систему навчання, в зв'язку з необхідністю кардинальної зміни навчального процесу, удосконалення системного підходу, втілення в життя прогресивного шляху розвитку самостійного навчання. Багато прогресивних навчальних закладів України вже взяли за основу цю систему навчання.

2. Поняття „модуль” у педагогічний лексикон ввів Дж. Рассел. Під цим поняттям він розумів навчальний пакет. Який охоплює одну концептуальну позицію навчального матеріалу. Тобто за Расселом, модуль – це автономна порція навчального матеріалу, найменша одиниця змісту навчання, якій відповідає певна тема конкретного курсу. Роль пакету можуть відігравати науково-адаптовані програми зі змістовним і методичним забезпеченням для індивідуального навчання [22].

Паскус Г. і Стайс Дж. під модулями розуміють доступні, логічно і відносно самостійні частини навчального матеріалу, який необхідно викласти. Модуль служить певній педагогічній меті, має інструкції, вправи, тести і посилання.

Модулі у курсах, складені за методом Ф. Келлера називають „вузлами” або „навчальними блоками”.

Царегородцева Т. під модулем розуміє базисну, гнучку одиницю змісту навчання, яка відібрана і дидактично оброблена для досягнення певного рівня знань, умінь, навичок, встановленого цільовою програмою дій і забезпечена контролем на виході і на вході.

Дещо ширше розглядає модуль Сікорський П., який визначає модуль як логічно завершену сукупність навчального матеріалу. Це може бути весь навчальний курс, або його структурні елементи.

Алексюк А. під модулями розуміє самостійний розподіл курсу на частини, в межах яких вивчається одна чи група споріднених фундаментальних понять, законів, явищ [9].

Миронова М. визначає навчальний модуль як завершений блок інформації, що заключає в собі цільову програму дій для вчителя і студентів, які забезпечують досягнення комплексних завдань на модуль як відносно самостійний об'єкт навчання [22].

Вансклевич А. розглядає модуль як навчальний функціонально орієнтований фрагмент процесу навчання, котрий складається із макромодулів, які, своєю чергою складаються із мінімодулів, а останні – з мікромодулів.

Модуль – це відносно самостійна частина будь-якої системи, що несе визначене функціональне навантаження, а в теорії навчання це визначена доза інформації чи дії, яка достатня для формування тих чи інших професійних знань або навичок майбутнього фахівця, – за визначенням Ю.Т. Тимофєєвої.

Модуль шведської концепції ІТК LAROMEDEL – це вербальний та ілюстрований опис логічно завершеної сукупності трудових дій. Виконання яких учасником модульного курсу має забезпечити місцевий профіль компетенції. Останній розробляється на підставі аналізу ринку і контролюється за допомогою тесту [22].

Третій клас модулів об'єднує зміст, форми, методи, термін і організацію навчання, що відповідає адекватним сучасним педагогічним технологіям. Це так званий клас інтегративних педагогічних модулів. Модулі цього класу репрезентують у часовому або в багатокомпонентному вимірі [22].

Уперше модульну форму організації навчання реалізував Г. Овенс у межах індивідуалізованої технології навчання Ф. Келлера. Організаційний модуль – це автономна група студентів (60-70 чоловік), які навчаються самостійно за винятком оглядових лекцій. Зворотний зв'язок забезпечується як результатами тестування, так і потребами за необхідністю, безпосереднім спілкуванням з викладачем [22].

Як бачимо загально прийнятої дефініції поняття „модуль” у педагогіці не існує. Поряд з цим, класифікація модулів за сферами практичного застосування дозволяє виділити наступні класи модулів: теоретичні (пізнавальні) модулі, практичні (операційні) модулі, інтегративні (організаційні) модулі. Виділені класи структурують множину значень слова „модуль”, у професійній педагогіці, на окремі сегменти (підобласті).

На початку 70-х модульна система почала широко втілюватись в навчання студентів на Україні. Вона дала змогу своєчасно реагувати на запити виробництва, котрі постійно змінюються, особливо у наш час. Завдяки своїй гнучкості вона дозволяє якісніше, глибше засвоювати матеріал.

Басова Н.В. так визначає поняття „модуль” – це логічно завершена частина навчального матеріалу, яка обов’язково супроводжується контролем знань та умінь студентів. Подібно характеризує поняття „модуль” і Столяренко Л.Д. [18, 26].

Підводячи висновок із всього вище сказаного можна дати таке визначання модульної системи професійного навчання – це гнучка інноваційна педагогічна технологія організації професійного навчання, в основу якої покладено індивідуалізований діяльнісний підхід до освоєння модулів трудових навичок з професій, спеціальностей або виду робіт.

В модульній системі навчання використовуються наступні терміни:

Модуль трудових навичок – це опис роботи в рамках виробничого завдання чи професії (спеціальності), виражений у вигляді модульних блоків.

Модульний блок – це логічно завершена, частина роботи в рамках виробничого завдання, професії (спеціальності) чи сфери діяльності з чітко визначеними початком та закінченням.

Інформативний блок – це логічно довершена, частина навчального матеріалу професійного, гуманітарного чи соціального характеру, що потрібна для підтримки модуля трудових навичок та адаптації слухача до реалій ринкового середовища шляхом освоєння відповідних знань, націлених на розширення його компетенції.

Навчальний елемент – це навчальна брошура, що призначена для самостійного вивчення слухачем, яка, як правило, охоплює одну трудову навичку чи дискретну частину навчального матеріалу, потрібного для засвоєння.

Інструктивний елемент – це дидактичний матеріал, підготовлений викладачем у вигляді короткого конспекту дискретної частини змісту навчання для групового заняття, чи спеціально розроблений матеріал для самостійного освоєння слухачем, які мають на меті дати тим, хто навчається додаткові

інструкції чи інформацію необхідну для освоєння модуля трудових навичок.

Пакет модульної навчально-методичної документації – це навчально- методичний комплекс, який включає в себе дидактичні та методичні матеріали, необхідні для індивідуалізованого професійного навчання у відповідності до змісту навчання, визначеного освітньо-кваліфікаційною характеристикою зі спеціальності.

Модульна навчальна програма – це затверджений в установленому порядку документ, у який, в залежності від професії та рівня кваліфікації випускника, включаються модулі трудових навичок, перелік інформативних блоків та виробнича практика визначеної кількості годин [27,28].

3. Модульна система навчання має суттєві переваги в порівнянні з традиційною. Однією з головних відмінностей є індивідуальний підхід до розробки навчальної програми студента. Вона формується відповідно здібностей та набутих вмій і навичок (якщо до вступу в навчальний заклад була можливість попрацювати за даною професією то студент має можливість здати тести за тими навчальними елементами чи навіть модульними блоками які він засвоїв під час роботи) [23].

У зв'язку з тим що кожен студент навчається в індивідуальному темпі, згідно рівня накопичених знань, вмій та навичок, згідно особистої індивідуальної програми, то термін навчання може скоротитися або стати більш продовженим.

Модульна система навчання більш мобільна та ефективна, тому що дає змогу використовувати єдиний банк навчальних елементів, що особливо важливо для підготовки кадрів з відповідною компетенцією, і дасть змогу безхворобливо переміщуватись студентам з одного навчального закладу до іншого в рамках Європейського простору у сфері вищої освіти.

Вона націлена на привиття тим, хто навчається, трудових навичок в процесі діяльності при оптимально необхідному об'ємі теоретичних знань.

Модульна система забезпечує точну відповідність результатів цілям навчання, дозволяє з високою імовірністю отримувати очікувані результати [23].

Професійне навчання за модулями трудових навичок не вимагає відмови від традиційної системи і не є альтернативною їй. Ця система навчання може використовуватись як самостійно, так і у варіативно-модульному варіанті, що принципово важливо на етапі її впровадження. Модульна програма може бути доповнена загальноосвітніми та технічними дисциплінами, що дозволяє легко її адаптувати з традиційною системою навчання.

Не можливо сказати про те, що ця система, поряд з аудиторною, передбачає багато самостійної роботи студентів. Вона завершує задачі всіх видів навчальної роботи. А самостійна робота формує самостійність не тільки як сукупність умінь та навичок, але і як рису характеру, котра грає суттєву роль в структурі особистості сучасного фахівця. Самостійна робота сприяє:

- Поглибленню та поширенню знань.
- Формуванню зацікавленості до пізнавальної діяльності.
- Оволодінню прийомами процесу пізнання.
- Розвитку пізнавальних здібностей.

Ще на початку 19 століття І.Ф. Герbart казав про те, що в навчанні студентів самостійна робота відіграє немаловажну роль, що більш якісну освіту одержить той, хто багато часу займається самостійною роботою. Отже цей фактор є головним резервом підвищення ефективності підготовки спеціалістів.

Модульна система може бути використана для розробки всіх типів навчальних програм, як з простих професій, з обмеженою кількістю навичок, так і складних, які потребують самого високого рівня майстерності.

Ця система підвищує особисту мотивацію і самостійність студента в освоєнні визначеної для нього програми навчання.

Вона дозволяє студенту легко увійти і вийти з навчального процесу. Цьому сприяють особливості побудови програми навчання, в основі якої лежать окремі модульні блоки, розраховані на досягнення певного рівня компетенції [23,27].

Особливість модульної системи професійного навчання полягає в тому, що вона дає змогу пристосуватись до реального попиту на працівників певного профілю компетентності, а не лише пропонувати вже існуючі види та програми навчання.

Таким чином модульна система має наступні відмінності в порівнянні з традиційною формою професійного навчання [27]:

- Зменшується кількість лекційних занять та збільшується кількість самостійної роботи (зміст навчальних елементів, за якими самостійно навчаються студенти, у вигляді текстів і ілюстрацій, є еквівалентом того, що досвідчений педагог викладав би своїм студентам застосовуючи при цьому повний комплект всіх навчальних посібників).

- Студенти навчаються ставити мету, самостійно планувати, організовувати, контролювати себе та оцінювати, це дає змогу усвідомити себе в діяльності, самому визначати рівень освоєння знань, бачити прогалини в своїх знаннях та вміннях.

- Зменшуються затрати часу на засвоєння матеріалу (навчальні елементи складені коротко, з ілюстраціями, накресленими схемами, в доступній формі).

- Не потребується традиційна форма запису конспектів (такі конспекти у вигляді навчальних елементів уже розроблено і студенти можуть ними користуватись).

- Надається змога скоротити навчальний курс на 30 %. За рахунок спеціально розробленої програми, для окремих слухачів (котрі були вже знайомі із змістом деяких навчальних елементів та змогли достроково здати тести з цих елементів).

- Навчання зводиться до максимальної індивідуалізації.

- Забезпечується самонавчання з регулюванням не тільки темпу роботи, а і змісту матеріалу.

- Можуть широко використовуватись комп'ютерні технології.

- Відповідальність педагога за передачу досвіду і знань у вигляді занять, змінюється відповідальністю за створення сприятливих умов для практичного засвоєння кожним слухачем визначених навчальних елементів.

- Взаємовідносини студента і педагога змінюються у порівнянні з взаємовідносинами у традиційній системі. Студент сприймає педагога перш за все, як бажаного і необхідного співробітника і помічника в своїй навчальній роботі. В той же час педагог мусить постійно керувати діяльністю групи в цілому.

- Завдяки графіку переміщення студентів по навчальним станціям можливе обмежене використання обладнання та навчальних площ.

- Забезпечується високий рівень знань, умінь та навичок [35].

Питання для самоконтролю:

1. Визначте поняття терміну „модуль”.
2. Історія виникнення модульної системи навчання.
3. Охарактеризуйте терміни і поняття, які застосовуються у модульній системі навчання.
4. Назвіть принципи відмін та переваги модульної системи навчання.

Рекомендована література:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи : курс лекцій [модульне навчання] / А.М. Алексюк. – К. : ІСДО, 1993. – 156 с.
2. Басова Н.В. Педагогика и практическая психология / Н.В. Басова. – Ростов н/Д: «Феникс», 1999. – 416 с.
3. Васильев А.Л. Модульный принцип формирования техники / А.Л. Васильев. – М. : Изд-во стандартов, 1989. – 135 с.
4. Довідник для користувачів ECTS „Європейська система перезарахування кредитів” // Нуково-практичний семінар „кредитно-модульна система підготовки фахівців у контексті Болонської декларації”. – Львів, 21-22.11.2003.
5. Костюченко М.В. Поняття «модуль» у педагогічних дослідженнях / М.В. Костюченко // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 4. С. 27-43.
6. Педагогика и психология высшей школы: серия «Учебники, учебные пособия». – Ростов н/Д: «Феликс», 1998 – 544 с.
7. Столяренко Л.Д. Основы психологии / Л.Д. Столяренко. – Ростов н/Д: «Феникс», 2001. – 672 с.
8. Смирний М.Ф. Тимчасове положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців / В.А. Слащов, Ю.А. Тищенко, О.І. Серебряков // Університетський вісник, 2004. – № 4. – С. 36-41.

Тема 2.2. Організація навчального процесу за модульною системою навчання

План:

1. Практика застосування модульного навчання.
2. Організація навчального процесу.

1. Навчання за модульною системою можливо представити у вигляді схем (рис. 2.1., 2.2.). Як видно з рис.2.1., це складний багатоаспектний процес.

Рис. 2.1. Порівняльна схема традиційної і модульної систем навчання

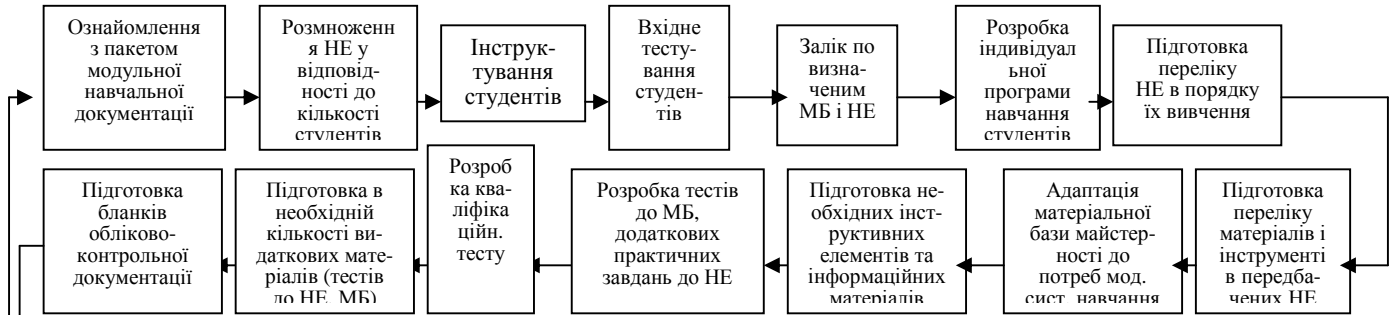
Процес навчання складається з трьох етапів – підготовчого, процесу навчання та підсумкового етапу (рис.2.2).

Значна кількість складових цього процесу відрізняється від традиційної системи і в першу чергу індивідуалізацією процесу навчання. Усі складові цього процесу не можуть бути пропущені чи реалізовані формально, без ризику негативного впливу на кінцевий результат. На першому етапі проводиться вхідне тестування і підготовка модульних блоків (МБ), навчальних елементів (НЕ) та необхідної документації для навчального процесу. На другому етапі – процес вивчення студентами навчальних елементів, за кроками, по розробленій послідовній схемі, поточне тестування та тестування за вивченими модульними блоками. Третій етап – підсумковий контроль – кваліфікаційне тестування і видача дипломів. Після видачі дипломів процес не закінчено. Необхідно надати оцінку модульній системі навчання, шляхом опитування випускників, влаштувати їх на роботу, за спеціальністю, та провести вибіркове опитування роботодавців, з метою оцінки ефективності навчання. На основі проведених опитувань внести корективи у навчальну документацію та доопрацювати її.

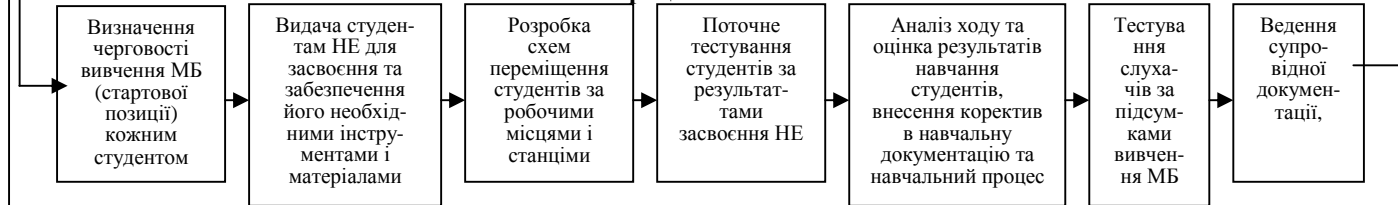
Велике значення у навчанні студентів за модульною системою має професіоналізм та обізнаність викладачів. Вони повинні володіти не тільки знаннями, професійною майстерністю, а й ґрунтовною підготовкою у сфері методології та методики навчання на основі модулів трудових навичок.

Відправним моментом у переосмисленні ролі викладача у навчальному процесі, організації за модульною системою, є відмова від лекційної системи та дозованої подачі інформації відповідно програми навчання з передбачених тем. Це веде до необхідності по-новому поглянути на специфіку впливу викладача на студентів.

1. Підготовчий етап

2. Процес навчання

3. Підсумковий етап

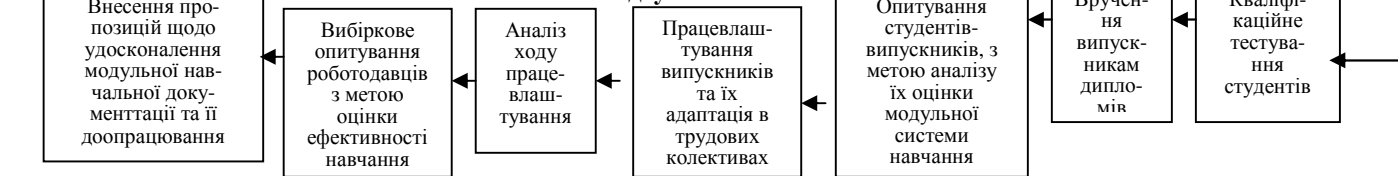

Рис. 2.2. Технологічна схема організації навчального процесу за модульною системою навчання

Основою для формування модулів служить робоча програма дисципліни. Модуль часто співпадає з темою дисципліни чи блоком взаємопов'язаних тем. Однак, на відміну від теми, в модулі все вимірюється, все оцінюється: завдання, робота, відвідування занять, стартовий, проміжний та кінцевий рівень студентів [18].

В модулі чітко визначені цілі навчання, задачі і рівні вивчення даного модулю, названі вміння, навички, котрими повинен опанувати студент. В модульному навчанні все запрограмовано: послідовність вивчення навчального матеріалу, перелік основних понять, навичок, вмінь, котрими необхідно опанувати, рівень засвоєння і контроль якості засвоєння. Число модулів залежить як від особливостей дисципліни, так і від бажаної частоти контролю навчання. Модульне навчання нерозривно пов'язане з рейтинговою системою контролю. Чим більше чи важливіше модуль, тим більша кількість балів йому відводиться [18].

Поняття базисного змісту дисципліни тісно пов'язано з поняттям навчального модулю, в котрому базисні змістовні блоки логічно пов'язані в систему. На основі базисної понятійної бази – тезаурусу (у котрому мають ся основні смислові одиниці, терміни, поняття, закони, які складають суттєвість навчальної дисципліни) складаються питання та задачі, котрі охоплюють усі види робіт по модулю і виносяться на контроль (найчастіше в тестовій формі) після вивчення модулю. Після вивчення кожного модулю за результатами тестового контролю викладач надає студентам необхідні рекомендації [18]. Якщо модульний блок містить велику кількість інформації, його можливо розділити на навчальні елементи, котрі, в свою чергу, поділяються на кроки. В такому разі тестовий контроль студентів проводиться по закінченню вивчення кожного навчального елемента. Залежно від кількості балів, набраних студентами із можливих, він сам може судити з приводу ступеню своєї успішності в опануванні матеріалом.

Таким чином для організації навчання за модульною системою потрібно розробити і підготувати:

- Навчальну програму
- Комплект матеріалів для самостійного навчання та відпрацювання навичок (таблиця вибору; структурно-логічна схема до модульних блоків; модульні блоки, поділені на навчальні

елементи та кроки з картами послідовності вивчення навчальних елементів і допоміжними таблицями, інструктивні елементи).

- Вхідне тестування.

Індивідуальну програму для кожного студента згідно вхідного тестування

- Тести досягнень та тести оцінки досягнень до кожного навчального елемента та до кожного модульного блоку на кожного студента.

- Підготувати робочі місця з необхідним обладнанням, пристроями, інструментами, установками, інструкціями, матеріалами.

- Підготувати графік переміщення студентів по навчальним станціям.

- Викладачам відпрацювати всі операції (на даних робочих місцях), які описані в навчальних елементах.

- Розробити кваліфікаційні тести дій та досягнень студентів у відповідності з програмою.

Під час розробки тестів досягнень потрібно додержуватись правил, що необхідні для створення надійного, збалансованого інструменту оцінки успішності опанування визначеними навчальними дисциплінами чи їх розділами. Так, необхідно проаналізувати зміст завдань з позиції рівного надання в тесті різних навчальних тем, понять, дій та ін. Тест повинен бути не перевантажений другорядними термінами, неіснуючими деталями і не мати акценту на механічну пам'ять, котра може бути введена в дію, якщо в тесті використовувати точні визначення з підручника, чи фрагменти з нього. Завдання тесту повинні бути визначені чітко, коротко, зрозуміло, щоб всі студенти однозначно розуміли сутність того, про що у них запитують. Важливо прослідкувати щоб жодне завдання тесту не могло послужити підказкою для відповіді на інше. Варіанти відповідей повинні підбиратися таким чином, щоб виключити можливості простої здогадки чи відкидання завідомо невідповідної відповіді.

Важливо вибирати форму відповідей на завдання, яка найбільш сприятлива. Питання що задається повинне бути побудоване коротко і так само коротко і однозначно формувати відповіді. На вибір можуть пропонуватись 4-5 варіантів відповідей.

Тести діяльності повинні задовольняти всім необхідним критеріям, володіти високою надійністю і задовільною валідністю.

Слід відзначити, що тести діяльності, звичайно не можуть розкрити повністю всі сторони кваліфікації робітника. Їх бажано використовувати в комплексі з іншими засобами визначення рівня професійної майстерності. Це можуть бути тести дії, які повинні бути розроблені таким чином, щоб максимально показати рівень знань, умінь і навичок студентів. Їх бажано проводити практично, в умовах схожих з тими які будуть у його майбутній професії, максимально близьких до справжніх. Проте робота по складанню таких тестів не проста, вона потребує спеціальних знань і високої кваліфікації. Існують наступні етапи розробки тестових завдань:

- Вибір змісту завдань.
- Вибір форми завдань.
- Створення інструкції та опису тестів.
- Апробація тестів.
- Обробка емпіричних даних.
- Інтерпретація результатів обробки.
- Експертиза якості тесту.

Викладачам, які мають намір працювати з студентами, що навчаються за модульною системою навчання, потрібно пройти спеціальну підготовку, а також відшліфувати виконання усіх операцій, які належить виконувати студентам, щоб відчувати себе цілком упевнено, необхідно самостійно відпрацювати всі тестові завдання, з метою закріплення умінь, знань та навичок. Це дасть можливість з'ясувати, які конкретно, навички повинні бути напрацьовані при вивченні того чи іншого кроку, а також з'ясується до якої психологічної сфери відноситься та чи інша навичка. Тобто, на що більше звернути увагу: на психомоторні, когнітивні чи афективні функції.

В основу модульної інтерпретації навчального курсу повинен бути покладений принцип системності, який передбачає:

- Системність змісту, тобто необхідні і достатні знання, без яких не може існувати дисципліна.
- Чергування пізнавальної діяльності (інформативних блоків) і навчально-професійної (модулів трудових навичок), які забезпечують алгоритм формування пізнавально-професійних умінь та навичок.

- Системність контролю, який логічно завершує кожен модуль чи навчальний елемент, що приводить до формування здібностей у тих хто навчається та трансформувати придбанні навички і професійні уміння.

При модульній інтерпретації навчальної дисципліни потрібно встановити число та наповнення модулів, співвідношення теоретичної та практичної частин в кожному з них, їх послідовність, зміст, і форми модульного контролю, зміст і форми підсумкового кваліфікаційного контролю [18].

2. Теорія модульного навчання базується на специфічних принципах, котрі тісно пов'язані із загально дидактичними. Загальний напрям модульного навчання, його цілі, зміст і методику організації визначають наступні принципи: модульності; виділення із змісту навчання відособлених елементів; динамічності; оперативності знань; гнучкості; усвідомленої перспективи; різносторонності методичного консультування; паритетності [28].

Принцип модульності визначає підхід до навчання, відображений в змісті, організаційних формах і методах. У відповідності з цим принципом навчання будуються по окремим функціональним вузлам – модулям, призначеним для досягнення конкретної дидактичної мети. Для реалізації цього принципу потрібно виконувати наступні педагогічні правила:

- Навчальний матеріал потрібно конструювати таким чином, щоб він забезпечував досягнення кожним студентом поставленої перед ним дидактичної мети.

- Він повинен бути наданий настільки закінченим блоком, щоб мала можливість конструювання єдиного змісту навчання, відповідаючого єдиній дидактичній меті, з окремих модулів.

- У відповідності з навчальним матеріалом слід інтегрувати різні види і форми навчання, котрі підлегли досягненню наміченої мети.

Принцип виділення із змісту навчання уособлених елементів потребує розглядати навчальний матеріал в рамках модуля як

єдиною цілісністю, що направлена на вирішення інтегрованої дидактичної мети, тобто модуль має чітку структуру.

Даний принцип подібний з принципом розділення навчального матеріалу на кроки в програмованому навчанні, однак мається і суттєва різниця. В програмованому навчанні необхідно дробити матеріал на невеликі, тісно пов'язані, викладені в обов'язковому порядку поступового їх ускладнення, частини.

При модульному навчанні найменшу одиницю змісту навчання вважають визначену тему конкретного курсу чи фрагмент теми, що відповідає визначеній дидактичній меті і називається елементом модулю.

Керуючись принципом виділення із змісту навчання уособлених елементів, потрібно придержуватись наступних педагогічних правил:

- в інтегрованій дидактичній меті потрібно виділяти структуру часткових цілей;
- досягнення кожної з них повинне повністю забезпечуватись навчальним матеріалом кожного елемента;
- сукупність окремих часткових цілей, однієї інтегрованої дидактичної мети повинна складати один модуль.

Принцип динамічності забезпечує вільну зміну змісту модулів з урахуванням соціального заказу. Високі темпи науково-технічного прогресу визивають швидке старіння соціальних, загально-технічних знань і навіть час від часу заставляють заново поглянути на цінність загальнонаукових знань. Інертність, котра присутня в усіх ланках освіти, є однією із причин розриву між освітою і умовами життя суспільства.

Навчальний матеріал повинен постійно переглядатись і поновлюватись. Вирішити протиріччя між стабільним і змінюючим змістом навчального матеріалу можливо, реалізуючи принцип динамічності.

Оперативні знання набуваються успішніше при умові, якщо студенти в ході самостійного вирішення задач проявляють ініціативу, винахідливість, змогу використовувати одержані знання

в ситуаціях, що відрізняються від тих в котрих чи для котрих вони набувались.

Принцип гнучкості потребує побудування модульної програми і відповідно модулів таким чином, щоб легко забезпечувалась можливість застосування змісту навчання і шляхів його засвоєння до індивідуальних потреб тих хто навчається.

Принцип усвідомленої перспективи потребує глибокого розуміння того хто навчається близьких, середніх і віддалених стимулів навчання. Необхідно знайти оптимальну міру співвідношення зв'язку управління зі сторони педагога і самоуправління тих кого навчають. Дуже жорстке управління діяльністю лишає тих хто навчається ініціативи, принижує роль самостійного навчання.

Принцип різносторонності методичного консультування потребує забезпечення професіоналізму в пізнавальній діяльності того хто навчається і педагогічній діяльності. На ефективність навчання впливає багато факторів, насамперед відповідність змісту навчання можливостям студентів. Однак і при додержанні цієї умови в процесі навчання виникає багато складнощів, частково із-за невміння студентів обирати оптимальні шляхи засвоєння матеріалу, нерозвинутості навичок самостійного пізнання. Існують проблеми і в діяльності педагогів, наприклад із-за недостатньої майстерності, невміння застосовувати всі методи навчання і обирати найбільш сприятливі для даних умов чи їх сполучення.

Важливо, також, додержуватись принципу паритетності. В останні роки приділяється особлива увага активізації студентів в педагогічному процесі, розвитку управління і перетворенню його в самоуправління. Необхідно зосередити увагу на створення базисної умови для реалізації взаємодії в процесі навчання. Це може бути рівень підготовленості студентів. Якраз від нього в першу чергу залежить характер зв'язку управління. Ефективним педагогічний процес буде при умові, якщо студент максимально активний, а викладач реалізує консультативно-координуючу функцію на основі індивідуального підходу до кожного. Але для цього потрібно забезпечити студентів такими ефективними засобами навчання, як

модуль. Використовуючи цей інформаційний засіб, студент зможе самостійно організувати засвоєння нового матеріалу і приходити на кожну педагогічну зустріч підготовленим, вирішуючи проблемні питання, приймаючи участь у винахідницькій роботі та ін. [28].

Модуль містить пізнавальну та навчально-професійну частини. Пізнавальну, у програмі, визначають як інформативні блоки. Тобто інформативний блок це теоретичний матеріал, який може викладатись у лекційній формі, для формування теоретичних знань у студентів (базису). Проте надання лекційного матеріалу у модульній системі, зводиться до мінімуму і тому студентам надають теоретичний матеріал для самостійного доопрацювання у вигляді підручників, посібників, опорних конспектів, та методичних вказівок чи інструкцій для того щоб полегшити самостійну роботу з цим матеріалом. Адже більшість часів, за модульної системи навчання, відведено для самостійного вивчення та самостійної відробки навичок. Але в даній системі навчання, самостійна робота студентів, тобто відпрацювання модулів трудових навичок, відбувається під безпосереднім наглядом та допомогою викладача, який тепер виступає у ролі консультанта.

У ECTS (Європейська система перезарахування кредитів) один інформаційний пакет містить „інформацію про цілі і завдання курсу, необхідні знання, якими повинен володіти студент, методи, що застосовуються у процесі викладання та навчання, форму оцінювання і опис змісту курсу”. Цей інформаційний пакет може містити декілька кредитів, наприклад 5, „а саме: 34 години на лекції, 16 годин на консультації і 130 годин на самостійну роботу перед перевіркою і екзаменами, інший навчальний заклад може викладати той самий 5-кредитний блок курсу за 34 лекційні години, 70 годин консультацій і 76 годин самостійної роботи”[28].

Тобто цей інформаційний пакет, про який йдеться в довіднику і є модуль, до якого входять кредити з лекціями, консультаціями, самостійною роботою. А точніше, за термінологією модульної системи навчання – це інформативні

блоки та модулі трудових навичок, які містять лекції, консультації та самостійну роботу.

Програма за модульною системою повинна бути розпланована таким чином, щоб викладання інформативних блоків чергувалось з вивченням та відпрацюванням навичок з модулів трудових навичок (надалі МТН). Навчальний рік можна розділити на 6 періодів по 5 тижнів у котрих 2 тижні може бути відведено на знайомство з інформативними блоками, а 3 тижні на самостійне вивчення та відпрацювання навичок з МТН. Причому перший період може містити тільки інформативні блоки, а останній – виробничу практику. У першу чергу потрібно надати студентам інформацію з тих модульних блоків, які вони повинні вивчити у першу чергу.

Розглянемо на прикладі все вище сазане. Якщо студент навчається за спеціальністю 6.030510.01 „Товарознавство і комерційна діяльність”, то однією з основних дисциплін – є Товарознавство. Цей інформаційний пакет може містити 42 кредити, а саме: 308 годин лекційних, 60 консультацій, 1144 години для набуття практичних навичок та самостійну роботу студентів. Ця дисципліна може містити наступні модульні блоки: „Теоретичні основи товарознавства”, „Товарознавство сировини, матеріалів та засобів виробництва”, „Товарознавство харчових продуктів”, „Товарознавство непродовольчих товарів”, „Товарознавство пакувальних матеріалів і тари”. Дисципліна „Товарознавство” вивчається на другому, третьому і четвертому курсах, тобто з третього по 8 семестр, включно. У першу чергу, тобто на другому курсі, вони повинні вивчити і успішно здати тести з модульного блоку „Теоретичні основи товарознавства”, потім з МБ „Товарознавство сировини, матеріалів та засобів виробництва”. Після успішного вивчення цих дисциплін і оволодіння поняттями і навичками визначення споживних властивостей товарів вони у змозі приступити до вивчення наступних модульних блоків, паралельно один одному, або у незалежній послідовності.

Враховуючи, що кожен студент у модульній системі навчання навчається за власною індивідуальною програмою, розробленою спеціально на основі вхідного тестування, то у кожного з них своя індивідуальна програма навчання, але вона повинна бути побудована у визначеній послідовності. Для того щоб студент знав у якій послідовності йому слід рухатись в оволодінні модулями трудових навичок, кожному студентові пропонується *таблиця вибору*, яка складається із модульних блоків, поділених на навчальні елементи. Якщо на вхідному тестуванні студент успішно здав тести з будь-яких навчальних елементів, зазначених у таблиці вибору, то його індивідуальна програма скорочується і містить тільки ті навчальні елементи, які йому потрібно ще відпрацювати. Індивідуальна програма повинна бути надрукована у двох примірниках. Один з них видається студентові разом з пакетом навчальних елементів, а другий залишається у викладача для контролю та звітності.

Що ж уявляє собою *таблиця вибору*?

Таблиця вибору, з дисципліни „Товарознавство”, для навчання студентів зі спеціальності 6.05030.10 „Товарознавство та комерційна діяльність” складається з п’яти модульних блоків, кожен з котрих поділено на навчальні елементи різних категорій (основна категорія, підкатегорія, навчальний елемент). Наприклад: основна категорія – 02 – Товарознавство харчових продуктів, а підкатегорії – ТТРП (Товарознавство товарів рослинного походження) та ТТТП (Товарознавство товарів тваринного походження); навчальні елементи із модульного блоку (категорії 01) Товарознавство харчових продуктів, підкатегорії ТТРП – „Зерноборошняні та хлібобулочні вироби”, „Плодоовочеві товари та продукти їх переробки”, „Кондитерські товари”, „Смакові товари” (табл. 2.1).

Ці модульні блоки, як і навчальні елементи повинні вивчатись у визначеній послідовності. Для цього розробляться *структурно-логічна схема до модульних блоків*. Наприклад: структурно логічна схема для вивчення дисципліни „Товарознавство” виглядатиме наступним чином – рис. 2.3.

ТАБЛИЦЯ ВИБОРУ

ТАБЛИЦЯ ВИБОРУ	1	01						02			03												
	2							ТТРП		ТТТП													
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ: 8.030510.01., Товарознавство і комерційна діяльність Дисципліна: товарознавство	3	Предмет, зміст, методи, завдання сучасного	Потреби та вимоги до товарів	Споживні властивості	Якість товарів та методи їх дослідження	Стандартизація та сертифікація товарів	Зберігання, маркування, транспортування тов.	Товарні знаки	Флодоовочеві товари та продукти їх переробки	Зернобобові та хлібобулочні вироби	Кондитерські товари	Смакові товари	Жири, яйця, яєчні товари	Молоко і молочні продукти	М'ясо та м'ясопродукти	Риба та рибні товари	Текстильні, швейні, трикотажні вироби	Хутряні, шкіряно-взуттєві вироби	Галантерейні, парфумерно-косметичні вироби	Посуло-господарчі тов.	Побутова техніка	Меблі, іграшки, канцелярські товари	Ювелірні вироби, годинники
МУДУЛЬНІ БЛОКИ		▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲
ГОТ																							
ТХП								▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲							
ТНТ																	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲
ТІМТ																							
ТСМЗВ		▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼
КРАЇНА: Україна. м. Луганськ ЛНУ ім. Тараса Шевченка Кафедра товарознавства, підприємницької діяльності та експертизи товарів Позначення: 1 – основна категорія 2 – підкатегорія 3 – навчальний елемент		Загальні відомості про сировину, матеріали та засоби	Зернові та зернобобові культури	Хміль, тютюн, махорка	Олійні, ефіроолійні культури, цукрові буряки	М'ясо забійних тварин та птиці.	Рослинна, лік./рос. с-на, карантинна служба України	Сировина для текстильної промислов., деревні мат.	Шкіряна, хутряна сировина	Енергоносії та промислова сировина	Пластичні маси та сировина на основі каучуків	Хімічна промислова сировина, руди металів	Засоби виробництва	Промислова сировина для будівництва	Матеріали із паперу і картону	Матеріали для тари	Полімерні матеріали і тара	Дерев'яна та транспортна тара	Допоміжні пакувальні матеріали	Упакування, маркування	Якість та безпечність п.м.	Сучасні напрями застосування пакувальних м. і т.	Утилізація тари і п.м.

	2		
	1	05	06

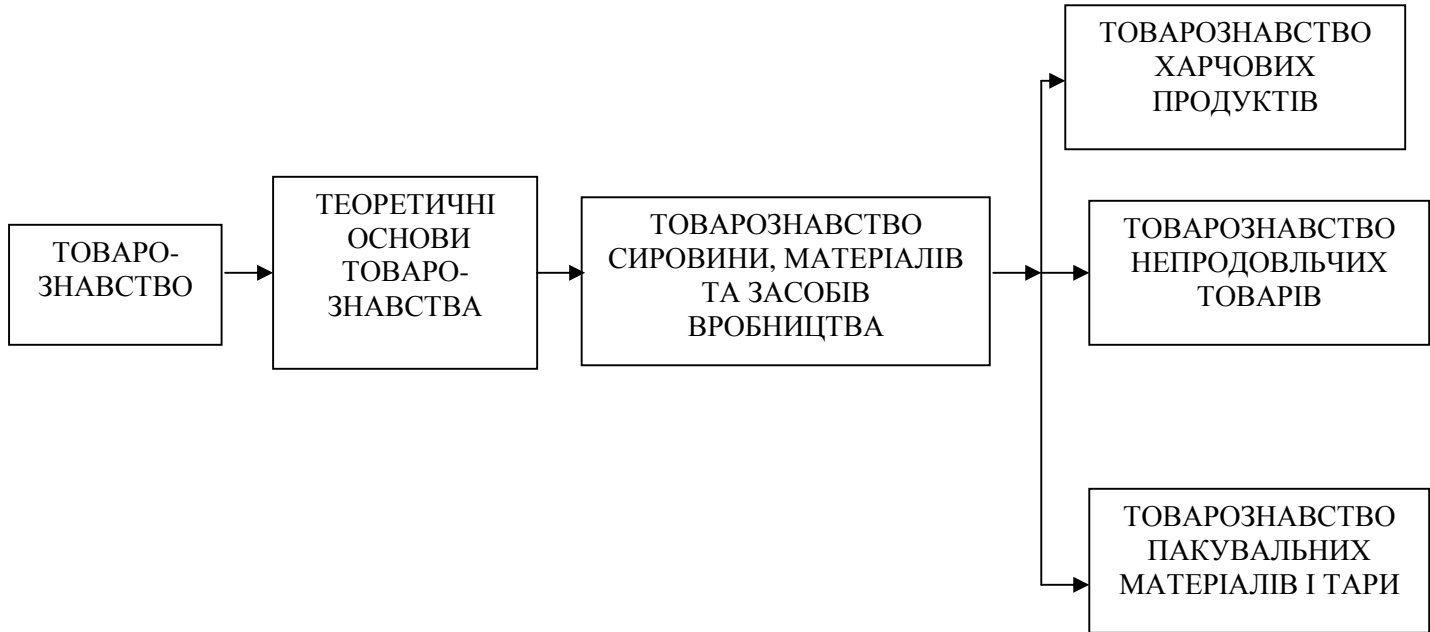

Рис. 2.3. Структурно-логічна схема до вивчення модульних блоків з дисципліни „Товарознавство”

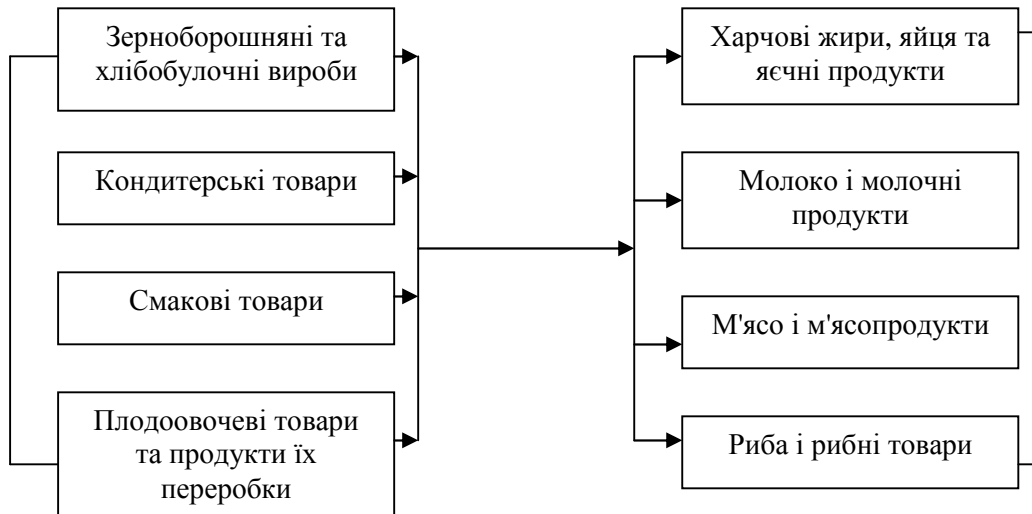

Рис. 2.4. Карта послідовності вивчення навчальних елементів з МБ „Товарознавство харчових продуктів”

Як було сказано вище, і це видно з рисунка, у першу чергу студенти повинні вивчити і здати тести з модульних блоків „Теоретичні основи товарознавства” та „Товарознавство сировини, матеріалів та засобів виробництва”, потім, незалежно у якій послідовності, слід приступити до вивчення „Товарознавства харчових продуктів”, „Товарознавства пакувальних матеріалів і тари”, „Товарознавства непродовольчих товарів”. На першій сторінці модульного блоку, у пакеті матеріалів, визначається його назва, мета та задачі, які орієнтують студента, на те що він повинен уміти та знати по закінченню вивчення цього модульного блоку (дод.А).

Навчальні елементи, з яких складається кожен модульний блок, вивчаються, також, у визначеній послідовності, згідно *карти послідовності вивчення навчальних елементів* (рис. 2.4.). Тобто, за нашим прикладом, вивчення навчальних елементів з МБ „Товарознавство харчових продуктів”, повинно відбуватись у наступній послідовності: спочатку студенти вивчають, у будь-якій послідовності навчальні елементи підкатегорії ТТРП – „Зерноборошняні та хлібобулочні вироби”, „Кондитерські товари”, „Смакові товари”, „Плодоовочеві товари та продукти їх переробки”, а потім навчальні елементи, які відносяться до підкатегорії ТТТП. До карти послідовності вивчення навчальних елементів надається *допоміжна таблиця* у котрій визначено на якій сторінці пакету матеріалів знаходиться той чи інший навчальний елемент чи крок. Фрагмент *допоміжної таблиці* надано у табл. 2.2. Як бачимо, у допоміжній таблиці навчальні елементи розділено на кроки, і визначено на якій сторінці розробленого пакету матеріалів можливо знайти цей крок.

У пакеті модульної навчально-методичної документації містяться дидактичні та методичні матеріали для вивчення модульного блоку. У нашому прикладі для вивчення модульного блоку „Товарознавство харчових продуктів” можуть бути застосовані спеціально розроблені викладачем конспекти лекцій, опорні конспекти, дистанційний курс, чи підручники з товарознавства.

Таблиця 2.2.

ДОПОМІЖНА ТАБЛИЦЯ
до МБ „Товарознавство харчових продуктів”

№ п/п	Найменування навчального елемента, кроку	№ НЕ по пакету документів та ІЕ і стор. для вивчення.
1	Зерноборошняні та хлібобулочні вироби Крок 1. Характеристика зернових культур Крок 2. Споживні властивості зерна та вимоги до його якості Крок 3. Крупи Крок 4. Борошно Крок 5. Макаронні вироби Крок 6. Хліб і хлібобулочні вироби Крок 7 Бубличні та сухарні вироби	НЕ №1 [3, с. 10] [3, с. 14] [3, с. 18] [3, с. 29] [3, с. 40] [3, с. 49] [3, с. 70]
2	Кондитерські товари Крок 1. Крохмаль і крохмалопродукти Крок 2. Цукор і замінники цукру Крок 3. Мед Крок 4. Фруктово-ягідні кондитерські вироби Крок 5. Шоколад і какао-порошок Крок 6. Карамель Крок 7. Цукерки Крок 8. Борошняні кондитерські вироби Крок 9. Східні солодощі і халва	НЕ № 2 [3, с. 82] [3, с. 90] [3, с. 97] [3, с. 105] [3, с. 120] [3, с. 128] [3, с. 128] [3, с. 146] [3, с. 166]

Якими навчальними матеріалами повинен користуватись студент для вивчення визначеного модульного блоку, зазначено у розроблених методичних рекомендаціях для самостійного вивчення дисципліни. У нашому прикладі, під № 3, у інформаційному блоці пакету модульної навчально-методичної документації позначено інструктивний елемент (навчальний посібник) – Бровко О.Г. Товарознавство. Продовольчі товари: [Навчальний посібник] /О.Г. Бровко, О.В. Булгакова, Г.С. Гордієнко та ін. – К: Кондор, 2010. – 730 с. (дод. А).

По закінченню вивчення навчального елемента та позитивному тестуванні студент повинен затушувати стрілочку у таблиці вибору, спрямовану на даний навчальний елемент. Наприклад: у таблиці 1 перший трикутник з права угорі затушовано, це означає, що у модульному блоці „Теоретичні основи товарознавства”, навчальний елемент „Предмет, зміст, завдання сучасного товарознавства” вивчено і тестування з цього НЕ складено. Це дасть йому змогу візуально стежити за власним просуванням за програмою та відслідковувати, які навчальні елементи вже вивчені, а які ще ні.

Якщо навчання проводиться стаціонарно (не дистанційно), не доцільно надавати студенту весь пакет навчальних елементів відразу на початку курсу, краще готувати окремі навчальні елементи і видавати їх послідовно один за одним залежно від ступеню засвоєння попередніх. Тобто, знову ж таки, за нашим прикладом, студентам, для вивчення модульного блоку Товарознавство харчових продуктів, доцільно спочатку видати матеріали з навчальними елементами підкатегорії ТТРП „Товарознавство товарів рослинного походження”, а потім після успішної здачі навчальних елементів цієї підкатегорії, видати пакет матеріалів з навчальними елементами підкатегорії ТТТП (Товарознавство товарів тваринного походження).

До складу навчального пакету також повинен увійти перелік літератури, всіх матеріалів, обладнання, інструментів, які будуть необхідні для виконання програми (дод. А). Слід сказати, що такий перелік готується не тільки для індивідуальних навчальних пакетів, а і для всієї програми в цілому.

Таким чином, кожен модульний блок містить:

- Титульний аркуш, у якому визначено мету та задачі, які орієнтують студента на те, що він повинен знати і вміти по закінченню вивчення матеріалу, а також, в яких умовах, на якому обладнанні студент повинен відпрацювати навички.

- Карту послідовності вивчення навчальних елементів.
- Допоміжну таблицю.
- Навчальний матеріал, який викладено послідовно крок за кроком у підручнику, посібнику чи спеціально розробленому конспекті лекцій з ілюстраціями, схемами, рисунками.
- Список літератури (основної та допоміжної)

- Пакет з інструктивними елементами (лабораторний практикум, опорний конспект, чи дидактичний матеріал, який використовується як додатковий матеріал для вивчення навчального елемента – альбоми із зображенням, наприклад, помологічних сортів плодів, таблиці хімічного складу харчових продуктів, схеми виробництва продукції, рисунки побудування тканин м'яса чи риби і т.і.)

Навчальний процес за модульною методологією – це синтез теоретичного і практичного навчання. Для успішного його ведення кожен навчальну станцію потрібно укомплектувати певним обладнанням, інструментами та матеріалами. Наприклад для відпрацювання модульного блоку „Товарознавство харчових продуктів” необхідно підготувати в широкому асортименті всі групи продовольчих товарів, обладнання та реактиви для визначення якості цих продуктів, схеми виробництва, альбоми і каталоги для вивчення особливостей асортименту та сортів деяких харчових продуктів; таблиці хімічного складу; рисунки побудування тканин деяких частин продуктів та ін. Навчальні станції для вивчення цього МБ: №1 – спеціально обладнаний кабінет для ознайомлення з асортиментом харчових продуктів; №2 – спеціалізована харчова лабораторія для дослідження їх якості; №3 – продовольчі магазини, супермаркети, з якими укладено договори для реального знайомства з асортиментом товарів та визначення їх споживних властивостей; №4 – підприємства з виробництва харчових продуктів, для ознайомлення з технологією виробництва; №5 – харчові лабораторії міста для ознайомлення з сучасними можливостями визначення якості харчових продуктів, та ін. Група студентів рівномірно розподіляється за навчальними станціями, для відпрацювання навичок з МБ, і згідно з графіком переміщуються зі станції на станцію. Графік розробляє викладач, який викладає дисципліну.

Після того як розподіл матеріалів та обладнання за навчальними станціями сплановано, необхідно спланувати час, який буде витрачено на вивчення визначених навчальних елементів, на відповідному робочому місці.

За допомогою пакету документів кожен студент навчається у власному темпі. Упродовж того як він освоює той чи інший матеріал, ту чи іншу навичку, здавши тести досягнень, він ставить

помітку у таблиці вибору, яка вивішується на видному місці у майстерні і кожен має змогу бачити як просуваються у навчанні інші студенти групи. А викладач повинен робити помітки про вивчення навчальних елементів, про додержання відведеного часу, труднощі, кількість спроб для задачі навчальних елементів у спеціальному журналі *навчальних досягнень* (дод. Б). Протягом навчання кожен студент має право просити допомогу викладача-консультанта. Крім того, в деяких місцях навчальних елементів існують вказівки „покличте викладача”. Вони передбачають обов’язкове звернення до викладача і неможливість переходу до наступного кроку. В цьому випадку викладач-консультант повинен надати студенту вичерпну інформацію про виконання наступного кроку, а також показати як виконується дія.

Питання для самоконтролю:

1. Порівняйте принципи організації навчання за традиційною та модульною системами навчання.
2. Охарактеризуйте особливості навчання за модульною системою.
3. Назвіть основні принципи організації навчального процесу за модульною системою.
4. Які складові повинен містити модульний блок?

Рекомендована література:

1. Басова Н.В. Педагогика и практическая психология / Н.В. Басова. – Ростов н/Д: «Феникс», 1999. – 416 с.
2. Довідник для користувачів ECTS „Європейська система перезарахування кредитів” // Нуково-практичний семінар „кредитно-модульна система підготовки фахівців у контексті Болонської декларації”. – Львів, 21-22.11.2003.

Тема 2.3. Організація контролю знань студентів

План:

1. Поняття терміну rating та критерії оцінювання у системі ECTS.
2. Застосування коефіцієнта вагомості при оцінюванні різних видів робіт студентів

1. „Модульне навчання обов’язково пов’язане з рейтинговою оцінкою пізнавальної діяльності студентів, сприяючи тим самим підвищенню якості навчання” [26]. В перекладі з англійської rating – оцінювання, оціночна шкала, розряд, ранг. Але зараз у нас слово рейтинг використовується, в основному, коли мається на увазі ранг, положення людини, його вагомість в колективі чи, наприклад, навчального закладу в суспільстві, порівняно з іншими навчальними закладами, їх значимість, заслужена популярність. Тобто не можливо систему рейтингу зводити тільки до оцінки. Якщо кажуть що в якогось студента високий рейтинг чи низький то це, скоріше, означає що цей студент досяг високої майстерності, або в нього дуже низька майстерність. Рейтинг – поняття значно ширше ніж оцінка. Це комплексний показник успішності, своєрідний індекс (інтегральний) клас.

В основі рейтингової системи лежить накопичення оцінок за певний період навчання (модуль, семестр, рік, 5 років) і за різнобічну діяльність. Сума цих оцінок виступає в ролі кількісного показника якості роботи студента порівняно з успіхами його товаришів. Однак вона відображає не тільки якість знань, вмінь, а й точність у роботі, активність, самостійність, творчість. Проводиться періодичне ранжування студентів (а також кінцеве – випускників).

Така система оцінювання стимулює систематичну творчу роботу студентів протягом семестру. У них прокидається відповідальність за результат навчання, а це сприяє більш натхненній підготовці кожного студента та здібності до прийняття самостійних рішень, що досить важливо в умовах сучасної конкуренції [23].

Європейська система „полегшеної шкали оцінювання” [28] з’явилася в результаті обговорень, які відбувались серед п’яти груп від початку пошукового етапу про те, що передача оцінок може ефективно проводитись з допомогою полегшеного оцінювання, зрозумілого всюди у Європі. „Полегшена шкала” оцінювання повинна була внести ясність, дати орієнтири, не перешкоджаючи загальному процесу виставлення оцінок в межах навчального закладу (табл. 2.3.).

Таблиця 2.3.

Критерії оцінювання на основі шкали ЕСТС

Оцінка ЕСТС	Сума балів	Оцінка	Визначення
A	90-100	5 “відмінно”	Відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок
B	83-89	4 „дуже добре”	Вище середнього рівня з кількома помилками
C	75-82	4 “добре”	В загальному правильна робота з певною кількістю значних помилок
D	63-74	3 „задовільно”	Непогано, але зі значною кількістю недоліків
E	50-62	3 “достатньо”	Виконання задовольняє мінімальні критерії
FX	25-49	2 „незадовільно”	Потрібно попрацювати перед тим, як перескласти
F	0-24	2 “незадовільно”	Необхідна серйозна подальша робота, обов’язковий повторний курс

Згідно цієї шкали визначено оцінки за системою ЕСТС: А (відмінно), В (дуже добре), С (добре), D (задовільно), Е (достатньо), FX (незадовільно), F (незадовільно); визначено суму балів, яка повинна відповідати зазначеній оцінці, та коротке визначення оцінки, наприклад: „Відмінно – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок” Система ЕСТС надає прозорості, буде мости між навчальними закладами, з метою

надання студентам більшого вибору. Дана система полегшує навчальним закладам процес визнання наукових досягнень студентів, використовуючи для цього загальновідомі міри оцінювання – заліки та оцінки, а також дозволяє інтерпретувати національні системи вищої освіти. Однією із основних засад шкали оцінювання системи ECTS є те, що вона досить чітко визначена для того, щоб заклади прийняли свої рішення з приводу застосування цієї шкали.

Звичайно запропоновану шкалу можливо використовувати за основу під час оцінки знань студентів, проте вона не дає вичерпного поняття про оцінювання різних за важливістю виконаних робіт студентів. Протягом вивчення одного модулю кожен студент повинен засвоїти теоретичні знання, відпрацювати практичні чи лабораторні заняття, навчитись розв'язувати задачі, вирішувати ситуації, проводити дослідження, займатись самостійною роботою; дехто із студентів бере участь у науково-дослідній роботі, дехто – в олімпіадах і посідає призові місця та ін. У цій ситуації перед кожним викладачем постає задача підійти максимально об'єктивно до виставлення підсумкової оцінки студенту. Тому запропонована шкала оцінювання не дає можливості дати обґрунтовану оцінку знанням студента.

2. Проблема критеріїв оцінювання стоїть у центрі уваги багатьох вчених. В останні роки з'явився ряд робіт, присвячених цьому питанню.

Ваговий коефіцієнт пропонують застосовувати при оцінці знань студентів Л.Д. Столяренко, Л.В. Жовтан [26], які справедливо вважають, що це допоможе об'єктивно підійти до вирішення проблеми виставлення оцінки студентам, що навчаються за модульно-рейтинговою системою навчання. З самого початку вивчення дисципліни кожен студент повинен одержати пам'ятку, яка є орієнтиром його в роботі по рейтингу. В кожній пам'ятці повинно бути: перелік завдань, що повинні бути виконані і шкала балів по виконанню цих завдань. Повинні урахуватись також *штрафні* та *заохочувальні* бали. В пам'ятці повідомляється про встановлений діапазон рейтингу, в межах котрих студент одержує залік або оцінку [14]. Автор пропонує застосовувати ваговий коефіцієнт при визначенні семестрової

оцінки, але вважаємо що цю систему можна застосувати при визначенні оцінки за модуль, що містить різні види робіт.

Враховуючи накоплений досвід, в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка було розроблено власні підходи до оцінки знань студентів, що навчаються за модульно-рейтинговою системою [29].

Пропонується кожен вид робіт оцінювати в 100 балів, а потім, одержану кількість балів помножити на ваговий коефіцієнт. Сума вагових коефіцієнтів повинна бути рівна одиниці:

$$\sum \alpha_T + \alpha_P + \alpha_C + \alpha_Z = 1,$$

$$\text{де } \alpha_T = 0,4; \alpha_P = 0,4; \alpha_C = 0,1; \alpha_Z = 0,1$$

Кількість балів за модуль визначається, як середньозважена:

$$S_M = \frac{S_T a_T + S_P a_P + S_C a_C + S_Z a_Z}{\sum a_m}$$

де S_M – кількість балів за модуль;

$\sum \alpha_m$ – сума вагових коефіцієнтів;

$\alpha_T, \alpha_P, \alpha_C, \alpha_Z$ – вагові коефіцієнти теоретичних, практичних, самостійних робіт, заохочувальних балів;

S_T, S_P, S_C, S_Z – кількість балів за відповідний розділ модулю (теоретичний, практичний, самостійні роботи, заохочувальні бали).

Наприклад:

За теоретичну частину модульного контролю студент отримав

80 балів;

За практичну – 70 балів;

За самостійну – 90 балів;

Заохочувальні бали – 60, тоді:

$$S_M = \frac{(80 \times 0,4) + (70 \times 0,4) + (90 \times 0,1) + (60 \times 0,1)}{\sum 0,4 + 0,4 + 0,1 + 0,1} = 75$$

Оцінка за цей модуль буде визначатись за одержаною кількістю балів, тобто, згідно згаданої вище шкали оцінювання. У даному конкретному випадку це буде оцінка „3” (задовільно).

А тепер дещо детальніше про визначення кількості балів з різних видів робіт.

В основному, за модульно-рейтинговою системою, завдання з теоретичних робіт розробляється у формі тестів відкритого і закритого типу. Наприклад:

тести закритого типу

1. Олії які містять насичені жирні кислоти і мають високу температуру топлення:

- а) соєва, макова, льняна, арахісова, рапсова
- б) пальмова, кокосова, оливкова, маїсова
- в) соняшникова, кукурудзяна, масло какао
- г) пальмова, кокосова, пальмоядрова, масло какао

тести відкритого типу

1. Розшифруйте літографічний знак: М 135 2

15 12 07 34:

М – _____

135 – _____

2 – _____

15 12 07 – _____

34 – _____

Для визначення одержаної кількості балів з теоретичного завдання можна застосовувати таблицю, в котрій визначається кількість правильних відповідей у питанні, та можлива кількість балів за правильну відповідь. Цю таблицю розміщують у кінці тестових завдань. В ній обов'язково перераховуються всі запитання за номерами (у першому рядку), кількість правильних відповідей у кожному запитанні (другій рядок), кількість одержаних балів за правильні відповіді (третій рядок), у четвертому рядку викладач виставляє одержану кількість балів по кожному запитанню і підраховує загальну їх кількість. Згідно цієї таблиці студент має змогу зорієнтуватись скільки балів він може одержати за правильну відповідь на те чи інше запитання, а також після виставлення оцінки по результатам тестування у студентів майже не виникає запитання чому саме виставлено такий бал. Наприклад (табл. 2.4.):

Таблиця 2.4

№ питання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	Ра- зом
к-ть прав відп.	1	1	3	1	1	4	1	1	1	1	1	5	1	7	4	4	1	1	1	5	45
к-ть балів за прав відп.	2	2	6	2	2	8	2	2	2	2	2	10	2	14	8	8	2	2	2	20	100
Одер к-ть бал.																					

В таблиці ми маємо змогу бачити, що запитання 1 має одну правильну відповідь, яка оцінюється в 2 бали, а запитання 3 має 3 правильні відповіді (тому, що тут застосовувались тести відкритого типу) і оцінюється це запитання в 6 балів і т.д. В залежності від рівня важливості та складності, запитання по тесту може оцінюватись по-різному, наприклад, якщо питання № 2 не дуже складне то його можна оцінити в 0,5; 0,8; 1; і т.д., і навпаки, якщо складне, то – 2, 3, 4 бали. Загальна сума балів повинна складати 100. Якщо студент дав правильні відповіді на всі запитання тестів, то він може отримати 100 балів. За кожную неправильну відповідь знімається стільки балів, у скільки вона оцінюється згідно таблиці [29].

За ту частину КМР (контрольно-модульної роботи), що містить практичні чи лабораторні роботи студент одержує також 100 балів, якщо він не пропустив жодного заняття без поважної причини, активно працював на усіх практичних чи лабораторних роботах, вірно відповідав на поставлені запитання, і досяг позитивних результатів у рішенні задач, ситуацій, проведенні дослідів згідно завдання по КМР (практична частина). За кожні пропущені заняття, пасивність, неуважність, байдужість, допущені помилки при відповіді, рішенні задач, ситуацій, проведенні дослідів знімаються штрафні бали. У разі відсутності на заняттях або не досягнення мінімального рівня, робота обов'язково відпрацьовується.

По КМР з практичної частини також в кінці завдання повинна бути таблиця чи вказівки, згідно яких студент міг би визначити максимальну кількість балів за те чи інше завдання, задачу, ситуацію.

Самостійна робота студентів передбачає роботу з підручниками, конспектами та додатковою літературою, написання

рефератів з метою поглиблення знань по предмету. Протягом вивчення курсу кожен студент повинен написати один чи декілька рефератів, по запропонованим темам і самостійно відпрацювати та законспектувати усі теми самостійних робіт.

Якщо студент відпрацював усі теми самостійних робіт і написав визначену кількість рефератів, що відповідають усім вимогам, по вивченому модулю то він отримує „100” балів. Якщо студент не займався самостійною роботою, то він одержує „0” балів. Виконана робота може оцінюватись за наступними критеріями:

- Неохайна, недбала робота, що не відповідає встановленим вимогам – 25-49 балів;

- Охайна робота, виконана у відповідності з вимогами щодо оформлення, проте зміст занадто короткий, переважно цитується, неповний чи несуттєвий, студент відчуває труднощі під час захисту роботи – 50-66 балів;

- Якщо матеріал відповідно теми, вибраний із джерел, запропонованих викладачем, тема розкрита за планом і з прикладами, проте маються незначні помилки чи недоробки чи невдалий захист реферату – 67-83 бали.

- Самостійно знайдені джерела інформації, тема розкрита повністю, аргументовано, з висновками – 84-100 балів [29].

Заохочувальні бали студенти отримують за таких умов: активна участь у проведенні лекцій, практичних, лабораторних занять; участь в олімпіадах, за умови посідання призових місць; участь в студентських конференціях; участь у підготовці методичних розробок, і проведенні міні лекцій; участь у науково-дослідній роботі. „Заохочувальні” бали виставляються за власним розсудом викладача, в межах 100 балів.

Загальну оцінку з предмету студент одержує після здачі усіх модулів, що визначені робочою програмою, за середньою арифметичною. **Наприклад:**

Якщо курс з предмету містить 3 модулі і студент одержав наступну кількість балів:

Модуль А – 60 балів;

Модуль В – 75 балів;

Модуль С – 65 балів;

тоді отримана кількість балів розраховується наступним чином:

$$\frac{60 + 75 + 65}{3} = 67$$

Якщо контрольні-модульні роботи не рівнозначні за складністю та важливістю, то можуть також бути застосовані вагові коефіцієнти.

Слушним, на нашу думку, є те що рекомендує Л.Д.Столяренко, кожному студенту на початку вивчення дисципліни потрібно довести, з допомогою „пам’ятки” чи методичних вказівок з предмету, які види робіт повинен виконати студент протягом семестру та за якими критеріями буде визначатись рейтинг кожного студента [26].

Погоджуємось, такий підхід до виставлення оцінок за контрольні-модульні роботи досить справедливий та ефективний.

Усвідомлюємо, що не можливо поставити на один рівень усі види робіт, які повинні бути виконані студентом протягом вивчення предмету. В залежності від програми курсу, тут на перше місце можуть бути поставлені питання теоретичного та практичного характеру, а самостійна робота, та участь в олімпіадах, науковій роботі студентів можуть бути поставлені на друге місце, тому тут ваговий коефіцієнт буде дещо нижчий (як у наведеному прикладі). Проте, деякі предмети з курсу містять тільки практичні та самостійні роботи (тобто лекції відсутні), і при тому, на самостійну роботу може бути відведена значна кількість годин. У цьому випадку викладач за власним розсудом, вважаючи важливість тих чи інших робіт змінює ваговий коефіцієнт на потрібний. Якщо це студент-магістрант, котрому більше уваги слід приділяти самостійній та науковій роботі, то коефіцієнти можуть бути змінені, наприклад, наступним чином: теоретичний курс – коефіцієнт 0,2; практичний – 0,2; самостійна робота – 0,3; наукова робота (тобто заохочувальні бали) – 0,3. Таким чином за основу, при оцінюванні знань студентів можливо застосовувати наведену таблицю № 2, лише змінювати величину вагових коефіцієнтів в залежності від значності виконаних студентом робіт [29].

Таблиця містить основні види робіт, які повинен виконати студент протягом встановленого періоду (від і до наступної задачі КМР) (табл. 2.5).

Таблиця 2.5.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Рейтинг	Оцінка за нац. сист.	КМР Теоретична частина	КМР Практична частина	Самостійна робота	Заохочувальні бали	бали за тестув
Низький	2 (незадовільно)	Фрагментані знання, відповіді на запитання в тестах неповні, або невірні, конспект лекцій відсутній, відвідування занять епізодичне, на лекціях безучас.	Неможливе виконання робіт без допомоги викладача. Відвідування занять епізодичне, на поточних практичних заняттях повна безучасність	Неохайна, недбала робота, що не відповідає відповідним вимогам, тема розкрита фрагментарно на основі одного джерела	Фрагментарна участь у підготовці дидактичних матеріалів та ін.	До 49
Середній	3 (задовільно)	Відтворює значну частину матеріалу, проте має значні помилки в окремих відповідях; постійне відвідування лекцій, але конспект неповний, пасивність на лекціях.	Виконані досліді, вирішені задачі та ситуації згідно інструкцій, логічно правильно, проте маються значні помилки. Постійне відвідування поточних занять, проте пасивність на заняттях	Охайна робота, виконана у відповідності з вимогами щодо оформлення, проте зміст занадто короткий, переважно цитується, неповний чи несуттєвий, студент відчуває труднощі під час захисту роботи.	Участь у підготовці до проведення міні лекцій, у підготовці дидактичного матеріалу.	50-74
Достатній	4 (добре)	Самостійно володіє матеріалом, відповіді на запитання тестів, в цілому вірні, проте маються незначні помилки; постійне відвідування лекцій, повний конспект лекцій, проте пасивність під час обговорення лекційного матеріалу	Одержані достатні навички у рішенні задач, ситуацій та виконанні дослідів, проте можуть бути допущені незначні помилки. Постійно відвідує поточні заняття, приймає епізодичну участь в обговоренні варіантів рішення задач.	Матеріал відповідно теми, вибраний із джерел, запропонованих викладачем, тема розкрита за планом і з прикладами, проте маються незначні помилки чи недоробки чи невдалий захист реферату.	Участь у проведенні міні лекцій, підготовка дидактичного матеріалу, проте із зауваженнями викладача участь в конкурсах та олімпіадах, але без призових місць.	75-89
Високий	5 (відмінно)	Вільно володіє матеріалом, безпомилково відповідає на питання тестів, має зовсім незначні зауваження щодо відповідей з КМР; постійне відвідування лекцій, активна участь у обгов. пробл. питань	Вільно володіє навичками проведення дослідів, вирішує нестандартні задачі та проблемні ситуації, може допускатись незначних помилок; постійне відвідування поточних занять, активна участь в роботах.	Самостійно знайдені джерела інформації, тема розкрита повністю, аргументовано, з висновками.	Участь у проведенні міні лекцій, підготовка дидактичного матеріалу на високому якісному рівні, участь в олімпіадах, зайняті призові місця.	90-100
Коефіцієнт		0,5	0,3	0,1	0,1	

По кожному виду робіт надається коментар, з приводу того, що повинен відпрацювати студент і який рівень знань повинен показати по заданому рейтингу. Визначається також кількість балів, що може одержати студент, в залежності від якості виконаних робіт. В таблиці зазначається коефіцієнт значності, про який згадувалось вище.

У результаті аналізу існуючого наукового матеріалу та проведення експериментальних досліджень ми дійшли висновку, що застосування пропонованих форм оцінювання знань студентів, які навчаються за модульно-рейтинговою системою навчання, допоможе справедливо підійти до виставлення підсумкових оцінок, та визначення рейтингу студента. Така система реально враховує активність, схильності та обдарування студентів, дозволяє справедливо здійснювати контроль і не наносити моральний збиток при визначенні рейтингу [29].

Переваги рейтингової форми контролю:

- здійснюється попередній, поточний та підсумковий контроль;
- поточний контроль може бути засобом навчання і зворотного зв'язку;
- розвернута процедура оцінки результатів окремих ланок контролю забезпечує його надійність;
- контроль задовольняє вимогам змістовної і конструктивної валідності;
- розвернутий поточний контроль реалізує мотиваційну і виховну функції;
- розвернута процедура контролю дає змогу розвивати в студентів навички самооцінки роботи і формувати навички і вміння самоконтролю в професійній діяльності [18].

Переваги для викладача:

- реальна можливість індивідуалізації навчання та диференційованого підходу до студентів;
- можливість реально допомогти студентам раціонально розподілити їхнє навчальне навантаження протягом семестру, особливо під час екзаменаційної сесії.

Для контролю знань студентів можуть використовуватись тести досягнень, тести оцінки досягнень, тести дії. Тести досягнень призначені для того, щоб оцінити успішність оволодіння

конкретними знаннями і навіть відокремленими розділами навчальних дисциплін, вони являються більш об'єктивним показником навченості студента, ніж оцінка. Остання частіше стає не тільки оцінкою знань студента, але й інструментом, що діє на нього. Може виражати відношення педагога до його дисциплінованості, організованості, особливості поведінки та ін. Тести досягнень не мають цих недоліків, зрозуміло при умові, що вони грамотно складені і застосовані.

Тести досягнень відрізняються від особисто психологічних тестів (здібностей, інтелекту). Їх відміна від тестів здібностей в тому, що з їх допомогою вивчають успішність оволодіння конкретним, обмеженим визначеними рамками навчальним матеріалом, наприклад навчальним елементом з Товарознавства „Кондитерські товари”, а також різниця між тестами визначається метою їх застосування, тобто для оцінки успішності опанування конкретними знаннями. Важливо відзначити, що тести досягнень можуть у визначеному супіні підказувати темпи просування студента в тій чи іншій навчальній дисципліні, оскільки той рівень знань, що мається на момент тестування високий чи невисокий, не може не сказатись на подальшому процесі навчання. Тести досягнень відрізняються ще й тим, що потребують від студентів уміння проводити аналогії, класифікації, узагальнення на базі тих понять, що вони одержали.

Дослідження психологів показали, що тести являються не тільки більш об'єктивним методом оцінювання навчальних досягнень студентів, а і більш щадящим порівняно з усним опитуванням. Установлено, що в умовах тестування рівень хвилювання в студентів нижче, ступінь уваги вище, фізіологічні характеристики стану організму більш сприятливі. Великими перевагами тестового опитування є уніфікація вимог, застосування єдиного критерію і норм оцінок, економія часу викладачів і студентів. Застосування тестового опитування знижує імовірність формування в студентів емоційних бар'єрів до вивчення дисципліни: опитування носить безособистий характер, а невдача студента не пов'язується з особистістю викладача [30].

Застосування тестового контролю потребує додержання визначених правил по відношенню до студентів [30]:

- необхідно перед початком тестування ознайомити студентів з процедурою підготовки тестового контролю, розповісти як відбувається підбір завдань і підрахування балів;
- завдання в тесті потрібно розміщувати у порядку поступового зростання труднощів, що сприяє пониженню емоційного стресу в процесі тестування, чим точніше студент передбачає свій результат, тем активніше рівень його притязань;
- під час тестування потрібно попереджувати студентів про відведений час на завдання;
- конфіденціальність тесту досягається дотриманням правил секретності при розмноженні брошур;
- ймовірність випадкового угадування повинна прийматись до уваги під час оцінки знань і приписування індивідуального балу;
- рівень організації підрахування балів і виведення оцінки повинен бути достатньо високим, найкраще коли цю роботу виконує комп'ютер;
- студенти повинні знати, що після кожного опитування структура запропонованого тесту переглядається, тому немає сенсу зберігати ключ відповідей на майбутнє.

Існує багато систем класифікації тестів. Найбільш розповсюдженими і звичними для використання є наступні типи питань множинного вибору [30]:

- 1) Питання з однією найбільш вірною відповіддю.
- 2) Питання з підбором відповідних відповідей (парні питання):
 - a) на відповідність;
 - b) на порівняння і протиставлення.
- 3) Питання з множинними відповідями „вірно-невірно”.
- 4) Питання на визначення причинної залежності.

В кінці тестів досягнень мається таблиця, в котрій визначено скільки правильних відповідей містить те чи інше запитання, і скільки балів може отримати студент за правильні відповіді на ці запитання. На початку тестів визначено скільки часу має бути витрачено на виконання завдання. Якщо студент не зміг з першого разу відповісти на запитання тестів, то викладач указує які навчальні елементи потрібно йому досконаліше вивчити, або на які кроки потрібно ще раз звернути увагу згідно допоміжної таблиці.

Наприклад студент припускався помилок при відповіді на тести до навчального елементу „Кондитерські товари”, а саме крок 4 „Фруктово-ягідні кондитерські вироби” (табл. 2.2), він повинен повторно вивчити матеріал щодо визначеної теми, а саме інструктивний елемент № 3 стор. 105, та повторно здати тести. Під час виставлення оцінки за відповідь по тестах враховується кількість спроб та загальний час витрачений студентом на виконання завдання.

Кваліфікаційні тести повинні бути розроблені таким чином, щоб вони давали реальні докази того, що студент оволодів навичками і може виконувати операції, які містяться у модульному блоці.

Такі іспити готуються заздалегідь, і завдання складається таким чином, щоб охопити весь навчальний матеріал у обсязі модульного блоку, або кількох блоків, з яких складається модуль трудових навичок.

В нашому випадку це можуть бути *Випускні кваліфікаційні тести дії* та *Випускні кваліфікаційні тести досягнень*, і *тести оцінки досягнень* [дод. В].

В кінці тестів досягнень додається таблиця, згідно якої студент орієнтується скільки правильних відповідей містить запитання та скільки балів він може отримати за правильні відповіді.

Тести дії виконуються практично в присутності комісії, яка, в свою чергу, помічає у тестах оцінки досягнень що студент знає, а що не знає. Для отримання потрібного рівня кваліфікації потрібно щоб у графі „не знає” не було жодної позначки. Якщо ж таке трапляється то студент має повторно складати іспити і йому може бути знижений рівень кваліфікації. Загальна оцінка за курс може бути виставлена як середня арифметична, або згідно формули, яку було наведено вище.

Що ж нового привнесла рейтингова система в організацію навчального процесу?

- реальнішими стали можливості порівнювати успішність і творчий потенціал студентів;
- зникає загроза упередженого підходу до оцінки знань студентів;
- вступають в силу фактори заохочення до праці;

- зростає відповідальність студента за результати навчання;
- зникає штурмівщина;
- індивідуалізація навчання стає реальністю;
- зникає проблема відвідування занять як така;
- реальною стає можливість для студентів продовжувати семестр за рахунок екзаменаційної сесії, або ж вивільнити час на додаткові заняття за інтересами;
- викладач перестає бути в аудиторії наглядачем, адже в ній панує дух співробітництва [26].

Питання для самоконтролю:

1. Визначте поняття терміну „rating”.
2. Охарактеризуйте критерії оцінювання за модульною системою навчання.
3. Охарактеризуйте основні типи тестових завдань.
4. Що таке КМР?
5. Назвіть основні види КМР і охарактеризуйте критерії їх оцінки.

Рекомендована література:

1. Андрющук А.А. Профессионально-ориентированные системы тестирования А.А. Андрющук, И.Л. Глемб. изд. 2-е перераб. и доп. – Луганск : изд-во Восточноукр. гос. ун-та, 1999. – 84 с.
2. Анненкова Н.Б. Форми оцінювання знань студентів за модульно-рейтинговою системою навчання / Н.Б. Анненкова // Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, 2005. – Ч. 1. – С. 80-86.
3. Басова Н.В. Педагогика и практическая психология / Н.В. Басова. – Ростов н/Д: «Феникс», 1999. – 416 с.
2. Педагогика и психология высшей школы: серия «Учебники, учебные пособия». – Ростов н/Д: «Феликс», 1998 – 544 с.
4. Столяренко Л.Д. Основы психологии / Л.Д. Столяренко. – Ростов н/Д: «Феникс», 2001. – 672 с.

ПРАКТИКУМ ДО МОДУЛЮ Б

Практичні роботи № 1

Тема: Організація навчального процесу за модульно-рейтинговою системою навчання

Завдання до практичних робіт:

1. Розробіть таблиця вибору з будь-якої товарознавчої дисципліни.
2. Розробіть структурно-логічну схему до модульних блоків, згідно з таблицею вибору, карту послідовності вивчення модульних елементів, допоміжну таблиця до вивчення модульних блоків.

Рекомендована література:

1. Басова Н.В. Педагогика и практическая психология / Н.В. Басова. – Ростов н/Д: «Феникс», 1999. – 416 с.
2. Довідник для користувачів ECTS „Європейська система перезарахування кредитів” // Науково-практичний семінар „Кредитно-модульна система підготовки фахівців у контексті Болонської декларації”. – Львів, 21-22.11.2003.

Практичні роботи № 2

Тема: Організація контролю знань студентів за модульно-рейтинговою системою навчання.

Завдання до практичних робіт:

1. Згідно з вивченими темами та додатками розробіть конспект лекції до будь якого навчального елементу, за розробленою Вами таблицею вибору.
2. Розробіть тестові завдання за обраною темою товарознавчої дисципліни.

Рекомендована література:

1. Андришук А.А. Профессионально-ориентированные системы тестирования А.А. Андришук, И.Л. Глемб. изд. 2-е перераб. и доп. – Луганск : изд-во Восточноукр. гос. ун-та, 1999. – 84 с.

2. Басова Н.В. Педагогика и практическая психология / Н.В. Басова. – Ростов н/Д: «Феникс», 1999. – 416 с.

3. Педагогика и психология высшей школы: серия «Учебники, учебные пособия». – Ростов н/Д: «Феликс», 1998 – 544 с.

4. Столяренко Л.Д. Основы психологии / Л.Д. Столяренко. – Ростов н/Д: «Феникс», 2001. – 672 с.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ДО МОДУЛЮ Б:

I. Написати реферат на тему: «Переваги і недоліки модульно-рейтингової системи навчання».

II. Розробити тестові завдання відкритого і закритого типу, з однією і декількома правильними відповідями.

III. Розробити комплексні кваліфікаційні тести дії згідно зразку наведеного у дод. В.

IV. Відпрацювати тестові завдання для підготовки до модульного контролю:

1. Термін „модуль” (від латинської *modulus*) означає:

- а) міра
- б) норма
- в) об'єкт
- г) усі відповіді вірні

2. Ідея модульного підходу в освіті, як найбільш інерційній ланці, з'явилась лише в кінці 60-х років у:

- а) США
- б) Росії
- в) Польщі
- г) Італії

3. Наприкінці 80-х основи модульного навчання були розроблені:

- а) П. Юцявичене
- б) Г. Паскусом і Дж. Стайсом
- в) Т. Царегородцевою
- г) А. Алексюком

4. Модульна система професійного навчання, це:

а) гнучка інноваційна педагогічна технологія організації професійного навчання, в основу якої покладено індивідуалізований діяльнісний підхід до освоєння модулів трудових навичок з професій, спеціальностей або виду робіт.

б) логічно завершена частина навчального матеріалу, яка обов'язково супроводжується контролем знань та умінь студентів

в) автономна група студентів (60-70 чоловік), які навчаються самостійно за винятком оглядових лекцій. Зворотний зв'язок забезпечується як результатами тестування, так і потребами за необхідністю, безпосереднім спілкуванням з викладачем

г) навчальний функціонально орієнтований фрагмент процесу навчання, котрий складається із макромодулів, які, своєю чергою складаються із мінімодулів, а останні – з мікромодулів.

5. В модульній системі навчання використовуються наступні терміни:

а) модуль трудових навичок, модульний блок

б) інформативний блок, навчальний елемент

в) інструктивний елемент, модульна навчальна програма

г) усі відповіді вірні

6. Однією з головних відмінностей модульної системи навчання є:

а) індивідуальний підхід до розробки навчальної програми студента

б) тестування

в) самостійна робота студентів

г) переміщення студентів з одного навчального закладу до іншого, в рамках Європейського простору у сфері вищої освіти.

7. Процес навчання за модульною системою складається з наступних етапів:

а) вхідне тестування, процес вивчення студентами навчальних елементів, поточне тестування та тестування за вивченими модульними блоками, підсумковий контроль – кваліфікаційне тестування і видача дипломів.

б) складання вступних іспитів, відвідування лекцій та складання заліків і іспитів з вивчених дисциплін, державні іспити

в) вхідне тестування, відвідування лекцій та складання заліків і іспитів з вивчених дисциплін, державні іспити

г) складання вступних іспитів, відвідування лекцій та складання заліків і іспитів з вивчених дисциплін, підсумковий контроль

8. Пакет з модульним блоком повинен містити наступні складові:

а) мету та завдання, які орієнтують студента на те, що він повинен знати і вміти по закінченню вивчення матеріалу, а також, в яких умовах, на якому обладнанні студент повинен відпрацювати навички

• б) карту послідовності вивчення навчальних елементів, допоміжну таблицю.

• в) навчальний матеріал, який викладено послідовно крок за кроком у підручнику, посібнику чи спеціально розробленому конспекті лекцій з ілюстраціями, схемами, рисунками, пакет з інструктивними елементами

г) усі відповіді вірні

9. Загальний напрям модульного навчання, його цілі, зміст і методику організації визначають наступні принципи:

а) модульності; виділення із змісту навчання відособлених елементів;

б) динамічності; оперативності знань; гнучкості; усвідомленої перспективи;

в) різносторонності методичного консультування; паритетності

г) усі відповіді вірні

10. В перекладі з англійської rating, це:

а) оцінювання

б) оціночна шкала

в) розряд, ранг

г) усі відповіді вірні

Рекомендована література:

1. Андрющук А.А. Профессионально-ориентированные системы тестирования А.А. Андрющук, И.Л. Глемб. изд. 2-е перераб. и доп. – Луганск : изд-во Восточноукр. гос. ун-та, 1999. – 84 с.

2. Анненкова Н.Б. Форми оцінювання знань студентів за модульно-рейтинговою системою навчання / Н.Б. Анненкова //

Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, 2005. – Ч. 1. – С. 80-86.

3. Басова Н.В. Педагогика и практическая психология / Н.В. Басова. – Ростов н/Д: «Феникс», 1999. – 416 с.

4. Довідник для користувачів ECTS „Європейська система перезарахування кредитів” // Науково-практичний семінар „кредитно-модульна система підготовки фахівців у контексті Болонської декларації”. – Львів, 21-22.11.2003.

5. Педагогика и психология высшей школы: серия «Учебники, учебные пособия». – Ростов н/Д: «Феликс», 1998 – 544 с.

6. Столяренко Л.Д. Основы психологии / Л.Д. Столяренко. – Ростов н/Д: «Феникс», 2001. – 672 с.

Термінологічний словник

Активний метод навчання – це форма взаємодії студентів і викладача, при якій викладач і студенти взаємодіють один з одним в ході заняття.

Внутрішня наочність припускає використання образів, що склалися у свідомості, асоціацій, логічних зв'язків для створення нових образів.

Зовнішня наочність – це комплекс природних і спеціально створених засобів навчання. У свою чергу засоби зовнішньої наочності діляться на натуральні, словесно-образні і образотворчі.

Інтерактивний метод навчання („Inter” – це взаємний, „act” – діяти) – означає взаємодіяти, знаходитися в режимі бесіди, діалогу з ким-небудь.

Інформативний блок – це логічно довершена, частина навчального матеріалу професійного, гуманітарного чи соціального характеру, що потрібна для підтримки модуля трудових навичок та адаптації слухача до реалій ринкового середовища шляхом освоєння відповідних знань, націлених на розширення його компетенції.

Інструктивний елемент – це дидактичний матеріал, підготовлений викладачем у вигляді короткого конспекту дискретної частини змісту навчання для групового заняття, чи спеціально розроблений матеріал для самостійного освоєння слухачем, які мають на меті дати тим, хто навчається додаткові інструкції чи інформацію необхідну для освоєння модуля трудових навичок.

Кооперативне навчання – це спосіб роботи в малих групах, коли студенти самі несуть відповідальність за освітній процес.

Лекція – це логічно системний, глибокий і ясний виклад навчального матеріалу.

Метод навчання – це спосіб спільної діяльності викладача і того хто навчається, спрямованого на досягнення освітніх цілей.

„Модуль” (від латинської *modulus* – міра) – це невід’ємна величина, норма або довжина вектора, тощо.

Моделювання – це спосіб пізнання, який дозволяє брати участь в схематичному уявленні реальних життєвих ситуацій.

Модульна навчальна програма – це затверджений в установленому порядку документ, у який, в залежності від професії та рівня кваліфікації випускника, включаються модулі трудових навичок, перелік інформативних блоків та виробнича практика визначеної кількості годин.

Модульна система професійного навчання – це гнучка інноваційна педагогічна технологія організації професійного навчання, в основу якої покладено індивідуалізований діяльнісний підхід до освоєння модулів трудових навичок з професій, спеціальностей або виду робіт.

Модуль трудових навичок – це опис роботи в рамках виробничого завдання чи професії (спеціальності), виражений у вигляді модульних блоків.

Модульний блок – це логічно завершена, частина роботи в рамках виробничого завдання, професії (спеціальності) чи сфери діяльності з чітко визначеними початком та закінченням.

Навчальний елемент – це навчальна брошура, що призначена для самостійного вивчення слухачем, яка, як правило, охоплює одну трудову навичку чи дискретну частину навчального матеріалу, потрібного для засвоєння.

Наочне навчання – це навчання на конкретних образах.

Пакет модульної навчально-методичної документації – це навчально- методичний комплекс, який включає в себе дидактичні та методичні матеріали, необхідні для індивідуалізованого професійного навчання у відповідності до змісту навчання, визначеного освітньо-кваліфікаційною характеристикою зі спеціальності.

Пасивний метод навчання – це форма взаємодії студентів і викладача, в якій викладач є основною дійовою особою і ходом заняття, а студенти виступають в ролі пасивних слухачів, підлеглих директивам викладача.

Пряме навчання – це структурований, послідовний, ясний виклад основних понять, законів і принципів дисципліни. Новий матеріал пропонується невеликими „порціями”, періодично перевіряється його засвоєння, повторно пояснюються складні моменти. Матеріал супроводжується статистичними даними, наочними посібниками.

Rating – оцінювання, оціночна шкала, розряд, ранг.

Семінар – це групове практичне заняття під керівництвом викладача, яке забезпечує створення особистих освітніх продуктів.

Словеснообразна наочність – це використання художніх образів, порівнянь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скотт П. Глобализация и университет / П. Скотт // ВВШ «Alma Mater». – 2000. – № 4. – С. 3–8.
2. Деланти Д. Новые модели университетов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://socio.tamp.ru/1.htm>.
3. Кремень В. Філософія освіти ХХІ ст. / В. Кремень // Персонал. – 2003. – № 1. – С. 8.
4. Розумний А. Вища освіта в контексті глобалізації / Андрій Розумний // Дзеркало тижня / людина, № 3 (378) 26 січня — 1 лютого 2002.
5. Титарчук В. Соціокультурна глобалізація вищої освіти: тенденції та наслідки / Ванда Титарчук // Наукова бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.viche.info/journal/391/>
6. Згуровський М.З. Болонський процес – структурна реформа вищої освіти на європейському просторі // Наукова бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.viche.info/journal/391/>
7. Дикий Ігор. Аналіз ринку вищої освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.credit-rating.ua/ua/analytics/analytical-articles/12833/?print>.
8. Рашкевич Ю.М. Сучасні тенденції на Європейському ринку праці / Юрій Михайлович Рашкевич // Кампус, 2011. – № 2. С. 31-38.
9. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи : курс лекцій [модульне навчання] / А.М. Алексюк. – К. : ІСДО, 1993. – 156 с.
10. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: учебн. пособие [для студ. высш. учебн. завед.] / С. Д. Смирнов. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 304 с.
11. Григальчик Е.Г. Обучаем иначе: Стратегия активного обучения в школе / Е.Г. Григальчик, Д.И. Губаревич и др. – Мн. : ООО «Красико-Принт», 2001. – 165 с.
12. Инновационные методы обучения в гражданском образовании. Мн. : Медисонт, 2001.
13. Зинченко В.П. Психологические основы построения системы развивающего обучения : учеб. пособие. [для студ. высш.

учебн. завед.] / Д.В. Эльконина, В.В. Давыдова. – Мн. : Медисонт, 2001. – 365 с.

14. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В.П. Беспалько – М. : Педагогика, 1995. – 260 с.

15. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько – М. : Педагогика, 1989. – 325 с.

16. Вакуленко В.М. Основи педагогіки вищої школи України : навч. посібник. [для студ. вищ. навч. закл.] / В.М. Вакуленко. – Луганськ: вид-во СНУ, 2001. – 247 с.

17. Сирохман І. В. Товарознавство продовольчих товарів: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / І. В.Сирохман, П. Х. Пономарьов, І. М. Задорожний. – К. : Лібра, 2000. – 368 с.

18. Басова Н.В. Педагогика и практическая психология / Н.В. Басова. – Ростов н/Д: «Феникс», 1999. – 416 с.

19. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / С.И. Архангельский – М. : Педагогика, 1980. – 325 с.

20. Крамаренко В.И. Методика преподавания экономических дисциплин: учеб. пособие [для студ. высш. учебн. завед.] / В.И.Крамаренко и др. Симферополь: «Таврида». 1999. – 170 с.

21. Трофимова З.П. Технология обучения (Методические материалы для преподавателей) / З.П. Трофимова. – Мн. : РИВШ БГУ, 1995.

22. Костюченко М.В. Поняття «модуль» у педагогічних дослідженнях / М.В. Костюченко // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 4. С. 27-43.

23. Педагогика и психология высшей школы: серия «Учебники, учебные пособия». – Ростов н/Д: «Феликс», 1998 – 544 с.

24. Васильев А.Л. Модульный принцип формирования техники / А.Л. Васильев. – М. : Изд-во стандартов, 1989. – 135 с.

25. Бор-Раменский А.Е. Технологические и технические модули автоматизированных производств: системный подход к проблеме / А.Е. Бор-Раменский. – Л. : Наука, 1989. – 315 с.

26. Столяренко Л.Д. Основы психологии / Л.Д. Столяренко. – Ростов н/Д: «Феникс», 2001. – 672 с.

27. Смирний М.Ф. Тимчасове положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки

фахівців / В.А. Слащов, Ю.А. Тищенко, О.І. Серебряков // Університетський вісник, 2004. – № 4. – С. 36-41.

28. Довідник для користувачів ECTS „Європейська система перезарахування кредитів” // Науково-практичний семінар „кредитно-модульна система підготовки фахівців у контексті Болонської декларації”. – Львів, 21-22.11.2003.

29. Анненкова Н.Б. Форми оцінювання знань студентів за модульно-рейтинговою системою навчання / Н.Б. Анненкова // Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, 2005. – Ч. 1. – С. 80-86.

30. Андриющук А.А. Профессионально-ориентированные системы тестирования А.А. Андриющук, И.Л. Глемб. изд. 2-е перераб. и доп. – Луганск : изд-во Восточноукр. гос. ун-та, 1999. – 84 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Зразок оформлення пакету навчальної документації до МБ «Товарознавство харчових продуктів»

Мета вивчення: формування у студентів системи спеціальних знань для вирішення основних завдань торговельної діяльності, що пов'язані з вивченням класифікації, асортименту, споживних властивостей, маркування, умов зберігання харчових продуктів, та практичних навичок щодо розпізнавання асортименту, визначення органолептичних, фізико-хімічних та мікробіологічних показників їх якості.

По закінченні вивчення цього модульного блоку студент повинен **знати:**

- Класифікацію та асортимент харчових продуктів;
- Сировинні компоненти товарів, основи технології виробництва, та їх вплив на якість і споживні властивості продуктів;
- Споживні властивості харчових продуктів;
- Вимоги до якості харчових продуктів;
- Способи пакування, маркування, транспортування та зберігання.

уміти:

- Розпізнавати асортимент харчових продуктів, визначати ширину, глибину та новизну асортименту;
- Визначати якість, біологічну, енергетичну, харчову цінність продуктів;
- Проводити фізико-хімічні і мікробіологічні дослідження харчових продуктів;
- Характеризувати харчові продукти за споживними властивостями.

Умови: навчальний клас, лабораторія, супермаркет.

Устаткування: лабораторне обладнання та прилади для проведення аналізу якості та дослідження споживних властивостей товарів; наглядні зразки товарів, холодильне обладнання та ін.

Зв'язок з іншими модульними блоками: „Теоретичні основи товарознавства”, „Товарознавство сировини, матеріалів та засобів виробництва”, „Товарознавство пакувальних матеріалів і тари”.

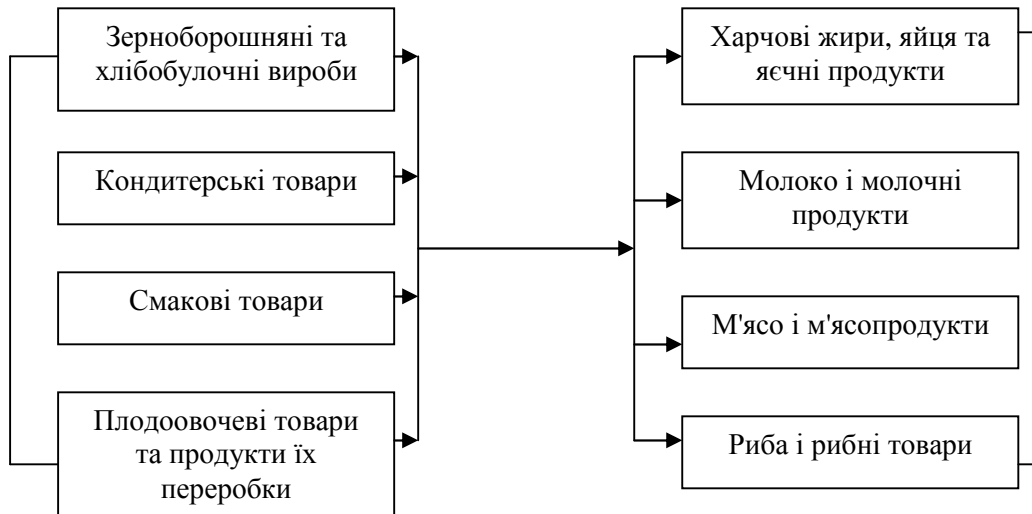

Рис. 2.4. Карта послідовності вивчення навчальних елементів з МБ „Товарознавство харчових продуктів”

ДОПОМІЖНА ТАБЛИЦЯ¹
до МБ „Товарознавство харчових продуктів”

№ п/п	Найменування навчального елемента, кроку	№ НЕ по пакету документів та ІЕ і стор. для вивчення.
1	Зерноборошняні та хлібобулочні вироби Крок 1. Характеристика зернових культур Крок 2. Споживні властивості зерна та вимоги до його якості Крок 3. Крупи Крок 4. Борошно Крок 5. Макаронні вироби Крок 6. Хліб і хлібобулочні вироби Крок 7 Бубличні та сухарні вироби	НЕ №1 [5, с. 10] [5, с. 14] [5, с. 18] [5, с. 29] [3, с. 40] [3, с. 49] [3, с. 70]
2	Кондитерські товари Крок 1. Крохмаль і крохмалопродукти Крок 2. Цукор і замінники цукру Крок 3. Мед Крок 4. Фруктово-ягідні кондитерські вироби Крок 5. Шоколад і какао-порошок Крок 6. Карамель Крок 7. Цукерки Крок 8. Борошняні кондитерські вироби Крок 9. Східні солодоці і халва	НЕ № 2 [13, с. 82] [13, с. 90] [13, с. 97] [13, с. 105] [13, с. 120] [13, с. 128] [13, с. 128] [13, с. 146] [13, с. 166]

¹ За таким прикладом оформлюють допоміжні таблиці до вивчення інших груп товарів згідно модульного блоку

НЕ Зерноборошняні та хлібобулочні вироби

Крок 1. Характеристика зернових культур²

За характером виробництва, за морфологічними і біологічними особливостями зернові культури поділяють на три групи:

1. хлібні злаки I групи;
2. хлібні злаки II групи (просоподібні) і рослини інших родин;
3. зернові бобові.

• **Хлібні злаки I групи:** пшениця, жито, ячмінь, овес (озимі та ранні ярові культури).

Пшениця – важлива зернова культура. Виробництво пшениці становить близько половини загального виробництва зерна в нашій країні.

В нашій країні вирощують озиму і яру пшеницю. Яру пшеницю висівають рано навесні, за літо вона достигає і дає врожай зерна. Озиму пшеницю сіють восени. Незабаром з'являються сходи. Пшениця кущиться і потім перезимовує під снігом. Навесні вона знову починає рости і до кінця літа дає врожай вищий, ніж яра пшениця. Достигає озима пшениця раніше від ярої.

Найбільше значення має тверда пшениця. Ендосперм зернини твердої пшениці щільний. Якщо його розрізати, він блищить, як скло. Тверду пшеницю сіють рано навесні. Вона дуже вибаглива до ґрунту і клімату. Ендосперм у зернівках м'якої пшениці пухкий, борошністий, менш багатий на білки. М'яка пшениця менш вимоглива до ґрунту і тепла. Вона поширена майже всюди.

Майже на чверть ендосперм зерна пшениці складається з білка, що називається клейковиною. Клейковина дуже ціниться в хлібопеченні, особливо у виробництві макаронів. Білий хліб вищого сорту і кращі сорти макаронів виготовляють з борошна твердої пшениці.

² У прикладі наведена тільки частка матеріалу, який повинен бути наданий згідно з темою цього кроку.

Жито буває озиме і яре. Але в Україні переважно вирощується озиме жито, як найбільш урожайне, яке є однією з найважливіших культур і використовується в хлібопекарній промисловості поряд з пшеницею. Озиме жито дає стійкі і високі врожаї. Під сніговим покривом 20-30 см воно витримує морози до 50-55°C. Плід жита – зернівка, продовгувата або овальна, дещо сплюснена з боків з глибокою борозенкою, на верхівці з хохолком. Забарвлення зерна від зеленого, до жовтого, коричневого іноді фіолетового. Зерно жита містить ряд біологічних стимуляторів, які поліпшують обмін речовин і сприяють нормалізації діяльності організму людини. Ендосперм жита переважно борошнистий, іноді склоподібний. Хлібопекарські властивості жита в багатьох випадках залежить від вуглеводно-амілазного комплексу. При проростанні зерна активність ферментів підвищується, зокрема амліози, при цьому збільшується кількість цукру, кількість слизистих речовин. Якість випікаємого хліба з такого борошна різко погіршується – м'якуш стає липким.

Овес – належить до числа стародавніх культур (1500-1700 років до н.е.). в Україні його вирощують переважно в поліссі і Лісостепу. Зерно вівса має лікувальні властивості. У ньому багато незамінних амінокислот в найбільш сприятливому для організму людини співвідношенні, багато макро- і мікроелементів (Fe, Ft, I), він багатий ферментом, який допомагає засвоєнню жиру в кишечнику, а також полі фенолом, який сприятливо діє на печінку та підшлункову залозу. Вівсяні крупи при розварюванні у воді утворюють слизисту білково-крохмальну масу, яка не подразнює оболонку шлунка і не викликає скорочення його стінок, і все це при мінімальному виділенні шлункового соку і перетравлюючи ферментів. Овес багатий на біотин (H), при нестачі цього вітаміну розвивається слабкість, в'ялість, сонливість, поганий апетит, біль у м'язах особливо важко позначається нестача біотину на стану шкіри: вона стає сухою, лущиться, на ній легко виникають запалення, випадає волосся. Зерно вівса використовується для виробництва круп, кондитерського борошна, толокна, вівсяної кави, солоду, тощо. Вироби із вівса мають велике значення у дієтичному та дитячому харчуванні.

Ячмінь – рослина родини злакових.

Зерно ячменю нині широко використовують для продовольчих, технічних і кормових цілей, у тому числі в пивоварній промисловості, при виробництві перлової і ячної круп. Ячмінь відноситься до цінного концентрованого корму для тварин, оскільки містить повноцінний білок, багатий крохмалем. В Україні на кормові цілі використовують до 70 % ячменю.

Ячмінь містить до 11% білку, 2,5% жиру, 56,5% вуглеводів, до 14% клітковини та 2,5% золи.

Зерно ячменю широке, стиснуте з боків. Форма зернівки подовжена, ромбічна або еліптична, несиметрична або симетрична, поверхня ребриста. Зернівка ячменю досить велика. За консистенцією зерно буває борошністим, склоподібним, напів-склоподібним. Вміст білка в ячмені 7-12%, сирій клейковини – 2 – 2,5%, крохмалю – 52-70%, клітковини – 5,8%. Зерно ячменю використовують на крупу і на корм для тварин (в особливості свиней).

Це рослини довгого дня, більш холодостійкі і вологолюбні, порівняно з просоподібними хлібами³.

³ За таким принципом, обов'язково з ілюстраціями надається весь матеріал стосовно кожного кроку та навчального елементу

Інструктивні елементи

до МБ «Товарознавство харчових продуктів»⁴

1. Закон України № 2809 – IV: [«Про безпечність та якість харчових продуктів»] за станом на 6 вересня 2005 р. / Верховна Рада України. – офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2006. – 56 с. (Бібліотека офіційних виданьстану).
2. Боровикова А.А. Товароведение продовольственных товаров / А. А. Боровикова. – М. : Экономика, 1988. – 250 с.
3. Бровко О.Г. Товарознавство. Продовольчі товари: навч. посібн. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.В. Булгакова, Г.С. Гордієнко, В.В. Дятлов та ін. – К. : Кондор, 2010. – 730 с.
4. Дубцов Г. Товароведение пищевых продуктов: учебник [для студ. высш. учебн. зав.] / Г. Дубцов. – М. : Экономика, 2001. – 456 с.
5. Задорожній І. М. Товарознавство зерноборошняних товарів / І. М. Задорожній. – К. : Урожай, 1997. – 230 с.
6. Волкова Л. Д. Товароведение и экспертиза продовольственных товаров. Раздел : Зерномучные товары / Л. Д. Волкова, В. И. Заикина, С. С. Гурьянова. – М. : МУПК, 1999. – 320 с.
7. Гамидулаева С. Н. Товароведение и экспертиза продовольственных товаров / С. Н. Гамидулаева, Е. В. Иванова, С. Л. Николаева, В. Н. Симонова – СПб., 2000. – 520 с.
8. Габриэльянц М. А. Товароведение мяса и мясных товаров / М. А. Габриэльянц. – М. : Экономика, 1974. – 352 с.
9. Козлов А.П. Риба та рибні товари: навч. посібн. [для студ. вищ. навч. закл.] / А.П. Козлов, В.А. Павлова, В.Д. Малигіна. – Д. : Вид-во ДУЕП, 2008. – 280 с.
10. Митвайс И. И. Товароведение вкусовых товаров / И. И. Митвайс. – Ростов н/Д : Феникс, 2002. – 250 с.
11. Рудавська Г. Б. Молочні та ячні товари / Г. Б. Рудавська, Є. В. Тищенко. – К. : Книга, 2004. – 392 с.
12. Сирохман І. В. Товарознавство продовольчих товарів: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / І. В. Сирохман, П. Х. Пономарьов, І. М. Задорожний. – К. : Лібра, 2000. – 368 с.

⁴ Наведеного інформаційного матеріалу (стор. 132-134) може бути недостатньо для вивчення МБ, а тому студентам пропонується перелік інструктивних елементів (літературних джерел), які тут наведені.

13. Сирохман І. В. Товарознавство продовольчих товарів: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / І. В. Сирохман, П. Х. Пономарьов, І. М. Задорожний. – К. : Лібра, 2000. – 368 с.
14. Тищенко Є. В. Харчові жири / Є. В. Тищенко, П. Х. Пономарьов. – К. : Київ. нац. торг.-економ. Ун-т, 2005. – 227 с.
15. Шепелев А. Ф. Товароведение и экспертиза рыбы и рыбных товаров / А. Ф. Шепелев, О. И. Кожухова. – Ростов н/Д: Изд. центр «МарТ», 2001. – 120 с.
16. Шепелев А. Ф. Товароведение и экспертиза молока молочных продуктов / А. Ф. Шепелев, О. И. Кожухова. – Ростов н/Д: Изд. центр «МарТ», 2001. – 120 с.

Додаткові інструктивні елементи

1. Востриков С.В. Основы органолептического анализа спиртных, слабоградусных и безалкогольных напитков / С.В. Востриков, Г.Г. Губрий. – М. : Пищевая пром-ть, 1979. – 170 с.
2. Коробкина З.В. Товароведение вкусовых товаров / З.В. Коробкина. – М. : Экономика, 1986. – 208 с.
3. Коньяки Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cognacoteca.com.ua/catalog/Cognac/SNG/ukraine/>
4. Николаева М.А. Товароведение плодов и овощей / М.А. Николаева. – М. : Экономика, 1990. – 270 с.
5. Орлова Н.Я. Теоретичні основи товарознавства продовольчих товарів : Лабораторний практикум [для студ. вищ. навч. закл.] / Н.Я. Орлова. – К. : Київ. нац. торг.-економ. ун-т, 1999. – 250 с.
6. Калинина Л. В. Технология цельномолочных продуктов. / В. И. Ганина Н. И. Дунченко. – С.-Петербург : Гиорд, 2008.
7. Родина Т.Г., Дегустационный анализ продуктов / Т.Г. Родина, Г.А. Вукс. – М. : Колос, 1994. – 192 с.
8. Робертс Г.Р. Безвредность пищевых продуктов / Г.Р. Робертс и др. – М. : Агропромиздат. – 1986. – 287 с.
9. Рудавська Г.Б. Наукові підходи та практичні аспекти оптимізації асортименту продуктів спеціального призначення: Монографія / Є.В. Тищенко, Н.В. Притульська. – К. : Київ. нац. торг.-економ. ун-т, 2002. – 371 с.
10. Парамонова Т.Н. Экспресс-методы оценки качества продовольственных товаров / Т.Н. Парамонова. – М. : Экономика, 1988. – 276 с.

11. Пригутьська Н. В. Продовольчі товари (лабораторний практикум) / Н. В. Пригутьська, Г. Б. Рудацька [та ін.] – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 505 с.
12. Химический состав пищевых продуктов: Справочные таблицы содержания основных пищевых веществ и энергетической ценности пищевых продуктов / под ред. А.А. Покровского. – М.: Пищ. Пром-сть, 1976. – 228 с.
13. Уголев А.М. Теория адекватного питания и трофология / А.М. Уголев. – АН СССР. – СПб. : Наука, 1991. – 270 с.
14. Уголев А. М. Эволюция пищеварения и принципы эволюции функций. Элементы современного функционализма / А. М. Уголев. – Л. : Наука, 1985. – 544 с.
15. Яковлева З.Т. Контроль качества / З.Т. Яковлева. – М. : Экономика, 1994. – 326 с.

Зразок форми реєстрації навчальних досягнень

П.І.Б. студента _____

Модульний блок _____

№ за/п	Назва навчального елемента	Навчальна станція	Дата тестування	Відведений час	Витрачений час	Результати тестування			Труднощі у розумінні	Отримана кількість балів
						1 спроба	2 спроба	3 спроба		

Зразок комплексних кваліфікаційних тестів

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
УКРАЇНИ
ДЗ „ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА”

Інститут торгівлі, обслуговуючих технологій та туризму
Кафедра товарознавства, тоговельного підприємництва та
експертизи товарів

П.І.Б. студента: _____

Відведена кількість часу: _____

Спеціальність: 7.030510. 01 „Товарознавство і комерційна
діяльність”

Тести дії

Ви товарознавець-комерсант торговельного центру.

1. Вихідні дані:

20.11. пот. року о 8.00 год. надійшла партія маргарину „Вершковий”, упакованого у пергамент. У товаросупровідних документах зазначено: маргарин „Вершковий”, кількість – 520 шт., маса нетто – 250 г, сорт – вищий, виготовлено 12 год.25 хв. 15.11. пот. року, свідоцтво про якість № 120. Маргарин зберігався у приміщенні при температурі 0+4⁰С та відносній вологості 75%.

Для проведення експертизи було запрошено експерта, номер наряду № 7 від 20.11. пот. року. Експертом відібрані проби та відправлені на дослідження у лабораторію. За результатами дослідження були визначені такі показники: смак та запах – чисті, з присмаком та ароматом вершкового масла, консистенція при температурі +18⁰С – пластична, однорідна, суха на вигляд; колір – світло-жовтий з незначною однорідністю, масова частка води 17,5%, жиру – 82%, кислотність – 2,4⁰К.

✳️ Замовник експертизи: ОАО „Росія”, м. Луганськ, вул, 16 лінія, 48, тел. 53-40 21

☀ Розрахунковий рахунок 26008301182249 у Державному ощадбанку України.

☀ Представник замовника: товарознавець Петрова В.І., тел. 49-85-26

☀ Постачальник: ПП „Луганськхолод”, вул. Свердлова, 25

☀ Товарні документи: товарно-транспортна накладна № 2-359, від 20.11. пот. року, якісне посвідчення № 245, від 16.11.пот. року, рахунок-фактура № 3/4620, від 20.11. пот. року; договір № 63, від 25.12.минулого року, ГОСТ 23670-79; акт розбраковки № 4, від 20.11. пот. року.

☀ Товар знаходиться на складі замовника

☀ Мета експертизи – перевірка якості.

☀ Виконання завдання – термінове

Завдання:

а) Зробіть висновок щодо якості маргарину, та обґрунтуйте його згідно стандарту

б) Проведіть оформлення всіх необхідних документів, які підтверджують факт проведення експертизи.

в) Системно проаналізуйте фактори формування та збереження вихідної якості маргаринів.

2. Надайте товарознавчу характеристику зразка:

3.1. Назва продукції _____

3.2. Торгова марка _____

3.3. Виробник _____

3.4. Склад продукту _____

3.5. Біологічна та енергетична цінність _____

3.6. Стандарт _____

3.7. Знаки _____

3.8. Зберігання _____

3.9. Визначення якості за органолептичними показниками _____

Тести досягнень

1. *Що таке натура зерна?*

- а) маса 1 л зерна в мг
- б) маса 1 л зерна в г
- в) маса 1л зерна в кг
- г) маса 10 л зерна в кг

2. *Який основний показник лежить в основі поділу крупи на сорти?*

- а) хімічний склад
- б) вологість
- в) калорійність
- г) вміст доброякісного ядра

3. *Які крупи поділяються на номери?*

- а) рисова, гречана, пшоняна
- б) гречана, перлова, ячмінна
- в) полтавська, ячмінна, кукурудзяна
- г) пшоняна, кукурудзяна, манна

4. *Які крупи поділяються на сорти?*

- а) рисова, гречана, пшоняна
- б) гречана, перлова, ячмінна
- в) полтавська, ячмінна, кукурудзяна
- г) пшоняна, кукурудзяна, манна

5. *Які є сорти житнього борошна?*

- а) крупчатка, сіяне, обдирне, оббивне
- б) крупчатка, вищий сорт, перший сорт, другий сорт, оббивне
- в) сіяне, обдирне, оббивне
- г) перший сорт, другий сорт, оббивне

6. *Залежно від яких ознак продукти, що виробляють із тіста відносять до хліба?*

- а) виду борошна
- б) сорту борошна
- в) маси виробу
- г) рецептури виробу

7. *Який гарантійний термін зберігання хліба, виготовленого із пшеничного борошна, год?*

- а) 12
- б) 20
- в) 48
- г) 24

8. *Який гарантійний термін зберігання макаронних виробів, виготовлених без добавок, міс.?*

а) 3

б) 9

в) 24

г) 12

9. За яким показником якості встановлюють сорт борошна?

а) кислотність

б) зольність

в) вологість

г) наявність механічних домішок

10. Зазначте причини біологічного псування борошна:

а) підвищення вологи

б) зараженість шкідниками хлібних злаків

в) знижений вміст доброякісного ядра

г) самозігрівання

11. Який граничний термін зберігання житнього хліба, год?

а) 24

б) 16

в) 36

г) 40

12. Про що свідчить номер крупи?

а) спосіб обробки крупи

б) ступінь подрібнення зерна

в) хімічний склад зерна

г) вміст доброякісного зерна

13. З яких шарів відбирають точкової проби крупи, розфасованої у мішки?

а) верхнього, нижнього

б) середнього, нижнього

в) верхнього, середнього, нижнього

г) верхнього, середнього

14. Чим зумовлений сорт борошна?

а) призначенням

б) співвідношенням тканин зерна

в) способом помелу

г) зерновою культурою

15. Яке борошно вважається зараженим шкідниками?

а) з мертвими комахами

б) з наявністю лялечок

в) з живими комахами і кліщами і кліщами на всіх стадіях розвитку

16. Яке борошно вважається забрудненим шкідниками?

а) з мертвими комахами

- б) з наявністю лялечок
- в) з живими комахами і кліщами і кліщами на всіх стадіях розвитку

17. На які сорти поділяється крохмаль картопляний?

- а) екстра, вищий, перший
- б) екстра, вищий, перший, другий
- в) вищий, перший, другий
- г) вищий, перший, другий, для технічних цілей

18. На які сорти поділяється крохмаль пшеничний?

- а) екстра, вищий, перший, другий
- б) екстра, вищий, перший
- в) вищий, перший, другий
- г) вищий, перший, другий, для технічних цілей

19. На які сорти поділяється крохмаль кукурудзяний?

- а) екстра, вищий, амілопектиновий
- б) вищий, перший, амілопектиновий
- в) вищий, перший, другий
- г) вищий, перший, другий, для технічних цілей

20. За якими органолептичними показниками оцінюється якість цукру-піску?

- а) колір, смак, запах, сипучість, розчинність у воді, прозорість розчину
- б) колір, смак, запах, сипучість, розчинність у воді, кольоровість
- в) колір, смак, запах, сипучість, кольоровість, прозорість розчину
- г) колір, смак, запах, сипучість, розчинність у воді, прозорість розчину, кольоровість

21. За якими органолептичними показниками оцінюється якість цукру-рафінаду?

- а) колір, смак, запах, розчинність у воді, міцність
- б) колір, смак, запах, прозорість розчину, міцність
- в) колір, смак, запах, розчинність у воді, прозорість розчину
- г) колір, смак, запах, розчинність у воді, кольоровість

22. Харчова цінність це:

а) сукупність властивостей продукції, що обумовлює її придатність задовольняти визначені потреби у відповідності до її призначення.

б) об'єктивна особливість, котра може проявлятися при її створенні, експлуатації, вживанні.

в) якісна характеристика одної чи декількох властивостей

г) вміст в продукті основних хімічних речовин, ступінь їх засвоєння і енергетична цінність та смакові якості

23. Біологічна цінність це:

а) вміст та якість білків в продукті, амінокислотний склад та засвоюваність, а в більш широкому понятті – вміст мікроелементів, вітамінів, незамінних жирних кислот.

б) наявність в продукті корисних елементів, необхідних для здійснення процесів основного обміну речовин в організмі

в) енергія, яка звільнюється з харчових речовин продуктів в процесі біологічного окислення і використовується для забезпечення фізіологічних функцій організму

г) вміст в продукті основних хімічних речовин, ступінь їх засвоєння і енергетична цінність та смакові якості

24. Фізіологічна цінність це:

а) вміст та якість білків в продукті, амінокислотний склад та засвоюваність, а в більш широкому понятті – вміст мікроелементів, вітамінів, незамінних жирних кислот.

б) наявність в продукті корисних елементів, необхідних для здійснення процесів основного обміну речовин в організмі

в) енергія, яка звільнюється з харчових речовин продуктів в процесі біологічного окислення і використовується для забезпечення фізіологічних функцій організму

г) вміст в продукті основних хімічних речовин, ступінь їх засвоєння і енергетична цінність та смакові якості

25. Енергетична цінність це:

а) вміст та якість білків в продукті, амінокислотний склад та засвоюваність, а в більш широкому понятті – вміст мікроелементів, вітамінів, незамінних жирних кислот.

б) наявність в продукті корисних елементів, необхідних для здійснення процесів основного обміну речовин в організмі

в) енергія, яка звільнюється з харчових речовин продуктів в процесі біологічного окислення і використовується для забезпечення фізіологічних функцій організму

г) вміст в продукті основних хімічних речовин, ступінь їх засвоєння і енергетична цінність та смакові якості

Максимальна кількість балів – 100. Тести – 50 балів (у кожному тесті тільки одна правильна відповідь, кожна правильна відповідь – 2 бали), задача – 40 балів, характеристика товару – 10 балів.

« _____ » _____ 2012 р.
(одержана кількість балів)

_____ (підпис студента)

Члени комісії: _____

Навчальне видання

АННЕНКОВА Надія Борисівна
БІДАШ Валентин Іванович

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ
ТОВАРОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН
У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів

Редактор – Анненкова Н. Б.
Комп'ютерний макет – Анненкова Н. Б.
Коректор – Ковальова Н. В.

Здано до склад. 14.02.2012 р. Підп. до друку 14.03.2012 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 9,36. Наклад 300 прим. Зам. № 59.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. Т/ф: (0642) 58-03-20
e-mail: alma-mater@list.ru
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.